

శ్రీ

విశ్వకర్మాణ భాగవతము

(దృష్టి కావ్యము)

~~ACC 50~~
28254

దా॥ వెల్లంకి ఉమాకాంత శాస్త్రి
ప్రాపేసర్, గణిత శాస్త్ర విభాగము
అండియన్ ఇన్నిటూర్చ అవ్ దెక్కులంజి
బగ్గుర్, వెస్ట్ బెంగార్.

SRI VISWA KALYANA BHAGAVATAM

By : Dr. Vellanki Umakanta Sastry

ప్రతమ ముద్రణ : జూలై, 1994

ప్రతులు : 1000

ఈ గ్రంథముపై సర్వహక్కులు గ్రంథకర్తవి

వెల : రూ. 30.00

ముఖచిత్రం :

ఎస్. కర్ణాకర్, ఆర్థిక

H.No. S.R T. 301, సనతనగర

హైదరాబాద్ - 500 018

ఫోన్ : 310682.

ప్రతులకు :

విశాంగ్ర పల్లిషింగ్ హాస్

4-1-435, విష్ణున తవన్, బ్యాంక్ స్టీడ్,

హైదరాబాద్ - 500 001.

విశాంగ్ర బుక్ హాస్

హైదరాబాద్, విజయవాడ, విశాఖపట్టణం, గుంటూరు,

తిరుపతి, హనుమకొండ, అనంతపురం, కాకీనాద.

Dr. Vellanki Umakanta Sastry

C 1 . 17, I.I.T. Campus,

Kharagpur - 721 302 (W B.)

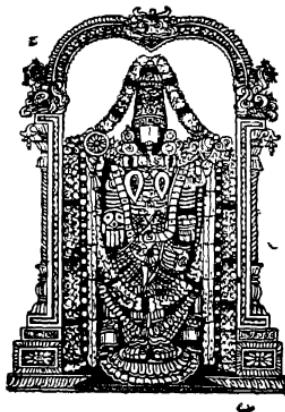
ముద్రణ :

వద్దావళి ఆర్ట్ ప్రింటర్స్,

1-1-517/థ/1, న్యూబాకారం,

గాంధీనగర్, హైదరాబాద్ - 500 380

ఫోన్ : 611413, 600547.

ఈ వ్రక్తి గదా పద్మ వనమాలా విభూషితం
శ్రీ శైవ కైల వానంతం వెంకటేశం బజామ్యహ్యం.

This book is published with the financial assistance
of Tirumala Tirupati Devasthanams under their scheme 'Aid
to publish religious books'.

తోటి పలుకులు

మన దేశ చరిత్రలో చిరస్వరణియమైనది శ్రీకృష్ణదేవరాయల కాలం.
ఇది మన తెలుగువారికి స్వీక్యాయగం.

1509 - 1530 మధ్య కాలమన విజయనగర సామ్రాజ్యమును పరి
పాలించిన రాజు శ్రీ తుచువ కృష్ణదేవరాయలు. వారి రాజ్యమున ప్రధానమండిగా
నున్న ధీశాలి సాశువ తిమ్మరును. రాయల యాస్తానమున ఆప్ష్మదిగ్గజములవలె
విలసిల్లిన మహాకవులు : అల్లసాని పెద్దన, నంది తిమ్మన, తట్టుమార్తి (రామ
రాజ థూషణు), పింగళి సూరన, మాదయు గారి మల్లన, దూర్జాదీ, తెనాలి
రామకృష్ణుడు, ఆయ్యలరాజు రామత్రదుడు.

ఆ కాలంలో దేశ మంత్ర చిన్న చిన్న రాజ్యంలో చిన్నారిన్నంగా
నున్న, అలజడులూ, అరాజకాలూ, దండయూతలూ జరుగుతున్న, రాయలూ,
అప్ప దిగ్గజాలూ రసానుథూతికోసం, ఆత్మానందం కోసం, మనిషి మనిషిగా
శిఖించకండినం అనేక మహా కావ్యాలను మధురంగా వ్రాశార్థాలు.

రాయలు నిర్మించిన భవన విజయమును పేరు గల సభా తవనములో
సాహిత్య, సంగీత, నాటక, నృత్య కార్యక్రమాలు అనేకము జరిగాయి. అట్టి
సారస్వత కార్యక్రమాలను ఎందరో ప్రమాణాలు విని, చూచి ఆనందించారు.

అంద్ర సాహిత్యమునందలి ప్రశ్నేక ప్రక్రియ అష్టావధానము. ఇందలి
అంశములు : నివిద్ధాక్షరి, న్యాస్తాక్షరి, దత్త వది, సమస్య, వర్షన, ఆశ కవిత,
పురాణము, అసందర్భ ప్రసంగము (అప్రస్తుత ప్రశంస) అష్టావధానంలో, సాధార
ణంగా, ఓక కవి అవధాన మొనరించును. ఎనిమిది మంది పృచ్ఛకులు (ప్రశ్నించే
వారు) తైన పేర్కొనిన ఎనిమిది అంశములలో ప్రశ్నించెదరు. ఇవటగల ముఖ్య

మైన నిబంధన - ఒక పృచ్ఛకుడు ఒక విషయములో మాత్రమే ప్రశ్నించవల యును. ఇట్టి ప్రశ్నలకు పద్మాలలోనో, మాటలలోనో ఆవధానం చేసే కవి సమయ స్వార్తితో, రసమయంగా, చమత్కారంగా సమాధాన మిచ్చును.

శ్రీ విశ్వకర్మణ భాగవతము అను సీ నాటకంలోని పాతలు : రత్ని, రాయుడు, నారదుడు, మన్మథుడు, రాయలు, మహామంత్రి తిమ్మరును, ఆష్ట దిగ్జాలు. ఇందు ఎనిమిది మంది కవులూ ఎనిమిది ఆష్టవధానములనూ, ఔకేసారి, రాయల వారి కొల్పులో అత్యద్యుతముగా నొనచింతురు. ఆష్టవధాన పరంపర యందలి అనందర్ఘంపనంగము ద్వారా నాటకము సందలి పాతల పాత చిత్రణ సముచితముగా నొనర్చుట జరిగినది.

‘విశ్వ క్రేయః కావ్యం’ అను నారోక్తి శః దృశ్య కావ్య రథనకు ప్రపేరణ నిచ్చినది. ఆట్టి సుధామయోక్తులను నుడిచిన ఆర్యులకు నమస్కమాంజలు ఉర్పించుచున్నాను

నాటకరథవిషయమన ప్రపోతాపము నిచ్చిన మిత్రులు - దా॥ మేడసాని మోహన్, దా॥ సి.ఆర్.ఎస్. పిచ్చె, దా॥ వై. పైదారావు గార్డను ప్రశంసిస్తు న్నాను. శః కావ్యాన్ని ఆసాంతం విని ఆనందించిన శ్రీ బాలంరాజు కృష్ణంరాజు గారిని, శ్రీ కింటుకూరు శ్రీనివాసరావుగారిని ఆధినంచిస్తున్నాను.

కు గ్రంథ ప్రముఖ వలసిన ద్రవ్యపోయము నొసంగిన శ్రీ తిరుమల తిరువతి దేవస్తాన అధికారులకు కృతజ్ఞతా శ్వర్వక ధన్యవాదముల నర్పించుచున్నాను.

గ్రంథ ప్రముఖ విషయమున సముచితమైన సలహాలను, సహకారమును ఉనంగిన శ్రీ పాకాద్ పాండురంగరావు గారిని, శ్రీ పణిషత్రం వల్లభాచార్య గారిని మనస్తార్థకమూ నవినుతిస్తున్నాను. కోణ వెంటనే ఒప్పకొని మతు పత్ర ల్యూకాస్కి రమణీయంగా పిరచించి యచ్చిన శ్రీ ఎస్. కరుణాకర్ గారి ప్రముఖోవియాదుచుచ్చినాన్నాను.

ముద్రణను శ్రద్ధతో నొనర్చిన పద్మావతి ఆర్ఘ్య ప్రీంటర్స్ వారి యోహికను మెచ్చుకొనుచున్నాను. ముఖచిత్రమునకు సంబంధించిన భూకును తయారుచేసిన మోహన్ ప్రోసెస్ వారికి, ముఖచిత్రమును ముద్రించిన శ్రీ బాలాజీ ఆర్ఘ్య ప్రీంటర్స్ వారికి నా ధన్యవాదములు.

ఈ కావ్య రచనా కాలములో సహకరించిన నా భార్య శ్రీమతి వేదవల్లిని, నా కుమార్తె చి॥ లలితను వృగ్దయశార్యకముగా ఆశిర్వదించుచున్నాను.

సహగ్రథులు, రసళ్లాలూ అయిన పాతకులు, ఈ కావ్యమును ఆశాంతమునూ చదివి, ఆనందింతురని నమ్మచున్నాను వండితులు, సీరష్టిర న్యాయంబున, ఈ కావ్యమునందలి దోషములను పరిశ్యజించి గుణగమణమెనద్దురని ఆశించుచున్నాను.

ఈ దృశ్య కావ్యమును నాటకముగా ప్రదర్శింప దలచినవారు ప్రస్తావనను, కవులకు సంబంధించిన విస్తృతమైన వివరములను, పురాణగాతలను వదలిపెట్ట వలయును. అప్పుడు ఇదియొక మనోహరమైన పద్యనాటక మగును.

ప్రదర్శింపదలచినవారు దయచేసి రచయితకు తెలియపరచగలరు.

ప్రోదరాణి

4.7.1994

ఇట్లు

వెలంకి ఉమాకాంత శాస్త్రి

మా ఇంటి అరుసు :

డా॥ వెలంకి ఉమాకాంత శాస్త్రి
ప్రా. నం. 36, ప్రశాంతి నగర్,
ఢాక్కర్ ఎ.ఎస్. రావు నగర్ వర్డ్,
ఇ.సి.ఐ. ఎల్. పోస్ట్, ప్రోదరాణి.500 762. A.P.

పాత్రాలు

నువ్వులు

ర త్రి	ర
రాయదు	రా
నారదుడు	నా
మన్మథుడు	ము
కృష్ణ దేవరాయలు	కృ
తిమ్మరుసు	తి
పెద్దన	పె
భట్టమూర్తి	భ
నంది తిమ్మన	న
ధూర్జటి	ధూ
ఆయ్యలరాజు రామత్రదుడు	ఆ
మాదయగారి మల్లన	మా
పింగళి సూరన	పిం
తెనాలి రామకృష్ణదు	తె

శ్రీ విశ్వకళ్యాణ భాగవతము

శ్రీకర పార్వతి సుత సుర
లోక నుతా విష్ణురాజ లోకేశ్వర య
స్తోక కృపాంబోనిలయా
నీ కరుణ నవిష్ణుమస్త నిరతము నాకున్.

శ్రీ రంజిల్లెదు రాజతాచలముపై చెల్యంబు మీరంగ లో
కారాద్యుండు మహేశ్వరుండు మది నాష్టాదంబుతో తాండవ
శ్రీరీతిన నబియింప గౌరి మధుర స్నేరంబుతో లాస్యమున్
ప్రారంభింపగ నాడి పాడెదు నినున్ బ్రార్థింతు విష్ణుశ్వరా.

ఉదయాచలము పైన నొప్పారు రవి భోలు
ముఖమందలము తోడ పొల్పుమీరి
శ్రీకర గంభీర శ్రీకర దూపాన
మేరు భూధరమును మించి వెలని
రణశాత్ర నవ వ్యాకరణ శాత్ర పాండిత్య
గరిమతో లోక విభ్యాతి గాంచి
వినయ విదేయతా ఘనతర సౌశిల్య
సద్గుణ సంపత్తి సరణి మించి

వనధి నవలీల ఢాటి రావణుని లంక
యందు సీతమృనుంగాంచి యామె మాట
రాము చెపి వేయు మారుతి రమ్యమైన
కవన శక్తిని నాకిచ్చి కాచు గాత.

ఇనన మరణాలు చక్రమై సంచరింప
అభిల లోకాల సృజియించి యాది పాశ
ఆమ్మముగురమ్మలకు మూలమైన తల్లి
కనకదుర్గమ్మ నాకిచ్చ గాత కవిత.

మనసున పుట్టు భావముల మంజులమైన పదార్థి బలగ్నాని
స్వయముల సంతరించి శృంతి శాత్రు పురాణములన్ సృజించి సొం
పొనరగ గీత నాట్యముల నూహాలతో పచరించి మించ నా
ఇనని పదాలరాణి నను చల్లగ చూచెదుగాత నిచ్చలున్.

కనుల గాంచిన యట్టు క మనీయముగ రామ
కత ప్రాణె వార్త్యక్కి కవి వరుండు
వంచమ వేదము బ్రహ్మ చెప్పినయట్టు
భారతమ్మును ప్రాణె వ్యాస సుకవి
భక్తి కల్పిద్రుమ ఫలములు వెలయింప
భాగవతము ప్రాణె వ్యాస మౌని
కార్ణ పొదాంభోష గర్భిత మరందమో
కావ్యితయము ప్రాణె కార్ణిదాసు

భారవియు మాముడును రెండు తప్య కావ్య
ములను ప్రాసీరి యిట్టి యశార్వ్య దివ్య
కవి వతంసుల పొదపంకజము లేను
కొలుత వారలు నాకు వాక్కుల నొనంగ.

రుచిరార్థ సూక్తుల పచరించి సన్నుయ్య
భారతామ్మాయమ్ము ప్రాణె కొంత
శిల్పమనల్నామై చెలగ నంతట కొంత
తిక్కనకవి ప్రాణె నక్కజముగ
శేష భాగంబును శేముషి మెరయంగ
వెళ్లన పూరీంచె నింపు మీర
తనవారలకు నిట్టు తనివార తెనుగున
దర్శుర కామాది తత్త్వమైల్

శ్రీ విశ్వకర్మణ భాగవతము

తేటపడ ప్రాసి యద్ది హదోట యిటకు
మరుపములు వోలె రారండు మధువు గ్రోల
ననుచు నెలుగెత్తి పిలిచెడు ఘనులకేను
కేలు మోడ్చెద కవితలో చాలునెరుగ.

శివతక్తి రక్తితో చిత్తమ్ము హత్తగా
సోమనాథుండూగె సొంపు మీర
గంగాధరుని దివ్యగంగ యమ్మోంగగా
శ్రీనాథకవి పలుగై చిందులాడే
మా పాల గలవాడు మాధవుడనుచును
నాచన సోమన నాట్యమాడె
పరువెత్తి శక్తుల కరుణతో హరికాచు
నంచు పోతన శక్తి పంచి యిచ్చె

ఇటుల మన తెలుగు నేలలో సీశ్వయండు
హరియు నొకచోట నాట్యము నాడినటుల
పలుగైలను బలిగై సుధవార్థి పరువులెత్తు
రీతి చేసినవారి నర్చింపు నేను.

తిమ్మన కవితలో సొమ్ములో ముద్దుల
పలుకుల దలతును పదములందు
జిగి బిగి యొప్పగా చెప్పిన పెద్దన
ముచ్చట నెంచెద మోద మెసగ
శబ్దముల పైన సర్వాధికారమ్మ
నెరపిన భట్ట సంబరము దలతు
పదగుంబనమ్ముతో పలుకు తెనాలి రా
ముని మానసము నెంతు ఘనత మీరు

తెనుగు నా బాష బాషల తెనుగ లెస్సు
అనుచు బలికిన యాంధ తోఱని మహాత్ము
కృష్ణరాయల సూహింతు కృతి రచింప
రమ్మ కవితను నాకు బిరాన సీయ.

గానామృతమ్ముతో కవితలల్లిన త్యాగ
 రాజన్నమయ్యల రవళి నెంతు
 చెలువుగా కవితను చెప్పిన చేమకూ
 రైంకన్న పదముల పొంక మెంతు
 దీశక్తి కవిత వారాకి పొంగించిన
 తిరుపతి వేంక దేశ్వరుల దఱతు
 హర్షికి కవియె శబ్దాని పల్గుగా
 కనుగొన్న విశ్వనాథను తజింతు

ఎందరెందరొ మహితాత్ము లీ ధరాత
 అమ్ముపై పుట్టి తెనుగమ్మ రామ్ము పుట్టి
 అమ్మ పాలీయమని త్రావి కమ్మనైన
 కవిత పలికిరా వారల గణతినేతు.

చందమ్ము విదేనను చందమందము పీడి
 పలుకాద వలదు శతమ్మ గోద
 గుండెలో నుండెదు మందు సగ్గు రగిల్చి
 వరలగా వలదు దవానలముగ
 భావ సుస్వర లయ లద్దము గాకున్న
 కవితలు విన సొంపు కావు వినుడి
 అష్టరరమ్ముత యమలమౌ రూప సా
 ఖత్కరము రసము గజ్యమైన

ధ్వని యంకార వస్తు సంపదలు మనకు
 శార్యు లిచ్చిరి యద్దియే శార్యు పుణ్య
 పలము తెలియడి పలుకుడి తుద్దమైన
 దారి ప్రశంసల్ల నడువ నుదార బుద్ది.

ఇవ్విధంబున దేవతాస్తవయును సుకవి ప్రశంసయు గావించి ఆత్మ
 నాలోచించి తవిష్యత్కువులకు మార్గము సూచించి కాశ్యరచనాకుతూహలుండనై
 యున్న నా మనస్సునకు పరమాత్మ చరాచరము లన్నించి యందునూ

తానున్ననూ, చరాచర బాహ్యంబుగానున్న యప్పరమేశ్వరుని పద వంకజాత సంస్కృతియవ్వాని దర్శన భాగ్యంబుహాహి సదనంబున లభించునంతవరకు నొనర్పక కమనీయమైన కావ్య వస్తువు కనిపించుట దుర్గతంబని తోడే. అంత నేను 'కలో వెంకట నాయకః' అను నారోధ్యక్రిదలంచి, కలియుగంబున ధర్మ సంరక్షణకు వెంకట సగ్గుముపై వెలసిన వెంకటేశ్వరుని స్మృతించుటయే కర్తవ్యమని యొంచి స్తవంబోనరింప నారంభించితి.

దర్శింపనీయరా తావక రూపమ్ము
 కనులార నేగన వనజనాథ
 వినిపింపనీయరా వినుతమ్ సీనామ
 మోంకార రవముతో పంకజాక
 స్తుతియింప సీయరా దురిత విధ్యంసమ్
 సీ గుణమ్ములు రమ్మురాగ రవశి
 అప్పింపనీయరా యంతట సుందియు
 వెంకటాగ్రముమైన వెలయు నిన్ను
 అనుచ నా స్వామి పదముల నంతరంగ
 మందునిల్చి సమంచితమైన తక్కి
 రక్కి పెనగొన గళమెత్తి రసమయముగ
 ధ్యానమొనరించితిని కావరాయటంచ.

అంత దృగ్గోచరంబయ్యే నమరవరులు
 అందరును వెంకటసగ్గాగమందుచేరి
 విశ్వకృత్యాంమును గూర్చి వేడ్కుచేయు
 హరి సీరుల పెండ్లి వైపుపుటముగ.

కొలువున రత్నపీరమున కూర్చొని నవ్యలు మోముపైన వె
 స్నేహ వలె బోచ పార్శ్వమున సీటుగ పీరములందు చేరి మం
 గళకర గీతికా చయము గానము చేయు కపీంద పంక్తికిన్
 సలుపుడి సద్గురువుని స్వామి వచించిన యట్లు గాంచితిన్.

ఏమిది కృష్ణరాయ ధరణికడు సత్కృతి కుంజరాళికిన్
ప్రమేషతో చెప్పినట్లు పదరించును సప్తగిరికు డెస్ట్రీ యొ
కామిత మళ్ళినాభునకు కట్టెనె యంచ తలంచుండగా
నా మది దోచె కావ్యమొక నాటిక రీతిని ప్రాయమన్నటుల్.

కావ్యము దేవదేవు వద కంజములన్ జనియించు నిద్ది సం
భావ్యమటంచు నెంచుతరి పావన జీవన రమ్య గంగయే
దివ్య రసానుభూతి ఇగతిస్తలి పర్యులు పెద్దెనో యనన్
నవ్యముగా మనంబున వినంబడె నాకథునీ తరంగముల్.

ఇద్ది ఇనముల మనముల నిరుకునేయ
అధ్యగోదరగూల్చు ప్రశాంతరంగ
శ్రీంతి వెలిగించు నంతట ద్వోతకమగు
విశ్వ కర్మాంజమని వింటి పీసులలర.

స్వామి నా దృశ్య కావ్య మాసాంత మిషుడు
చూచు నని స్వాంత మందున దోచుచుండ
మనసు నందున బొడమిన మదురమైన
తక్కి బావమ్ము తోడుత బల్మీకిటుల.

కనుమయ్య నా కావ్య కన్యక సరశమ్
మాటలు బల్మీకు మదురవాణి
వినుమయ్య నా తల్లి వేవేల విరముల
అస్య మాద గలట్టి రమణి గౌరి
చూడు మయ్య బిడ్డ సుందరాలంకార
కోలిత మో లష్టై కుత చరిత
నవ భూషముల తోడ నవ రసమ్ముల తోడ
వరిధవిల్లు నద్ది బాల యాది

తిరుమల నగాన వెలసిన దేవదేవ
హరిహర బ్రిహ్మరూపమై యలరు సివు
నాదు కృతికన్య జేపట్టి యాదరించి
అంకితమ్యుగ గొనుము శ్రీ వెంకటేశ.

అని యర్థించి, యా స్వామి తథాన్త అని యన్నట్లు భావనాలోకంబున
నాలోకించి యంతట శ్రీ విక్ర్య క్షాణ భాగవత రచన కుప్రకమించితి.

నాంది

శ్రీ రఘుపతి గుణాలయ శారీ
పాపహరి వరదా మురారీ ॥శ్రీ॥

సరస మోహన వేణు వినోద
సారస లోచన తవ విమోచన
ధీన జనావన పరమ పావన
గోవిలోల తాపన పాలా
కాపాద సీ పాదయుగనేవ దేహా ॥శ్రీ॥

శ్రీ వెంకటేశ్వర నాటక మండలికి .... జై
శ్రీ వెంకటేశ్వర నాటక మండలికి .... జై
శ్రీ వెంకటేశ్వర నాటక మండలికి .... జై.

శ్రీ రఘు కన్ను సన్నల వసించి సమస్తము సంతరించ శృం
గారము శాంతమున్ కరుణ కన్నులలో దురకించు శీఖినాం
చారియ మంగమాంబయు నజ్ఞస్తము సౌఖ్యమగూర్చ జీవన
ధారుడు వెంకటేశ్వరుడు తత్పరతన్ ధర నేఱు గావుతన్.

ప్రస్తావన

(తర తీయదురు కేపరికార్దునుండి పాట వినిపిస్తూ ఉంటుంది. పాట వింటూ మంచారుగా రత్ని అద్దం ముందు నిల్చాని తలలో హాలు తురుముకుంటూ ఉంటుంది.)

సరసాలు లేనియింట ఓ మామ

సిరితల్లి నిల్చెదంట

॥స॥

కురిసిన విరులవాన గుండెల్లో పొగలు రేప

వెచ్చనైన కొగిల్లో గ్రుచిన మగనితోద

ఉన్నవారి గుండెల్లో ఉన్నాడు దేవుడు

కన్నులున్న వారికి కనిపించు నాతడు

॥స॥

మగడున్న మగవ సంపెగ శూవువందేది

ఏ తుష్టుదైన దాన్ని ఎన్నదూ ముట్టదు

సోకు చూసి కన్నుగిచి పోకిరోదు వెంటబడితే

మక్కె-లిరగ తంతాడు మనువాడినోడు వాళ్ళి

॥స॥

ర : అయిదింటికొస్తా నన్నోడు అద్దమురేతయినా వచ్చేటట్లు రేడు. ఏమ యిందో ఇయ్యాళ ఈడికి.

(రాయుడు మంచారుగా ప్రవేశించును.)

రా : రత్నోయ్యా వచ్చేశాను. ఇదుగో మర్లాహాలు తెచ్చా.

ర : అప్పుడనంగా వస్తానన్నోడివి ఇప్పుడా రావటం? ఇంతదాకా గుడిసె ముందు నిల్చాని ఎప్పుడూస్తాడా అని ఎదురు చూస్తుండా. అయిదింటి కొస్తానన్నోడివి ఏడిపించి ఏడిపించి ఏడింటికాచ్చావు.

రా : అయిదు ఏడు ఈ లెక్కలన్నీ ఏంది! మనమెత్తుడైనా లెక్కసూసి పెట్టుతప్పన్ను మేమిచి? హాదు సొంత కొట్టున్నోడికి సొంత పెళ్ళ మన్నోడికి తీరికరెని వని.

ర : ఓ సోసి నరసం సాత్మే. సిరిచూ తెకదామని నే నెపితే ఐనిందికి రాకుండా ఇప్పుడొచ్చి చిత్ర చిత్రంగా చతుర్మాషున్నావు

రా : ఈనాడు మనం చూడబొయ్యేది చిత్రమైన నాటకమే. విశ్వభారతి కళా నిలయంలో వెంక దేశ్వర నాటక మందలి వాండ్లు ఏస్తున్నారు. చూడు బెక్కుటెత్తుకొచ్చా. సోకు చేసుకో, త్వరగా పోదాం.

ర : నిజమా మామా!.... నాతోడు?

రా : ఇయిగోనే బెక్కుట్టు, ఎళ్తి మొగమా!

ర : నాటకం పేరేంది మామా?

రా : విశ్వకర్మాణ భాగవతమట.

ర : మన సిన్నప్పుడు తిరణాలలో సూసిన ఈధి భాగవతం లాగా ఉంటుండా మామా!

రా : ఏమానే సదువుకునోచ్చు సదువుకోనోచ్చు బెక్కుట్ట కోసం ఎగబడు తుండే సూసాచ్చా.

ర : ఎవరు మామా నాటకం రాశించి?

రా : నాటకం సూటటానికి ముందే సీవిట్లా వాయస్తావనే, ఈధి సివర గుడి దగ్గరన్న బాపనయ్యను కనుకోగ్గొచ్చా. అందుకే ఆంస్యమైంది. ఈ నాటకం రాశించి డాక్టర్ వెల్లంకి ఉమాకాంతశాస్త్రి కవియట.

ర : డాక్టరండే వైద్యగుడే! అయితే అయినట్టే ఆ నాటకం హరి అన్నట్టే.

రా : ఆయన కదేదో లిరుదే. చేస్తున్న ఉద్యోగం ఒక పెద్ద చదువు చెప్పే పెవంచకపు బడిలో అయ్యారి పని.

ర : ఆట్లగా. అయితే సరే చెప్పు. ఈ నాటకంలో వేషాలేమేముస్తాయ్?

రా : కృష్ణరాయలు రాజు. మంత్రి తిమ్మరునయ్య. కవులు ఎనిమిది మంది.

ర : తెల్లోచ్చు రాకముందు, చాలాకాలం క్రితం మనదేశాన్ని పాలించిన తెలుగు రాజు, తెలుగు మంత్రి- హరికథేనా?

రా : అవును. రాయలు గొప్ప సదువుకున్నోడట. కవట. ఆయన దగ్గర ఎనిమిదిమంది కపులు కొలువు సేశారట. ఆయన మంత్రి తిమ్మరుసు ఎంతో గొప్ప బుట్ట ఉన్నోడట.

ర : మరి కపులు, కపులో?

రా : మొదటివాడు అల్లసాని పెద్దన.

ర : పెద్దనండే పెద్దమనిషా? అల్లసాని ఆయన ఉంపుకుగైతే పేరా?

రా : పెద్దాయనే. బాగా గొప్పగా కవిత్యము చెప్పేవాడట. వరాయి ఆడ దాన్ని లిఖారున పోతున్న కన్నెతి చూసేవాడు కాడట. ఆయన కవిత్యం అల్లిక గజిబిటిలో ఆదే లిగిలిగితో వయస్తోసున్న సానిదాని లాగా ఉండేదట. అందుకోసం ఆయన యింటిపేరు అల్లసాని ఆయిందట.

ర : మరి రెంటివాడు?

రా : రెందవవాడు ధూరి.... ధూరి.... ధూర్కెటి.

ర : ఏందా పేరు మామా? ఎక్కుడైనా ధూరి చెడ్డాడేమిటి?

రా : అట్టునమాక. కణ్ణ బోతాయ్. ఆయన మహా శివభక్తుడు. ఇంట్లో శార్య తంటాలకోరు, జగదాలమారి అట. ఆమె పోరు పదలేక ఎక్కు సాని గదప, దిగే సాని గదప. ఏదో సేశాడట. కవి, రసికుడు, ఉప్సుతిన్న ప్రాణం ఊమకుంటుండా?

ర : అంతేరే, సేసేయి శివ వూజలు. ధూరేయి దొమ్మరి గుడిసెలు. నీవు మాత్రం.... కొంగున ముడేసుకున్నాను గాబట్టి సరిపోయింది. లేకపోతే నీ రంగు తెలినేది.

రా : మూడవవాడు ఆయ్యల్రాజా రామవర్ధుడు.

ర : ఆయనా రామురీలాంటి వాడేనా?

రా : అందర్నీ గురించి ఆరాలు తీయమాక, తొందరగా కూడుదిని పోకపోతే, ఆంధ్రారుకం మనం యిక్కుడే సూచాల్సి వస్తుంది.

ర : మళ్ళించాలునో కవో?

రా : ఏంగాకి నూరన.

ర : పింగళి, మంగలి... పింగళి, మంగలి.

రా : నిజంగానే నీ బుట్ట గొప్పదేఁ సే సెవ్వుండానే తెలుసుకున్నావు. రాయలోరి కాలంలో కొండరు హాస్యానికి పింగళి సూర్యను ఆయుచాటున మంగలి సూర్యన అని పిలిచేవారట. ఆయన ఎంతో గొప్ప కవి. రెండ్రాలూ ఒకే పద్యంలో వచ్చేటట్లు ఆయన రామాయణాన్ని, భారతాన్ని ఒకే పుస్తకంగా ప్రాశాదట.

ర : మామా! ఆ కాలంలోగూడా అంత గొప్పోట్టి అట్లా వోస్యం చేసేవాండ్లా?

రా : ఏదో సరదాకు అట్లా అన్నా, కల్పించి కతలు చెప్పుటంలో ఆయనంత గొప్ప కవి ఇంకాకడు లేదని అంతా అనుకుండేవారట. తర్వాత సెఱుతావిను. ఆయదో కవి సంది తిమ్మన.

ర : ఏం, బాగా లావుగా కోతిలాగా ఉంటాడా?

రా : ఆయనకు ముక్కు బాగా పొరుగట. అందుకోసం వాండ్ల పెద్దవాండ్లు ఆయనకు ముద్దుగా తిమ్మన అని పేరు పెట్టారట. ఊరంతా ఆయనను ముక్కు తిమ్మన అని పిలిచేవారట. ఆయన ఎంతో ముద్దు ముద్దుగా కవిత్వం చేపేపాడట.

ర : అవునులే. ముక్కు పొరుగున్నోడు ఎక్కువైనా ముద్దు పెట్టుకోగలడు. అందువర్ల చెప్పుంటాడులే.

రా : ఆయన ముందు సరసంగా ఎవరయినా పద్యం చెలితే, ఆయన దగ్గర ఏ వస్తువుండే ఆ వస్తువును యిచ్చేవాడట. ఎవరో ఒక వల్లెవాడు ఆయన దగ్గర పద్యం చెలితే చెవి కుండనాలు తీసిచ్చాడట.

ర : కర్ణదిలాంటోదన్నమాట!

రా : అరో కవి రామరాజు తట్టు. అతను తృట్టాజు కులంవాడు రాయలవారి కొలువులో చేరిన తరువాత అతను సెప్పే కవిత్వంలో ఉన్న అందాలు, అతను పెట్టుకుండే సౌమ్యలు చూసి అతనిని రామరాజుభూషణుడు అని కొంతమంది పిలిచేవారట. కొంతమంది తట్టుమూర్తి అని పిలిచేవారటి.

ఢ : ఏథో కవి?

రా : మాదయగారి మల్లన.

ర : ఇతడు కూడా శివతక్కుదేనా ? దూడైట్లులాంచి వాదేనా ?

రా : శివతక్కుదే. కవిత్వం చెలితే రసం పొంగేటట్లు చెప్పాలె, లేకపోతే ముంగాలె ముడుచుక కూబోవాలి అనేవాడట. తెలుగించి ఆదకూతురి పెండ్లిని తెగ మెచ్చుకొని కవిత్వం రాళాడట, ఎనిమిబోకవి ఎవరో సెప్పుకో సూధాం.

ర : ఆ ఏముందిలే మామ తెనాలి రామలింగాలై ఉంటాడు, కనుకోగ్కుమన్నావు గాఱట్టి సెప్పగలిగా. ఎన్నో సీనిమాలల్లోనూ శాగదాఎంతగానోనవ్యస్తాడు. మామా! వాడి పేరు గుర్తుదేసికుంపేనే గొల్లమని నవ్యాన్నటుంది. మామా! తెనాలి రామలింగకవి కూడా మంది కొంపల్లో ఖాంగున్న బాపేనా?

రా : అదే. విను చెబుతా. రాయలోరు రసికులు కదా! ఆయన పవ్వులో కాలేస్తే రాజ్యం ఎక్కుడ పాడవ్వద్దో అని రామలింగం కవే సానిబింబారుకు రాత్రిపూట కాపలాగా వెళ్ళివాడట ఆది సూసి అంతా అనుకుండేవారట, అందమైన శార్య నింట్లో బెట్టుకొని అయ్యారి కిదేం పొయ్యేకాలం వచ్చింది అని.

ర : శాశి చెట్టుక్రింద నిల్చేని పాలు శాగినా కల్గే అనుకుంటారు మామా! రాత్రిపూట సీవు తొమ్మిదించేదాకా కొట్టునుంచీ రాకపోతే ఏ పిట్టను పట్టాడో అని అనుకుంటాను

రా : త్వరగా కూడెట్టు. అస్సు కానిచ్చుకోని పోదాం.

ర : ఆ నాటకంలో అంతమంది కవులున్నారు గదా! వాటు పద్మాలు పాడితే మనకర్త మఘుతాయా?

రా : ఆ భయమేం శేదట శేవే. మధ్య మధ్యలో మాటలు గూడా సరసంగా ఉంటాయట.

ర : ఏమో మామ! ఆర్థమైన చోట నవ్యేస్తాను. అర్థంగాలేదనుకో, అంతా వస్తువుమన్నారనుకో. సీవు వశప్పారుగా ఈతెమ్య నేను గలగల నవ్యేస్తాను.

రా : రక్తాన్వో త్వరగా కట్టుకోవే సుక్కల సీరె. సూసొధాం రంఛైన నాటకాన్ని.

ర : మామా! ఇదివరకు మన మొకసారి ఎంకి పాటలను విన్నప్పుడు నా పేరైన రత్నాలను రత్నిగా, నీ పేరైన సుబ్బారాయుడై రాయుడిగా ముద్దుగా మార్చుకున్నాం కదా! ఈసారి ఈ నాటకం సూసోనే ఏం జేసామో!

రా : కానియ్యవే, ఎట్టిమొగమా! రత్నికాస్తా రక్తి అయిపోతుంది. రాయుడు కాస్తా రాయలు అయిపోతాడు.

(తెర పతును)

మొదటి రంగము

(తెరలో)

శ్రీవార్షిక కన్య తమిణ
జీవన పాతోథి తరణ సృష్టిస్తితి సం
ఖావన కార్య దురీణా
దేవా శ్రీ వెంకటేశ తిరుమల వాసా.

వారిఇ సంశోధన చెలువంబుగ బొమ్మలనెల్ల జేసి యిం
పారగ ప్రాణమన్నాసగ నమ్మ సరస్యతి బుద్ధి వాక్యాలన్
తీరుగ వారికియ జగతీ సృతి రంగముగాగ జేసి యిం
బోరుహ నాభుతాదెడి యఘర్యపు నాటకమిద్ది చూడుది!

(మన్మథుడు రంగస్తలముపై నుండును. నారదుడు ప్రవేశించును.)

నా : నారాయణ! నారాయణ!

నారాయణ హరి నారాయణ
వారిఇ నయనా పన్నగ శయనా ॥నా॥
కారుణ్య సాగర నారాయణ
కమలా మనోహర నారాయణ ॥నా॥

గోవింద మాధవ హే ముకుంద
 శాపః జనకా పరమానంద
 నంద నందనా వందిత మునిజన
 బృందావన వాసా లోకేశా ॥నా॥
 సరస మురళిరవ లోల గోపాల
 సాధు తత్కషణ జీవన పాల
 గరుడగమన త్రిజగజున హృజిత
 కరిరాజ వరదా నారద సేవిత ॥నా॥
 నారాయణ.

మ : మునీంద్రా! అభివాదనము, ఎచ్చుటనుండి పీరాక?

నా : లోక సందర్భునా కుతూహలముతో బ్రిహ్మలోకమునుండి బయలుదేరి,
 వైకుంఠమును, కైలాసమును దర్శించితిని. అంత నా మనస్సునకు
 మహార్థుల కాలపాలమై మహాన్నత ప్రాచీన సంస్కృతితో విరాజిల్లు
 శారతదేశమును చూడముచ్చటక్కలైను వచ్చితిని పొమవత్సర్వతమునకు.
 దర్శించితిని మహేశ్వరుడు తపం బొనర్పిన పర్వత శృంగమును.
 కాంచితిని కన్నులకు కట్టినయట్లు పార్వతీ పరమశివుల కల్యాణము.
 నా జన్మ ధన్యంబయ్యే. ఉత్తంగ తరంగ యిగు గంగ యందు స్నాన
 మొనర్చితి. ఆనందముతో నగస్త్రుడు దాచెన వింధ్య పర్వతమును
 దాఢితిని. మన్మథా! త్వరలో మరలి వచ్చేదను.

మ : ఏమాతొందర? ఒక్క నిముషమాగుము. ఇది విజయనగరము. ఇచ్చట
 రాణాదిరాజ రాజ పరమేశ్వర బిరుదాంకితుడైన శ్రీకృష్ణదేవరాయల
 పరపాలనలో ప్రజలు పొందే రసానుభూతిని ఒక్కసారి కన్నుల గాంచి
 పొమ్ము.

నా : నాకెందులకు బ్రిహ్మచారిని. ముక్కు మూసుకొని, ఏ సంసారలంపటయూ
 నెఱగక పరమాత్మ ధ్యానములో కాలము గడువువాదను. ఆ రంజ,
 ఆ రసాస్మాదన, కుట్ట వాడశు, విషయవాంచాకారకుదవు, జగన్మంగళ
 కరుదవు నీవనుతవించుము.

మ : ఇదివరకొకసారి మనగ చెట్టిక్కుంచి నా దుంప తెంచితివి. మరియుకసారి ఏమి చేయబోవుచున్నావో - తెలియకున్నది.

నా : పార్వతీ పరమితివుల కళ్యాణ సమయమున నీ వొందిన భంగపాటు జ్ఞాప్తికి వచ్చుచున్నదా?

మ : తగిలిన దెబ్బలను మరచిపోదునా స్వామీ? మీరు వినిపించిన సతీ పరమ శివుల దైన్య గాతకు కరిగిపోయి, పార్వతిసీ పరమేశ్వరుని లోక కళ్యాణము కొరకు ఒకటిగా చేయదలచి యుద్యమించిన నాకు జయగవలనిన పరాభవమే జరిగినది.

జనని పార్వతి తపమును కనిన నాకు
మనసు కరిగెను శంకరు మనసు మార్చి
వారి గూర్చగ నెంచితి ఘోరమైన
పాఠమును నేన్నకొంటి ఈ పగిది నుంటి.

సరస విహినుడు పరమ కోపిష్టియునైన పరమేశ్వరునిపై బాణములు విసురుట నా తవ్వ. అందుకే జయగరానిదేదియో జరిగి పోయినదని భావించుచూ, మనస్సు ప్రశాంతముగా నుండుటకై మహాకవులు ప్రాసిన కావ్యములను చదువుకొనుచున్నాను. అయిననూ లోక కళ్యాణముకొరకు అనారతము లీలా వినోదము తెలియాడు మా ఆమ్రానాన్నలను చూచువాడనగుటచే, ఊరకుండలేక కాలజీవమున కేదియో చేయుచుండును.

నా : మన్నథా! నా మాట వినుము.

తలచును లోకమాత మది తల్లుదమందుచు పెండ్లినాటి మాటల వినుమయ్య మాకయి కట్టా మరుడెంతటి బాధ నందె నావలపురేని రూపమును వాని హోయల్ చెలువంటు మారె విహ్వాలమగు శంకరున్ గదియ బాపురె నాటికి నేబి కంచుబోన్.

కందర్మా! యథార్థము నెరుంగుము. పరమేశ్వరుడు ముక్కుంటి తాండ వము చేయుచూ పైకి దర్శము చూపించునే కాని లోపల పద్మభోజాశంకరుడు. తక్క వశంకరుడయిన శంకరుని సంగతి సీకు తెలియనిదా? ఆయనపై కోపముందుకొనుట సీవంటి లోకజ్ఞానకు తగదు. నేను

ఎవ్వుదు తైలానమున కేగిననూ నిన్ను గురించి ఎంతగానో ప్రశ్నించును. ‘నాయా, నారదా! మన్సుథుడు నాకంటికి మరల కనిపించుట లేదు. వాడెయిల సున్నాడు? వాని కోపము తగ్గినదా?’ అని.

మ : చాలులే స్వామీ! మళ్ళీ ఆయన కంట బడమందువా! ఈ జస్తుకిక వద్దు.

నా : మదనా! ఈ విషయమును సావధానముగా విసుము. మంఠర పర్యతమును కవ్యముగాను వాసుకి యను సర్పమును తాడుగాను చేసి దేవతలు, రాక్షసులు క్షీరసాగరమును మథించుటండిరి. అందుండి పుట్టిన హాలాహాలము లోకములను కాల్పనిటకు సంసీద్ధమయ్యేను. అప్పుడు భయ ప్రాంతులైన దేవదానవులు పరువులెత్తిరి. మీ నాన్న మంఠర పర్యతము వదిపోకుండా కచ్చపరూపమెత్తి మోయుచుండెను. ఆట్టి తరి ఆయన పరమితిని తలంచెను. అంతట శివుడు ఆ హాలాహాలమును గ్రమింగి, తనలో నున్న లోకములు తస్యము కాకుండుటకై దానిని కంఠగతము గావించుకొనెను. ఆ హాలాహాలము వలన పుట్టిన యుష్ణమువలన శివునకు ప్రాణము పోవునంత వని యయ్యేను. అంత శ్రీ మహావిష్ణువు ‘సురగంగ యుద్ధవమై ప్రశాంతముగా ప్రవహించుగాత’ యని పలెగ్నాను. ఆట్లుదృవమైన గంగను శిరముపై ధరించిన ఈశ్వరునకు పోయిన ప్రాణము తిరిగి వచినట్టయ్యేను. ఈ విధముగా శివకేళవులు సకల లోక క్రాండము కొరకు ఒకరి కొకరు సహాయ మొరుచుకొనువారు. శివునికిష్టము వచ్చి నను విష్టువు చూచి యూరకుండ లేదు. విష్టువుకి కష్టము వచ్చినను శివుని వనియ నంతే. వారి అన్యోన్యోన్య ఆక్రయమును ఆవగాహనను చూచియే మహార్థులు శివుడే విష్టువనియా, విష్టువే శివుడనియా ధ్యానించుచున్నారు. అందువలన శివుని నిందించిన విష్టువును నిందించినంతయే.

మన్సుడా! మరియుక సంగతి.

ఆ ఈశ్వరుని కోపం వలన జరిగిన ఆ ఘటన వలననే, వారికి తన్న విధులు లేక పెంపుడు విధులను పెంచుకొనుచున్నారు. గతమును వచ్చలిపెట్టము, ప్రకృతమునకు రమ్ము, సప్తగిరులపై వెలని నిత్య క్రాండము వచ్చుకోరజముగా విరాణిల్ల స్వామికి బ్రహ్మోత్సవములు జరుగుతున్నాయి. సురతెంరలో ఆచటికి ముందుగానే పరుగులెత్తిరి. నేను ఆ

సమయమున కచటకు వెళ్లవచ్చునుఁఁ అని తాత్పారము చేసితిని. ఇక నన్నావకు మన్మథ! నా మనసును శ్రీ వెంకటేశ్వరుని పద్మపతిని దర్శింప తహా తహలాదుచున్నది.

మ : ఆగవయ్యా మహాత్మ! వింటివా ఆవేదనాదములను? మీ నాన్న పలిగ్న నాలుగు వేదములను పుక్కిగ్రంథ పట్టిన భూసురులు స్వాన్తి వచనంబులు పలుగ్రంచున్నారు. ఆలకించితివా ఆ విపంచికా రవములను? అచ్చట మీ మాతృ స్వరూపులైన విద్యాంసులు వీఱ వాయించున్నారు. వినుమా మృదంగ ధ్వనులను, ఆ వేణు రవములను, ఆ గజుల గలగలలను. ఆచ్ఛట దేవేంద్ర లోకముననున్న అప్సరాత్మిలగు రంభా, ఊర్యాశి, మేనక మొదలై సవారలను తలదన్నగల నర్తకీ మణులు నాట్యము చేయు చున్నారు. ఆచట నెన్నో రకముల వేడుకలు జరుగుచున్నవి. ఎవ్వరికేది కావలయినన్న ఆ సతకే వెళ్ల వచ్చును. ఈనాడు రాయల యాస్తానమో భువస విజయమున సాహిత్య గోప్త్వి జరుగునున్నది. అందు మహా విద్యాం సులు, అఘటనా ఘటనా సమర్పులు, సమయస్వార్తి ప్రభాదురీణులు, శారదా మూర్తులు అయిన ఆష్ట దిగ్గజములు అవధానము చేయబోవుచు న్నారు. వారి కవితా ప్రక్రియలోని వైవిధ్యము చూచి యానందించ వలనినదే!

నా : వ్యాసుధు, వార్షికి, కాలిదాసు మొదలైన మహాకవుల క్రమితలు విన్న నాకు ఇందంత విశేషమేమియు కన్నించుట లేదు.

మ : ఆదేమి ఆటులందువు? నిన్నోక ముఖ్య పాత్రగా జేసి తిమ్మనయను కవి పారిజాతావహరణమను కావ్యమున ప్రాణెను. అందు సత్యభామ త్రీకృష్ణుని ఏధమ కాలితో తన్నినది. అయిననూ ఆ పరమాత్మ, ఆ సరసుడు 'నా శరీరం తగిలి నీకాలు నొచ్చిందా? సత్యా!' అన్నాడు. తిమ్మన వర్ణించిన శృంగారము కన్నుల పండువుగా నున్నది.

నా : ఇదంతయు నేకావించిన గోలయేలే. ఒకప్పుడు మీ నాన్నగారిని సందర్శింప పాల సముద్రమున కేగితిని. ఆయన నిదించుండెను. మీ యమ్మ

గారు ఆయన పాదములఁ బట్టుచుండెను. ‘వీమమా? ఆడు వారి గతి తర్వాత పాదముల చెంత పడియందుట యేనా?’ అని అడిగితిని. ఆది ఆమెకు బాధ కలిగించెను. అట్టీ సమయమున మేల్గునిన శ్రీమహా విష్ణువు, నేనెన్నమాటలు విన్నాడేమో ‘నారదా! కయ్యములు బెట్టుకుము. త్రీలు పురుషులు అన్ని విషయములందునూ సమానులే. అవసరమును బట్టీ అప్యాయతతో నానందము కొరకు చెరియొక పనిచేసి జీవింతురు’ అని ఉపర్యుసంచెను. అంత నేను ‘మగవారు తన్నినను త్రీలు ఊరకొను చున్నారు. ఆడువారు తన్నిన మగవారు ఊరకొనెదరా? స్వామీ!’ అని ప్రశ్నించితిని. అంత స్వామీ ‘అవసరమునకు ఆన్యోన్యో దాంపత్యమునకు అదియూ చేయవలనీ వచ్చును’ అనిరి. అటులనే కావచ్చునేమోయని ఆటనుండి సెలవు తీసికొంచేని. ద్వాపరయగమున స్వామివారు కృష్ణావ తార మెత్తినపురు లక్ష్మీ స్వరూపిణియైన రుక్ష్మిజీదేవికి నాకునూ ఆ విషయము ఇప్పికున్నది. పరమాత్మను పద్మి చూడవలయునని ఒక ఆట ఆడితిమి. ఆ నాటకము మేము చేసిన పనే. కానీ పరమాత్మయే నెగెను. సత్యబామ ఎవరో తెలుసునా? ఆదిశేషుని అవతారము. ‘ప్రతి నిత్యము స్వామి నాపై పవశించుచున్నాడు. ఆయన యొడిలో’ నేను పరుండు భాగ్యమెట్టు కల్గు’నని తలంచి విష్ణువును కోరెను. ఆయన అనుగ్రహమున ఉపాయముగా జనియించెను.

మ : సీకు తెలియని సంగతి, సీవు వేలబెట్టని చోటులేదు గదా?

నా : అవును మన్మథా! ఏమి చేయమందువు? మా యింట నించుకేనియు ప్రశాంతతలేదు. మా నాన్న శ్రావ్యముగా వేదబుక్కులు వల్లించుకొనుచూ ఇంచునకొక బొమ్మను సృష్టించి ప్రాణమును బోయచుండును. మా యమ్మ శాత్రు విషయములను చర్చించుకొనుచూ, సంగీత సాహిత్య ములకో వినోదించుచూ ప్రతి బొమ్మకునూ మనస్సును సంతరించును. మా నాన్న రూపురేణులు అందచందములు ఇచ్చిన మనిషికి మా యమ్మ మట్టిఱుళ్ళ నిచ్చును. మా యమ్మ మహితమైన ఖ్యానమేనగిన మా నాన్న ఇట్టి ప్రాణిని అనాకారిగా ఉసివైచి వాని తలప్రాత వక్రముగా ప్రాయును. మా యమ్మ నాయనా ఉభయలు పండితులే! అయిననూ వారిద్వరికినీ ఏనాడునూ శృంతి కలియదు. అందువలననే, ఎన్నడో ఆరుదుగా అంద

చందములు కలపాడు తెలివి తేటలున్నవాడు సృష్టింపబడుచున్నాడు. ఆ ఆఱమగలకు అన్యోన్యోత లేకుండుట చేతనే లోకమున మా నాన్నకు హూజా పునస్మారములు లేకుండా పోయినవి. నాకు ఇంట ప్రశాంతత లేకనే ముల్లోకములనూ తిరుగుచున్నాను.

మ : ఆపుము స్వామీ, నీ పురాణము. ఇచ్చటి జరుగబోవు కవితాగోష్టిలో రసాస్వాదన మొనర్చెదము రమ్మ.

నా : ఏమి రసాస్వాదనో! పరబ్రహ్మ బ్రిహోత్సవములు రేపు ప్రారంభ మగును. ఈ రాత్రికిచ్చటనే యుండిన కన్నుల పండువుగా నా యుత్సు వములను చూడగలనో లేదో అనుసందియము కలుగుచున్నది.

మ : నీకెందుకు, ఆ ఏర్పాటు నేజేయింతును గడా! రేపు నేను కూడా వత్తును. ఈ రాత్రికిచట భువన విజయమున ఆష్టదిగ్గజముల అష్టావధానమును తిలకించి పోదము రమ్మ. ఈ యష్టావధానమున కవులొనర్పబోవు వర్షానలు, అపకవితలు అమోఘము. ఇందోక కవి యష్టరముల నిషేషించుండ మరియుక కవి రసవత్తరముగా పద్యము చెప్పుట గణ సీయము. దత్తమైన పదములను, న్యాస్తమైన అష్టరములను ఉంచి సులువుగా మనోహరముగా కవులు పద్యములు చెప్పుదురు వారి కవితా వైచిత్రి చూడవలసినదే! అది ఆది శేషునికైనను అభ్యరమనియే అని పించును. రాయలపారిచ్చ సమస్యలను కవిరాణలు రమణీయముగా మృదుమధురముగా హూరింతరు. అచ్చటి కవుల పురాణ పరనా వైచిత్రి పీమలకు విందోసగూర్చును హస్యారస భరితము, పాండిత్యప్రకర్షా నికషోపలము, తర్మాపతర్మ సందిగ్గము అయిన అసందర్భ ప్రసంగము విని యానందించవలసినదే. దేవతలు రాష్ట్రసులు సముద్రమును మధించగా జనించిన యమ్మతమును మా నాన్నగారు సకల దేవతలకూ పంచి యిచ్చిరట! ఆటి యమ్మతము మనకు దొరకుట కష్టమగుచున్నది గడా! అందువలన ఈనాడు జగన్మోహనముగా శ్రీ కృష్ణ రాజేంద్రుని సథా మండపమున జరుగు సవధానమందు సావధానముగా కవితా మృతమును గ్రోలదము రమ్మ. మనకన్నా ముందుగానే బ్రిహోత్సవమునకు వచ్చిన దేవతలందరూ అచ్చట పోగు గా వచ్చును. త్వరగా పోదము, రమ్మ.

(ఇరువురూ నిష్కర్షించింతురు. తెర పడును.)

రెండవ రంగము

(తెరలోనుండి వినిపించును.)

శ్రీమన్మహా రాజాది రాజ, రాజ పరమేశ్వర, సర్వ సర్వం నహి చక్రనిర్వహణ దురీణ శ్రీశ, దుర్గానచేశ, సాహితీ సమరాంగణ సార్వబోషు, అంధ గిర్యాణ కవిలైహ్యు, అంధభోష, అథిల దిగ్వ్యోవ్యస్తయశక్పంద చంద్రికా విభూజ, అరివీర తయంకర చండమార్తాండ, మూరురాయరగండ, నరన నాయక పుత్ర, లోకత్రయ స్తోత్ర, పీర రసానతార, దానగుణ గణ గంభీర కల్పద్రుమాకార శ్రీకృష్ణదేవరాయ మహారాజులకు బహుపరాక్ర బహుపరాక్ర బహుపరాక్ర!

(తెర శీయదురు)

(రంగస్తులము రాయల కొల్పు తువన విజయము. మధ్య వేంక టేశ్వర స్వామి నిలువెత్తు విగ్రహము లేక వర్షచిత్రము. ఎదుమ ప్రక్కన వదుసగా రాయలు, పెద్దన, దూర్జటి, రామత్రదుడు, సూరన, కుడి ప్రక్క తిమ్మరుసు, నంది తిమ్మన, తట్టుమూర్తి మల్లన, రామలింగకవి అసీనులయి యుందురు.)

తి : మహారాజులకు ఆశిస్సులు; కవి వతంసులకు దండ నాయ కులకు, పౌరులకు, రసజ్ఞులకు, సభాసదులకు, ఆటాల గోపాలమునకు స్వాగతము సుస్వాగతము.

మన కపులు ప్రభంధ రచనతో నూతన యగము సృష్టించిరనుట నిర్మించము. నవరన భరితములైన అల్లసాని పెద్దన మనుచరిత్ర, హరికథా సారము; దూర్జటి కాళహస్తిశ్వర మాహాత్మ్యము, కాళహస్తిశ్వర శతకము; అయ్యలరాజు రామత్రదుని రామాభ్యుదయము; పింగళి సూరన కళాఫూర్జోదయము, రాఘవ పొండపీయము, ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నము; నంది తిమ్మన పారిషాపహరణము, వాణి విలాసము; తట్టుమూర్తి వసు చర్చిత, హరిశ్వంద నలోపాఖ్యానము; మాదయగారి మల్లన రాజ శేఖర చరిత; తెనాలి రామకృష్ణని పొందురంగ మాహాత్మ్యము, ఉద్ఘారార్య

చరిత్ర - ఇవన్నియు జగద్వీభ్యాతములు; శారదా సతి కంఠసీమ నలంక రించిన రత్నమణిమయ సువర్ణహోరములు.

మహారాజు శ్రీకృష్ణదేవరాయలు నిండు యివ్వనము నెలకొనక మున్నే రచించిన మదాలస చరిత్ర, సత్య వదూ ప్రీణనం, జాంబివతీ పరిణయం, సకల కథా సార సంగ్రహము, జ్ఞాన చింతామణి, రనమంజరి యను సంస్కృత కావ్యములు రాయల వైదుష్యమును కళాపిచౌసను చాటుచున్నవి. మన రాజు తెనుగున ఖాసిన ఆముక్తమాల్యద వారికి మన దేశముపైన, మన భాష పైనను, మనపైనను గల అపారమైన మక్కువను చాటుచున్నవి ఆఫ్రములు రానివారు పదముల విలువ తెలియని వారు ఈ దేశమున నుండరాదని రాయలవారి ఆశ్చర్యానము, శిరోధార్య శాసనము.

ఇయ్యేది మనకు పర్యాదినము. ఈనాడు మన ఆస్తానమున నున్న ఈ ఎనిమిది మంది మహాకవులు అష్టావధానము గావింతురు. ఒక్కాక్కరూ ప్రత్యేకముగా చేయట నిదివరకు మీరు ఎన్నియో మారులు చూచియున్నారు. ఈనాడ్టుగాక ఎనిమిది మందియు కంసి ఎనిమిది యష్టావధానముల నొనరింతురు. చూచి ఆనందింప మిమ్ముల నందరనూ కోరుచున్నాను ఈ సత విశ్వకృత్యాంకరమై విలసిల్ల భగవం తుని ప్రార్థించుచున్నాను. ప్రారంభించండి పెద్దన కపీంద్రా!

పే : కృష్ణరాయా!

కన్నులు కల్యాలై ఎసగ కంఠము కంబుకమున హాసింప మేల్
పున్నమి చందమామ సరిపోలెడు మామలరార ప్రమేషోన్
వెన్నుని వషమందు కడు వేడుకతో విలసిల్ల లఱ్పియా
యన్నుల మిన్న కృష్ణ వసుధాదిపు నిచ్చలు కాచ గావుతన్.

కన్నులు కలువల వలె, కంఠము శంఖమున కన్న మిన్నగా,
ముఖము హృద్రిమ నాటి చంద బింబము వలె ఒప్పొరుచు విష్టవు వష
స్తులంతో ఉండే లఱ్పించేవి, త్రీలల్లో కెల్లా ప్రశ స్తమైన తల్లి, కృష్ణ
రాయలను ఎల్లప్పుడూ రక్షించుగాత.

త : (మల్లనతో) ఇచ్చితిరి గదా రాయలవారు గండ పెందేరము. ఇంకనూ ఏమ కావలయనో పెద్దన కపీందులకు! లక్ష్మీదేవి స్తుతముతో రాగములు తీయుచున్నారు.

పై : (గంభీరముగా) రాయల వారి పరిపాలనతో రాజ్యమున ధర్మము నాల్గ పాదములతో కామదేనువై నదచుచున్నది. కర్మకుల శ్రమతో బంగారము అన్ని భూములలోను పండుచున్నది. రాయలవారు రసహృదయులు. నాకేమిచ్చినను ఇవ్వువచ్చును.

త : ప్రథ్మా! వినండి.

మృదు మదురంబుగా సుధయమేయముగా కురియంగ శారదా సదమల మూర్తిగూతమున శ్రావ్యముగా నవరాగమాలికా పదముల పాదుచున్ తన విషంచి పయిన్ పలికించుచున్ నవ బ్యుదయము కృష్ణరాయ నరపుంగవ సీకని పల్గు-గావుతన్!

ఓ నరక్రశేష్మదైన కృష్ణరాయా! మృదువుగా మదురముగా అమృతమువలె గ్రాతమున శ్రావ్యముగా నూతనమైన రాగములతో కూడుకొన్న పాటలను పాదుచూ, వాటిని వీణపయి పలికించుచూ ఉండుస్వచ్ఛమైన రూపముగల సరస్వతిదేవి సీకు శబ్దోదయము అని పలుకుగార.

సం : సంగీతాన్ని సాహిత్యాన్ని మేళవించి తట్టుమూర్తి కవి పసందుగా చెప్పారు. నా పద్యాన్ని వినండి మహారాజా!

ఒక చెలి మోవి తేనెగానె యొక్క-తె చెక్కిలి ముద్దు గొంచు వేరాక జవరాలి కౌగిటి సుభోన్నతి బొందుచు హాయి హాయిగా సకల చరాచర ప్రతతి సంతన మందగ వేఱువూదు సామ్రాజీ కమలలోచనుండు నిను మిన్నగ గాచుత కృష్ణ భూవరా!

ఓ కృష్ణరాయా! ఒక చెలిని పెదవులమీద, ఒక చెలిని చెక్కిలి మీద ముద్దు పెట్టుకొనుచూ, మరొక చెలిని కౌగిలించుకొనుచూ సుభాన్ని పొందుతూ, ప్రకృతి అంతా పులకించేట్లు వేఱుగానం చేసే కృష్ణ పరమాత్మ నిన్ను రష్ణించు గాఢ.

మా : తిమ్మన కవిగారు మనోహరంగా తమ సహజమైన ముద్దు పల్గులలోనే చెప్పారు.

నం : ఎదుటి పారి కవితలో నున్న రసమయ భావాన్ని సహృదయతతో ఒప్పు కొనుటంలో నాకన్నా మీదు ఖిన్న అని ఏనాడో అంగికరించాను. మల్లన కవి నా మాటను కాదనరనుకుంటాను.

మా : చిన్నవాడను. మీ మాటను దాటగలనా?.... నా పద్యాన్ని వినండి ప్రథ్మా!

తన మేనన్ సగపాలు గౌరి సతికిన్ తాదాత్మ్యతన్నిచ్చి గంగను శిరమ్మున్ బ్రేము దాల్చి సుర రాఘ దీష్టతన్ కిల్పిష మ్మును కంఠాన భరించి సంతతము సమ్మాదమ్ముతో నొప్పుపావనుకిశండు శుభాల మీకిడుత దేవా కృష్ణరాయాధిపా!

ఓ కృష్ణరాయా! తన శరీరంలో సగబాగాన్ని పరవళంతో పార్వతీదేవికిచ్చి, ప్రేమతో గంగను శిరముపై ధరించి, దేవతలను రాజీంచుట కొరకు విషాన్ని కంఠంలో భరించి ఎల్లప్పుడూ సంతోషంతో ఉండే టటువంటి పవిత్రమైన వాడైన ఈక్యరుడు మీకు శుభాల నిచ్చగారా

దూ : పరమేశ్వరుని భవ్యముగా గోరితిరి. ఆయనే నిజముగా లోక కణ్ణాణము కోరువాడు. ప్రథ్మా! అవధరించండి.

సురుడసురుదనియ చూడక శంకరా
పాహీయనంగనే పలుకువాడు
కులమత బేదాల తలపుతో నెన్నక
కరుణతో నర్తుల గాచువాడు
మాయయ మర్యమ్ము మదిలోన నుంచక
పరతత్వ రూపుడై పరగువాడు
అభిలాందకోటి బ్రిహ్మిందమ్ము నందున
నదేయింప నేర్చిన నాట్యకాడు
సకల ఇగములలోన విశ్వాస పాత్ర
మైన సర్వేశ్వరుండు మీ మైన కరుణ
నలరి యిచ్చుత పుత్ర పౌత్రాశి మీకు
కృష్ణరాయ ధరిత్రీంద్ర కిర్తిసాంద్ర!

ఓ కృష్ణరాయ ప్రభూ! దేవతలు రాక్షసులు అని భేద బుద్ధితో చూడక, పాపీ ఆనగానే పలికేవాడు, కులమత భేదాలను మనస్సులో పెట్టుకొనక కరుఱతో అడిగిన వారి కోర్కెలను తీర్చేవాడు, మాయా మర్కుము మనస్సులో నుంచుకొననివాడు, ప్రపంచంలోనున్న ఛివిజాలములో నున్న దానికన్నా ఆపిరిక్తమైన రూపం కలవాడు, సకల జీవకోచీయందు నాట్యం చేయ సమర్పించేన నాట్యకాడు, నమస్త లోకములలో నమ్మదగిన వాడు, సర్వాన్ని తన ఆఫీనంలో నుంచుకొన్న వాడైన ఈక్ష్వరుడు మీకు పుతులను పోత్తులను ఇచ్చుగాత.

పిం : ఈక్ష్వర ఈ క్రియే ముక్కికి సోపానమా దూర్భటి కపీంద్రా! అయిన వినుడు. తొలి జననమ్ము నందు తన తోచిన యటుల జేసి బూదియై మరింతమందు కోరి హిమ మందిర మందునబ్బి యోర్పుతో తలకొని యాతుగొల్చి సుకృతంబున నర్జశిరమంది ని చ్చలు సుఖియించు గౌరి నిను సాకుత కృష్ణ నరేంద్ర చంద్రమా!

ఓ కృష్ణరాయ ప్రభూ! మొదటి జన్మలో సతీదేవి, భర్త వద్దం టున్నా వినకుండా దశయుజ్ఞానికి వెళ్లి, అవమానాగ్నితో దగ్గరమై బూడి దయై మరుసటి ఇన్నలో చల్గా ఉండే మంచుకొండయైన హిమవంతుని యించీలో పుట్టి, ఇమా వద్ద వద్ద అంటున్నా వినక పట్టుదలతో ఈక్ష్వ రుణి కొలిచి పూర్వజన్మ సుకృతంతో ఆయనలోని ఆర్థ శరీరమై ఎలపుడూ సుఖాన్ని పొందే పొర్చుతి మిమ్ములను తల్లివలె లాలించుగాత.

అ : కథా కల్పనా చాపరి దురీణదైన పింగళి సూర్యనకవి కమ్మగా తమ ముండొక కావ్యాన్నే ఉంచారు ప్రభూ!

కృ : ఈ యాస్తానమున పొండిత్యమున, కవిత్వమున నెవరు తక్కువ? అందరూ సరస్వతి మూర్తులే కవిబ్రహ్మలే మీ కవిత్వాన్ని వినిపించండి రామత్వద కపీ!

అ : వినండి ప్రభూ!

భూసుత సిగ్గుతోడ తన వున్నెముపండి నటంచు చూడ ఏ మీ సురుడెవ్వరంచు మిథిలేశుడు బుద్ధి దలంప రావణుం డాకల నాడెపీడ సతయంతయు నద్యుతమంది చూడ నా ఈతని విల్పు డ్రుంచు కమలేశుడు రాముడు మిమ్ము కాచతన్.

సీత సిగ్గుతో తన అదృష్టం పండింది అని చూస్తున్నది. ఎవరి దేవతామూర్తి అని జనక మహారాజు ఆశ్చర్యపోతున్నాడు. రావణాసురుడు శ్రీ మహావిష్ణువు ఆవిర్భవించాడు, నా పని అయిపోయినట్లుంది అని అనుకున్నాడు. సభలోని రాజులందరూ ఏమీ అద్భుతము అని చూస్తున్నారు. అట్టి సమయంలో శివధనస్సును బంగం చేసే శ్రీరామచందుడు మిమ్మిలను రక్షించుగాత.

తె : రామతుదకపీ! ఈ పద్మము మీ రామాభ్యుదయం అనే కావ్యంలోనిది కాదుగదా!

ఆ : కాదయ్య మహాప్రభో రామలింగకపీ! అనుమానం ముందుబుట్టి తరువాత మీరు పుట్టారు. ఆ తరువాత హస్యం పుట్టింది. ఇది నా కావ్యం రామాభ్యుదయంలోనిది కాకపోయినా రాముని అభ్యుదయాన్నే చెబుతుంది.

తె : మహాప్రభూ! మనసుంచి నా పద్మాన్ని వినండి.

పెలుచన వారిద పంక్తి గూర్చి జగమర్ బీతిల్ల నాథండలుం డిలపై పోసెదు గ్రావ వర్ధమనకున్ హేలాగితిన వ్రేలితో నలగోవర్ధన మెత్తి గోపకులమన్ హర్షాన రక్షించు నా జలణాశుండిల నేల మీ కొసగుతన్ శార్యంబు రాయాగుణి.

ఓ కృష్ణరాయప్రభూ! అగ్రహంతో ఇంద్రుడు మేఘాలను ప్రోగుజేసి రాళ్మివర్ధము కురిపిస్తూ ఉండగా, ఆవరీలగా వ్రేలితో గోవర్ధన పర్వతాన్ని ఎత్తి గోపకులాన్ని రక్షించే ఆ కృష్ణవరమాత్మ ఈ సమస్త ధరాతలాన్ని పరిపాలించటానికి కావలసిన శార్యాన్ని మీ కిచ్చుగాత.

రూ : అంత భారాన్ని మోస్తున్న ఆ పరమాత్మ పయిననే ఈ భారాన్ని కూడా పెడుతున్నావా, రామలింగకపీ?

తె : ఏ భారాన్ని మొయ్యేకుండా గాలికి తిరిగేవాడు ఏమిస్తాడు దూరటి కపీందా?

పె : మీకిద్దరికి ఒక్క తణం ప్రశాంతంగా ఉండ బుద్ది కాదు గదా!

కృ : మహా కవులారా! మహానందంగా కవిత్వం చెప్పారు. ఇక అవధాన ముఖ్యంశాలలోనికి వద్దాము.

తనర నిషేధాఫలి మీ
ఘనతర పాండిత్య శక్తి కపితాయుక్తుల్
పెనగొననేయడి సభికులు
విని సంతసమంద నో కపిశ్వరులారా!

ఈ : పెద్దన కపింద్రా! శకుంతలను చూచిన దుష్యంతుని హృదయంలో కలిగే భావాలను సుందరంగా ఒక వద్యంలో చెప్పండి. ఆ వద్యంలో కచటతప, గజిడబల ఆను పది అష్టరాలూ ఉండరాదు

పె : మహారాజ్ఞా! వినంది.

సుర భామిని మణియో తువి
వరలు వసత్రీయో సూనవల్లరియో ఈ
సరసీరుహ నయన ననున్
మరుశరముల సేయు మనసు మరిమరి నొవ్యన్.

శి : తట్టుమూర్తి కవి పెద్దనగార్పి ఒక పట్టు వట్టి చూచారు.

కృ : ఆయనకీ యద్దుమొక లెక్క? సాహితీ సమర రంగంలో అందెవేసిన చెయ్యి కాబట్టె అందుకున్నారు గండపెందేరాన్ని. పెద్దన వంటి సత్కారులు వృథిన్లో లేరని మీరెరుంగరా?

రథ : నేను తట్టుమూర్తిని ప్రభూ! నేను తట్టుమూర్తిని. పొగ్దలు మా సొమ్ము. మీరు విపరీతంగా పెద్దన కవిగార్పి పొగిదేస్తున్నారు.

పె : తట్టుమూర్తి కపీ! ఇంద్రునిచే నియుక్తయయన మేనక దీరచిత్తుడైన విశ్వమిత్రుని గెలువలేని స్తోతిలో పడిన హృదయాంతర్గత వేదను సుకుమారంగా ఒక వద్యంలో వివరించండి. ఈ వద్యంలో కచటతప ఆనే అష్టరాలు ఉండకూడదు.

ఈ : సుధవెలువార నాహాయలు సోయగముల్ వెలిజిమ్మి రాగముల్ పుదురవుగా వినన్నడివి మారుని మాయల నాడి వేడియో ఆధర సుధారసంబు గొనుమా యని యా మునిదాయ సగ్గనన్ బధిరుడు లేవడేమి యని భామిని నెవ్వగనందు నెమ్మడిన్.

శి : కృష్ణరాయా! మేనకా విశ్వమిత్రులకే గదా శకుంశల పుట్టింది? పెద్దన గారు విశ్వమిత్రుణి థీరచిత్తుడు, థీరచిత్తుడు అంటాదేమిటి?

కృ : ఆ ఈఱం వరకు అప్పాజీ!

ధూ : తిమ్మన కపీళా! శివుడు తాండ్రపం చేస్తుండగా ఆయనలో అర్థభాగమైన పార్వతి స్తితి, శిరస్సు మీదనున్న గంగ చంద్రరేఖల పరిస్తితి రన మయింగా ఒక పద్మంలో చెప్పండి ఇందులో తథదతన ఆనే అష్టరాలు ఉండకూడదు.

నం : సంసార భారాన్నంతా శివుడి మీదేపెట్టి ఆయన నాట్యం చేస్తుండంగా నన్ను వడ్డించమంటారా? అలాగే వినండి.

కరంబు సంత్రమమై సంగ గంగ పొంగు చెల్యుగా
శిరంబుపై హీమాంశు వాడు చెల్యు గౌరి లీలగా
హారాహాయటంచు లాస్యమాడు ప్రేమమీరగా
మరుంటు డాగి డాగి చూచు మాహారుండాడగా
ఏం ఆనందంగా ఉండా, దూర్జటి కపీ!.... నా ప్రశ్న వినండి.

నారాయణ నందగోకులంలో కృష్ణని అష్ట భార్యల యింద్రును, పదహారు వేల గోపికల యింద్రునూ తిరిగి ప్రతి యింటా శ్రీకృష్ణనిచూచి వేసారి పొందే రసానుభూతిని తమరు ఒక పద్మంలో చెప్పండి. ఇందులో ప, వ, బ, త, మ ఆనే అష్టరాలు ఉండకూడదు.

తె : ఈ పద్మంలో దూర్జటి కపి ఇలిలూ గిరగిరా తిరుగుతారు.

ధూ : నాకూ తెలుసులేవయ్యా రామలింగ కపి ఎక్కుదబట్టితే ఆక్కుడే ఉంటాడని. ప్రథూ! పద్మం వినండి.

సీయద్దాంగుల యింద్రకున్ జనితి నన్నింటన్ నినున్ గాంచితిన్
కాయల్ కాచెను కాణ్చు చూతును సరే కాసీయటంచున్ వెనన్
దాయన్నేగితి గొల్లయింద్రకచటన్ దర్శించితిన్గాదె యో
హోయంచున్ నాకయింతి కొక్కునిగ సీవన్నట్టి తీరున్ హరీ!

అ : మల్లన కపి! రాముని అరణ్యానికి పంపేటప్పుడు కొసల్యలో కలిగే మనో వేదననూ సృపింపజేస్తూ ఒక పద్మం చెప్పండి. దానిలో యథలవ ఆనే ఆష్టరాలుండరాదు.

మా : ఈ ప్రశ్న నాకేం నచ్చలేదు ప్రథ్మ! తినేది శ్రీకృష్ణుల వారి సౌమ్య, చేసేది రాముల వారి ప్రస్తావన. ఇది నా మనస్సుకేం బాగాలేదు.

నం : ఆ యిద్దదు ఒక టేలేవయ్యా. కేవలం ఆపత్తార భేదమే.

మా : వినందయితే చెబుతాను.

ఆనమ నిను కాన కేగన్
పనిచెనె కైకమ్మ నాదు పాపమ్మిది నే
మన నిను గనకుండగ నీ
జనకున కిది సమ్మతంబె సత్యము చెపుమా?

రామత్రద కపీ! ఇక నా ప్రశ్న వినండి. ద్రోహదికి కౌరవ సతలో ఆరిగిన భంగపాటును జాచిన బీముడి ముఖంలో ప్రస్తుతమయ్యే భావాలు ఎలా ఉంటాయో ఒక పద్యంలో చెప్పండి. ఇందులో శష్ట సహా అనే అష్టరాలుండరాదు.

అ : రాజుశేఖర చరిత్రలో ఒక పెండిని రసవత్తరంగా వర్ణించిన నీకు శృంగారంపై మోజు పోయిందేమిబి? హీర రసస్నేరకంగా పద్యం చెప్ప మంటున్నావు. అయితే వినండి.

కటు కటు యొక్కరైన సిది కడ్డము కాదని పల్గులేమి దుర్ఘటన యదీంచు నెంచరు తిరంబుగ నిల్లురిదేమి రాఙ్మామా ఆటవియయంచునెంచు తనయాత్మ విచారముచేయు నార్ఘటిన్ పటపట పన్నులన్ గౌరుకు వాయుజాగ్రాలువందు కుందుచున్.

తె : కథా కల్పనా చాతురీ ధరీణుడైన సూరన కవిగారే చెప్పాలి ఈ విషయంపై ఒక పద్యము.

ఒక శివ తక్కుడైన కవి శివరాళి రోజున కాళహస్తి వెళుతున్నానని యింది వర్ధ చెప్పి ఒక వేళ్య యిందికి జాగరణ చెయ్యటానికి వెళ్చాడు. అమె కూడా శివ తక్కురాలు కావటంతో అతనిని యింట్లోకి రానివ్యాలేదు. ఇందికి తిరిగి వెళ్యటానికి యష్టంలేక ఆ సాని దాని వాకిటి అరుగు పీద తిష్ఠవేసి, ఎవ్వటికైనా తలుపు తీయక పోతుండా అనే ఆశతో ఆ కవి తెల్లవారేటప్పటికే ఒక శతకం చెప్పాడు. ఆయన పద్యాలు ఇందిలో

నుండి వింటున్న ఆ సానిచి గృహంతర్వాగంలోనే తెల్లవార్లూ నాట్యం చేసింది. ఆ మువ్వుల సవ్యాదులు, ఆ కవి గొంతుక విన్న గస్తివాండ్లు ఆ శతకాన్ని ప్రాసుకొచ్చి రాజుగారికి సమర్పించారు. అప్పుడూ రాజుగారు ఆ కవి సంగతి తెలిసికొని ఏం చేస్తారో ఊహించి ఒక వద్దం చెప్పండి. ఇందు శష్ఠిషులు ఉండకూడదు.

పె : ప్రథూ! రామలింగకవి ఏదో ఆనవసరమయిన వ్యక్తిగత ప్రసంగం చేస్తునట్టున్నారు, వారించండి.

తె : నేను ఆనవసర ప్రసంగం చేయటంలేదు ప్రథూ! రసమయ ప్రసంగం చేస్తున్నాను. సూరన కవీందా! ఆ సంగతి వదిలేద్దాం. మరో సంగతిపై చెప్పండి. హాసర రామస్వామి ఆలయ మండపంలో క్రొత్తగా శిల్పులు శిల్పాలు చెక్కారు. ఒక కవిగారు ఆ దేవాలయానికి వెళ్లినప్పుడు ఒక శిల్పము ఆయన కంటబడింది. ఆయనకా శిల్పము ఒక అప్పర త్రీలాగా కనిపించింది. అంత నా కవి రామ రామ ఆని కన్నులు మూసికొని ఆలయ మండపంలో నుండి వెలుచలికి రావటానికి ప్రయత్నించారు. వస్తూ వస్తూ కనులు మూసుకొన్న కవి మరొక శిల్పాన్ని డికొన్నారు. అది శిల్పంకాదు, ఆమే తనను వెన్నుంటుతున్నది అనే బ్రహ్మలోనున్న ఆ కవి ‘ఓసి నీ శృంగారం ఘాడ. ఎటు బోయినా నన్ను వదలి పెట్టేటట్లు లేవేసి’ అని అన్నారు. అది నాకోక మయ సతలా కనిపించింది. సూరన కపీ! ఆ కవిగారి ధీర చిత్రాన్ని వర్ణించండి.

కృ : రామలింగ కపీ! సూరన కవిగారికి ప్రశ్న నేనిస్తాను. నిషిద్ధాషరి మీరు చేయండి. సూరన కపీ! వినండి. మయ సతలో దుర్యోధనుడు కాలు జారి నేలమీద వద్దాడు. అతట్టే చూచి ద్వాపది నవ్యింది. అప్పుడు దుర్యోధనునకు అచ్చటి నున్న శిలా పలకాల్లో వేల వేల ద్వాపది రూపాలు కనిపించాయి. అప్పుడు దుర్యోధనుని మనస్సితి ఒక వద్దంలో చెప్పండి.

తె : ఈ వ్యాంలో చఱ టడ తద అనే అష్టరాలు ఉండరారు.

తు : మీరు భయులు కలిసి పింగళి సూరనగారిని మయ సతలో పెట్టేశారు ప్రథూ!

కృ : కళాపూర్కోదయంలోనున్న కథ కండే మయ సత గొప్పదా, తట్టమూర్తి కపీ!

థి : కృష్ణరాయా! కళాపూర్కోదయంలోని పద్యం చదువుతూ ఉండే కథ అర్థమైనద్ది ఉంచుంది. ఆశ్వాసం అంతమయ్యేటప్పటికి ఆదేమితో తెలియ కుండా పోతుంది.

టె : అంచుకే లెండి ఆ కావ్యం మళ్ళీ మళ్ళీ చదవాలని అనిపిస్తుంది.

పిం : పద్యము వినండి ప్రథూ!

సీరము నేల కన్నానగ నేరక నేను బిరాన సీ సతన్
ఊరక కూలిపోవ గనియన్న పణాన ముఖాన కిర్చిష
మ్యారగ వేల రూపముల హర్షము పెల్లెగయంగ నవ్యనే
ఆరయ శర్త లేవురని యమ్మకు నారని పొంగు తూమిపై.

థి : కిల్పిషము అంచే విషము. అంతేనా పింగళి?

పిం : అవునమాత్మా!.. రామకృష్ణ కపీ! నా ప్రక్క వినండి. శూర్పుణి మాయ సీత వేషంలో రామలక్ష్మణుల వద్దకు వచ్చింది. నిజమయిన సీత, మాయ సీత 'నేను సీతను' అంచే 'నేను సీతను' అని తగువులాడుకుంటున్నారు. అప్పుడు రాముడు ఆమెను చంపితే సీతో ఉంటాను, నిన్ను చంపితే ఆమెతో ఉంటాను అన్నాడు. వెంటనే మాయ సీత నిజమైన సీతను చంపబోయింది. అప్పుడు లక్ష్మణుడు మాయ సీత ముక్కు కోశాడు. ఈ స్నిహోన్ని విచిత్రు ఒక పద్యం చెప్పండి. ఆ పద్యంలో గజరదల ఉండరాదు.

టె : మళ్ళీ గజిబిటిగా మొదలుపెట్టావు. ఒక కావ్యం ఆ రకంగావ్రాసీన తర్వాత్రో ఊరుకుంటావేమో అంచే ఊరుకోవు కరా! ఆఫునులేఅలవాడెక్కడికి పోతుంది? వినండి ప్రథూ!

కనుమో రాఘవ నా ముఖమ్ము కనులన్ ఇంచాత సీతమ్మునే ననియుప్రీతిలు వచింప ద్వారా పతిలో నాలోచనన్ సల్పియో వనితా నిన్ సమయింప నా మెనతియో వా యన్న భూపుతినిన్ చెనకన్ రక్కనీ బూన దాని ముకు కోసెన్ స్వామి సౌమిత్రియే.

పె : కృష్ణరాయా! అమవన నించి అని ప్రయాగించినందుకు నన్ను ఆలరి పెడుతంటాడు కదా! రామలింగంకవి ముక్కు ఇప్పుడు కోసేస్తాను. ఏమిటీ? చెనకన్ రక్కుసి బూన దాని ముకు గోసెన్సాగ్మి సౌమిత్రయే అనేనా సీషు చెప్పింది? గట్టిగా ముక్కు కోశాడనిచెప్పలేవేం? ననుగుతా వెండుకు?

తె : ఎంత రాష్ట్రసి అయ్యు పరాయా ఆడదాన్ని పట్టుకొని ముక్కు కొయ్యాలి గదా! అంచుకోసం తేలికగా ముకు కోశాడు అనిచెప్పాను పెద్దన కవీంద్రా!

ఓ : నిష్ఠిక్కాష్టరి అద్యతంగా చేశారు.

కృ : చెలువుగ పదముల గూరిచి

లలి నర్థము ధ్వనియు నెనగ రసమయ కవితన్

వలుకుడి నృస్తాష్టరి మే

ల్యాం లి యని పరవళాన ప్రష మిము మెచ్చన్.

త : అయ్యా! పెద్దన కవిగారూ! మొదటి పాదంలో మొదటిఅష్టరం క, రెండవ పాదంలో రెండవ అష్టరం మ, మూడవ పాదంలోచివర అష్టరం ర నాల్గవ పాదంలో చివరషరం ల వచ్చేటట్లు కాండాన మహాకవిని మన తెనాలి రామకృష్ణ కవిని ఒక పర్యంలో పోలిచు చెప్పండి.

పె : కమసీయంబుగ సంస్కృతంబున కృతుల్ గావించి శ్రీకాళిదా సమలంబైన యశస్వి గాంచె నిల నాహి రామలింగండు లో కమమెత్తన్ రచియించె తెగ్గున జగత్కుశ్యాజ మందిర్యురున్ సమమై యొప్పిరి కాళికాసతి కృపాసంప్రాప్త వాగిశులై.

త : ఆయన మిమ్మలైంత హేశన చేస్తున్నా మీరు మార్పం ఆయనను పలకీ ఎక్కిస్తున్నారు.

పె : రామలింగ కవి చేసేది హేశన కాదు తట్టుమూర్తి! అది హశ్యం. ఆతని పాండిత్యాన్ని వేరుగా, ఆతని హశ్యాన్ని వేరుగా, ఆతని మహాన్నత మైన వ్యక్తిత్యాన్ని వేరుగా చూడటంలోనే నాకానందముంది.

త : పెద్దనగారు నన్ను మునగ చెట్టెక్కిస్తున్నారు. పడితే ముందు వంద్లు విరిగితే నవ్వుదామని కోఈ; నాకు తెలివేమిడి?

పె : నాయనా బ్షట్టుమూర్తి కపీ! ఒకటి రెండు మూడు నాలుగు పాదాలలో ప్ర, త, చ, క అనే ఆషారాలు యతి స్తానంలో ఉండేటట్లు కరుణ రసంలో రామాయణార్థంలో ఒక పద్యం చెప్పు.

త : పద్యం వినంది.

బంగరు లేకి వెంటపడి ప్రాంగణమున్ విదనాద నిన్ననెం దుంగననేర్త జూనకి హతోస్మి, యటంచును రక్కుసుండ చ చ్చైంగద యట్టి రాష్ట్రసులచేత బదన్నిక సీఫు నాకు ద క్రూంగల దానవే యనుచు కన్నుల సీరిడె రాముడవ్యనిన్.

పీం : భట్టుమూర్తి గారి పద్యంలో రాముడేదో వెనకు ముందుకు పోతున్న ట్లుంది.

త : అనలే పెండ్లాము కనిపించకుండా పోయింది. అరణ్యంలో నున్నాడు. దోలాయ మానవైన మనస్సు బాధతో తగ్గుమంటున్నది. ఇంకేం చేస్తాడు? ఆయనేం కమ్మగా కళా హర్షితయంలాంటి కావ్యం వ్రాసుకుంటూ రాయలవారి కొల్యులో లేదుగదా!

దూ : అయ్యా, తిమ్మన కవిగారూ! ఒకటి, రెండు మూడు, నాలుగు పాదాలలో చిట్టచివర వ్యా, య, య, ర అనే ఆషారాలుండేటట్లు భారతార్థంలో హింస స్పృహించేటట్లు ఒక పద్యం చెప్పండి.

నం : వినంది.

రమ్ము బృహన్నలా! శరవరంపర నే గురిపింతు శత్రు వ్యా హమ్ముల చీల్చి చెండెద మహాత్రరక్తి రథాన నిల్చి య

శ్ర్వమ్ముల సీఫు దోలినను చాలును బాపురె యుత్రుండె యిం కెమ్మెయి నిల్చునేర్తు మని యి వసుధేశలు పారిపోవరే!

నేను పద్యం చెప్పాను. అయ్యా దూర్జటిగారు! తమరు పదుగ్తు పోతారో. యద్దం చేస్తారో? యక మీ వంతు. నా ప్రశ్న వినంది. ఒకటి రెండు, మూడు, నాలుగు పాదాలలో క్రమంగా మొట్ట మొదట్లో ఏ క వ న అనే ఆషారాలు వచ్చేటట్లు భాగవతార్థంలో ఒక పద్యం చెప్పండి.

ధూ : వినండి.

ఏరా కృష్ణ యిదేమి యాగదమురా యారీతి వారింద్రలో
శీరంబుల్ నవసీతముల్ దదుల నిస్సి మెక్కగా జిల్లునా
వారల్ స్వానము సేయువేళ తగునా వత్సంబులన్ దాదనే
నేరీతిన్ మనుదాన తండ్రి నిషమా యా వాదు చెప్పంగదే.

పె : నంది తిమ్మనగారు ధూర్జుటికి గిట్టని కృష్ణవ్త్కి తోడే దుంపతెంచుతున్నారు.

తె : ధూర్జుటి కృష్ణది విషయంలో తీసిపోదు లెండి.

పె : శ్రీకృష్ణది విషయంలోనా, తెనాలి రామకృష్ణది విషయంలోనా?

నం : ఏది ఏమైనా ఉన్నది కృష్ణరాయల కొల్పులో గదా! ఆయన యస్తాన
మునుండి అయసను వర్ణించుట బౌచిత్యమే కదా!

ధూ : అనందంగా వినండి తిమ్మన కపీ!

దురమున నీశుడు నందర
కరుణన రషింప లోక కళ్యాణమ్మున్
సెరపగ విష్ణువు కవితన
సరసతతో జెప్ప బ్రహ్మ స్వ్యంబితదే.

అయినా ఒక్క విషయం గమనించండి. ముఖ్యంగా ఆ ఈక్కు
రత్నం వల్లనే లోకేశ్వరరత్నం కలుగుతున్నది.

ఆ : మల్లన కవిగారు! ఒకటి, మూడూ పాదలలో ఈ, వ అనేవి మొదటి
అష్టరాలు, రెండు, నాలుగూ పాదాలలో చ, వ అనేవి చివరష్టరాలు
అయ్యేటట్లు భారతార్థంలో ఒక పద్యం చెప్పండి.

మా : వినండి.

ఈ విధి కొల్పుటమున నిందరు పెద్దలు చూచుచుండగా
కావరమెక్కు కొరవులు కాంతను నన్ను వివత్తు చేయుచున్
పోవుచున్నవారు వతి పుంగపులెల్లరు లొమ్ములైరి యో
దేవిక నాకు దిక్కెవరు దీనను కావగ రావ మాధవా.

అయ్యా! రామత్వద్ కవిగారూ! ఓ, ప, చ్, న అనేవి ఒకటి
రెండు, మూడు, నాలుగు పాదాలలో వరుసగా మొదటి అష్టరాలుగా ఉంచి
రామాయణార్థంలో ఒక పద్యం చెప్పండి.

ఆ : వినండి.

ఓ కమలాయతాక్షి నిను నుల్లము నందున నమ్మలేకనే
పోకడ బెట్టితంచు రము పుంగవు దయ్యే వచింపరాదె యూ
చ్చాకలి వాడు పల్గునని సాకును చెప్పగనేల లంకలో
నే కనుగొంటి నగ్ని తొరవేయని పల్గునవాని రూపమున్.

కృ : ఇద్దరూ కరుణరసంతోఢే ఉల్లాసిన్ని పల్లవింపచేశారు.

తె : ఆ రసంతో సిరసం వచ్చి పల్లవం వంటి హృదయం మల మలా మాడి
పోతుంది ప్రభూ! ఆ కవిత్వం చెప్పేవాడికి ఏడుపే వినేవాడికి ఏడుపే.

పె : కాదు రామలింగా! అది హృదయాన్ని సృందింప చేస్తుంది. మనిషిని
మనిషిగా నిలువ బెదుతుంది. మనిషి మనుగడకు హాస్యం ఎంతవసరమో
అలోచనా అంతే అవసరము.

తె : ఏది ఏమైనా నాకు మాత్రం బ్రతికున్నంత కాలం నవ్యిష్టా, నవ్యతూ
ఉండాలనే ఉంది. పీత్రైకే చచ్చిన తర్వాత కూడా నవ్యాలనే ఉంది
ప్రభూ!

ధూ : చచ్చిం తర్వాతేం నవ్యతావు? నవ్యతే చచ్చేటప్పుడు పండిగిలిచ్చి
నవ్యవచ్చు.

తె : ఆట్టా అనుకోవాక. నే చచ్చిం తర్వాత కూడా జనమంతా నా పేరు
తలచుకుంటేనే నవ్యతారు. ఆ విధంగా నేనూ సంజీవంగానే ఉంటాను.

ఆయ్యా పింగళిహారూ! ర, స, న, డ అనేవి చివరక్కరాలుగా
మోహినీ అవతారమెత్తిన హరి హరునితోచెప్పే మాటలను ఒక పద్యంలో
చెప్పండి.

పిం : వినండి.

హర పరుగెత్తి పోకుము తయంలోక యింతయు లేదు నే హరిన్
పరమ కృపాభ్యాసి యాయసురు ప్రాణము దీసెద చూడు మిట్టి సుం

దరతర రూపమూ దనుఱి నాళమునేయగ లొంగినాడ నా
సరసత వాని దేల్చి కను సన్నల బూడిదజ్జేతు నిప్పదే.

తె : మూడు కన్నలున్న వాడు బూడిద చేయగలిగిన వాడు పరుగెత్తి
పోతున్నాడా? ఆదాని రూపంలో వచ్చిన శ్రీహరి ఆయనను రక్షిం
చాలా? ఆ ఈశ్వరుడి పని అంతే.

ధూ : కరుణామయుడైన ఈశ్వరుడు చంప బుద్ధి పుట్టక పరుగెత్తిపోతున్నాడు.
కన్న తెరిసే ఆసుమడు ఎప్పుడో భస్యమై పోయిందేవాడు.

శె : ఒక్కొక్కప్పుడు వేయికన్నలున్న రామలింగకవి కూడా ఏమీ చేయ
లేదు. పరువెత్తి పోవాల్సిందే.

పిం : రామలింగ కపీఁ న, శ, క్ర, మ అనే ఆఫరాలు యత్స్థానంలో
వచ్చేటట్లు భాగవతార్థంలో ఒక వద్యం చెప్పండి.

తె : వినండి.

ఓ సతి సివు రుక్మిణిగ నుద్యవమందుము నేను భూమిపై
భాసుర కృష్ణ రూపమున భార్యగ పొందెద నిన్నటంచు తా
చేసిన భాసలన్నరచి శ్రీహరి వచ్చునో రాత్రా నన్నిటన్
మోసము చేయునో యనుచు ముగ్గ తలంచును తత్తుచిత్తమై.

ధూ : కేవలం శ్రీమహాలక్ష్మీ అవతారమైన రుక్మిణికి కూడా కృష్ణుడు మోసం
చేస్తాడనే ఆనుమానం ఉండన్నమాట?!

తె : పెండ్రయ్యేంత వరకూ ఏమైనా ఆనుమానాలు ఉండవచ్చు. పెండ్రయిన
తరువాత పెద్దమనివిలాగా ఉండగలిగితే చాలు.

కృ : స్వాస్తుష్టరిని మహానందంగా చేశారు.

వరముల కూరుపు వాయములు
కదలిన యటులుండ లోక గణసియముగా
సదముల సూక్తులు బలుకుచు
విదితముగా దత్తవదిని వినిపింపు డికన్.

శి : కృష్ణరాయా! పదముల విచ్చుట నావంతు. పద్యము చెప్పుట వారివంతు. పెద్దనగారూ! గుట్టు, చెల్లు, పట్టు, రట్టు అనే పదాలను వాడి, రామాయణార్థంలో ఒక పద్యం చెప్పండి.

శై : వినందమాత్మా!

చెట్టుల గుట్టలన్ వెదకి చేరెను మారుతి లంక నింక సీ
గుట్టును రట్టుచేయు తనకున్ గల వానరసేనతోడ ని
నైట్టులనైన రాముడు వధించును నా పలుకాలకించి సీ
వట్టును పీడుమన్న మన వంశము. నాశముగాక యుండగన్.

శి : ఈ పద్యంలో మీరు చెప్పింది రావణునితో విభిషణుడు చెప్పిన మాటలు-
అంతేనా?

శై : అవును మహామంత్రా! బుద్ధిగా బ్రితకమని అన్నకు తమ్ముడిస్తున్న
ప్రబోరం.

శి : తట్టుమా త్రిగారూ! నెనరు, వినరు, కనరు, మనరు అనే పదాలను వాడి
భారతార్థంలో ఒక పద్యం చెప్పండి.

శై : వినంది.

వినరు మదీయ సూక్తులను వృద్ధుడు చెప్పేనటంచు నెంచరే
మనరుజ పీరికెకెగై నిక మానసమందున దోచునటి యా
నెనరును ఇంపుకోవలయు సీతులు చెప్పగరాదు కౌరవుల్
కనరు నిజమ్ము వారికిని కాలము చేయవ యయ్యె మాధవా.

శి : ఇది శీమ్ముడు కృష్ణునితో చెప్పిన సంగతి. అంతేనా?

శై : అంతే మహామంత్రా! చెప్పిన మాటలను వినని కౌరవులపై అధిమానం
చంపుకోలేక శీమ్ముడు పడుతున్న మనావేదన.

శి : రామత్రదకపీ! వనము, ధనము, మనము, కనము ఆనే పదాలనుంచి
రామాయణార్థంలో ఒక పద్యం చెప్పండి.

అ : వినంది.

ధనమును రాజ్యమున్ విడుము దాశరథి యనవచ్చనే యటుల్
వనమున తేల వంపవలె వాని ముఖాబ్జము చూడకుండగా
మనము క్షణంబు నిల్యగలమా యిక జీవము లెట్టులుండునే
కనము గుజాభిరామునని ఘృషపతి కూతె ధరాతలంబునన్.

తె : చేసేటప్పదేమో చేసేదీన్ని, ఎద్దైటప్పదేమో ఎదవేదుపు ఏద్దైది.

అ : రామలింగ కపీ! నన్ననటంలేదుకదా!

తె : రన స్వందగ నా మనస్సుకు అంతగా కలిగిందయ్యా రామభద్ర కపీ!
ఖిమ్ములను నేను ఆట్టా ఆంటానా?

పె : దశరతుని చేతలు, వాని బాధలు సీకు తెలేవా రామలింగా! సర్వాంత
రాయిమి లీలలను సర్వం తెలుసుకున్న సీవు మాయాశాలం చేయటానికి
మాట్లాడుతుంటావు.

థి : మల్లన కపీ! మొగ్గ, నిగ్గ, అగ్గి, సుగ్గ అనే పదాలు వాడి భారతార్థంలో
ఒక పర్యం చెప్పండి.

హా : వినంది శుషోమంత్రి!

నిగ్గులుదేరు సీ మొగము నే నెచటన్ కనుగొండు గుండెలో
నగ్గి తరింప జాల నిను నా దురితాత్ములు సుగ్గ సూచగా
మొగ్గర మందు జంపితిరె ముద్దుల నా సుతుదాయటంచు లోన్
తగ్గని శోకభారమున తల్లుడమందెను పల్లుఱండటన్.

తె : ఇది మరొక ఏడుపు.

కృ : ఈ దుఃఖం ఏవరికి రాకూడనిది రామలింగ కపీ!

పె : ఆయుర్వాయం ప్రానీ పెద్దిసంతవరకే. ప్రథూ!

థి : తిమ్మన కపీంద్ర! ఎంత, సంత, ల్భాంత, శాంత అనే పదాలను వాడుతూ
భారతార్థంలో ఒక పర్యం చెప్పండి.

నం : వినంది అమాత్య!

ఎంతయ మౌని జాప వత డిద్దుచరిత్రుడు పాండురాజు లో
సంతతి గోరి చింతల ప్రసన్న మనస్సిని కుంతి మన్మథ
భ్రాంత యొకింత గాక యమ వాయు మహేందుల హూఅనేయ స
త్సంతతి కల్గి పాండు విఠు స్వాంతము కొంతము నంద నరతటన్.

తి : కుంతి చేసిన హూఅ ఫలంగా పాండవులు పుట్టారంటారు?

నం : అమాత్యవర్య! దూర్యాన మహార్షి వరంగా యిచ్చిన మహా మంత్రాన్ని
కుంతి జపించింది. ఆమె ఆహ్వానాన్ని మన్నించిన దేవతలు ప్రత్యక్ష
మయినారు. ఆమె హూఅకు సంతుష్టులైన దేవతల వరప్రసాదం వలన
ఆమెకు బిడ్డలు పుట్టారు.

పిం : మంత్రాలకు చింతకాయలు రాలాయంటారు। ఆట్లా వరప్రభావం వలన
పుట్టిన వారైతే ధర్మరాజును ధర్మజుడు అని, బీముణ్ణి వాయు నంద
నుడు అని, అర్థనుణ్ణి దేవేంద్ర సూతి అని పిలవ వలసిన ఆవసరం
రేడు గడా!

నం : భారతాన్ని ప్రమాణ గ్రంథంగా తీసుకుండాము. దేవతల వరప్రభావం
వలన బిడ్డలు పుట్టారనేది నిరింధాదాంశం. ధర్మజుడు అనే దానికి
యమ ధర్మరాజు వరంవలన పుట్టినవాడూ అని అర్థం చెప్పుకుండాం. ఆ
విధంగానే పిగలా శబ్దాల సార్థకతను గమనిస్తాం. దైవికమైన శక్తిని
నమ్మటం సముచితమైనది. ఆట్లా నమ్మకుండా దేవతలను రచ్చకిర్చటం
భోచిత్యం గాదు.

పిం : ఆదే నిఃమయితే వారిని రచ్చకిర్చటంలో తప్పేం రేడుగా?

నం : పింగళి ప్రాచీన రచనలను స్కరమంగా చూడటం ఆలవరచుకోండి. విష
యానికి ఔచిత్యం సంతరించగలిగితే ప్రయత్నించండి. అంతేగాని, ఈ
రకంగా మాట్లాడటం భావ్యం కాదు.

పె : ఈ విషయంలో తరోగై తర్గైలు ఆనవసరం. ప్రాచీన గ్రంథాల
దృష్టాన్య చూచే నంది తిమ్మన గారి అఖిప్రాయం అది. నామీనమైన దృక్ప
ధంతో చూచే పింగళి సూర్యగారి అఖిప్రాయం ఇది.

తె : ఏమిటో పెద్దనగారు అదీ ఇదీ, ఇదీ అదీ అంటున్నారు!

తి : రామలింగ కపీ! రాగము, భోగము, త్యాగము, యోగము అనే వదాలను వాడి వేంకటేశ్వరస్వామిపై ఒక పద్యము చెప్పండి.

తె : వినండి మహామాత్యా!

రాగము వీడి యిందియ పరాజ్యాథతన్ భవదియ నేవయే భోగము గాగ కార్య నిజపుత్రుల నాశ్రుల నాత్ముబంధులన్ త్యాగము చేసే నీ వరపదాబ్జములన్ భజియించి యూత్మసం యోగము పొంద గోరెద పయోధి నుతావర వేంకటేశ్వరా.

ధూ : ఏమిటో, రామలింగ కవి నిజపుత్రులు అంటున్నారు. నిజంగా కాకపోతే అటర్డుంగా ఉంటారేమిటి?

తె : సొంత కొడుకులు కాకుండా సంతతి పుట్టేవాండ్లు కూడా ఉంటారు దూర్జాది కపీ!

తి : దూర్జాది కపీంద్రా! కారము, భారము, నేరము, శీరము అనే పదాలను వాడుతూ భారతార్థంతో ఒక పద్యము చెప్పండి.

ధూ : వినండి మహామంత్రా!

ఈయవ మాన భారము సహించుట నేరము ధర్మరాజు మాదాయల దుష్టుతాఖ్యి లభి తానొక శీరము చేరఱాడ దన్యాయము వారు చేసిరన నొనను కారము నుచ్చుతిన్న యావాయుజాడెట్లు లూరకొను వారి శిరంబులు నేల ప్రాలకన్.

తె : సూరనకపీ! సాగు, ప్రొగు, కొగు, దాగు అనే పదాలతో భాగవతార్థంతో ఒక పద్యం చెప్పండి.

పిం : వినండి మంత్రివర్యా!

సాగునె యిట్టి యాగదము స్వామి చతుర్భుజతోకశాలమున్ లోగొని సంతసాన మధురోహల నూయలలూగు నిన్ను నాలో గనినాను నా తలపుతో వినిపించును ప్రొగు వంకి యాధాగుథు మూతలాపి నను తావక్ దానిని ప్రోవరా హరి.

తి : పింగళి! ఈ పద్మాన్ని కృష్ణనితో ఎవరన్న సందర్భంలో? రాథ అన్న సందర్భంలోనా?

పిం : అష్ట భార్యలలో ఏ భార్యయైనా అని యుండవచ్చ. లేదా పదహారు వేల గోపికలలో ఏ గోపికైనా అనియుండవచ్చ. లేదా రాధే అని యుండవచ్చ. లేక ఏ తక్కుడైన తననొక త్రీగా భావించుకొని పరమాత్మే పురుషుడనే దృష్టితో పలికియుండవచ్చ.

తి : ఈ కవి యిదికూడా సూటిగా చెప్పటంలేదు కృష్ణరాయా!

పిం : మహా మంత్రికి నా అభిప్రాయము స్పృష్టమైననూ పరిచొసము లాడు చున్నారు.

ధూ : సూరస కపిందా! మీ పద్యంలో ఏవో వింతలు కనిపిస్తున్నాయ్. పరమాత్మ పద్మాలుగు లోకాలను తన పొట్టలో పెట్టుకొనటం ఏమిటి? అవస్థి పెట్టుకొని ఉయ్యాలలాగటం ఎమిటి?

నం : భగవంతుడు అన్ని ఇగాలనూ సంరక్షించేవాడు కాబట్టి ఆయన కదువులో పెట్టుకొని కాపాడుతున్నాడని కవి అభిప్రాయం. వోయిగా జీవులందరిని అనందంతో చూస్తున్నాడు కాబట్టి మదురోహలతో ఊయల లాగు తున్నాడు అని కవి చెప్పాడు.

తి : తలపులో వంశి, అంచే పిల్లనగ్రోవి వినపడటం ఏమిటి?

తె : మంత్రివర్యా! మర్యమర్యలో నా బాధ్యత మీరు తీసుకుంటున్నారు. నా అంతరాత్మలో కలిగే ఆలోచనలు మీకెలా తెలుస్తున్నాయో నా కర్మం కావటంలేదు.

పిం : మీరంతా నా ఒక్క పద్యంపై యింత వ్యాఖ్యానం చెబుతున్నారే ఇంక నా కావ్యం కొఫూర్జోదయంపై మిమ్ములను వ్యాఖ్యానం ప్రాయమంచే ఎంత ప్రాసేవారో!

తె : ఆ పని మేం చెయ్యంగా!

కృ : అప్పాణి! మీరు మన అష్టదిగ్గజా లందరికి పదాలను సులువుగా పద్యంలో ఉంచునికి పీంయ్యేటట్లు ఇచ్చారు. నేనిస్తాను మరి రెండు చూద్దాం.

నేరుపు, కూరుపు, తీరుపు, ఊరుపు అనే పదాలను వాడి భారతార్థంలో ఎవరైనా ఒక పద్యం చెప్పండి చూద్దాం.

పె : ఇదికూడా చాలా సులువైనదే ప్రభూ! కవులపై మీకుగల వషపాతం వలన కిష్టమైన పదాలను ఇవ్వటానికి మీ హృదయం ఒమ్మకొనటంలేదు. పద్యం వినండి:

నేరుపుఱాపి నీ సుతల నిర్జయమున్ మరలించి సంధినిన్
కూరుచుమో నరేళ నృపకుంజరు లెల్లరు మెచ్చ పాండవుల్
కోరిన యూళ్ నై దిటిని కూరిమినీయగ తీరుపియ మీ
కూరుపు నీకు జైమమన గొఱ్ఱన ఇంపతి పీడ నూరుపున్.

ఓ : ఈ కూరుపు నీకు జైమము అని అన్నదేవరూ? ఎవరితో అన్నారు?

పె : కృష్ణ పరమాత్మ ధృతరాష్ట్రీదితో అన్నారు.

ఉ : 'గొఱ్ఱన ఇంపతి పీడ నూరుపున్' అంచే పెద్దన కఫీంద్రా! ధృతరాష్ట్రీదు గుటకాయ స్వాహా అన్నాడు - అంతేనా?

పె : కేవలం చేతగాని పరిస్థితిలో ఈర్పు వదిలి పెట్టాడు. అక్కుడ ఊరుపు అంచే శ్యాసన అని; ప్రాణం కాదు.

కృ : ఇది యింకా కిష్టమైన దత్తవది. చూద్దాం ఎవరు పద్యం చెబుతారో. వినండి పదాలు. వినుకొండ, కొండవీదు, మంగళగిరి, రాయదుర్గము.

(సతలో ఒకరి మొగము ఒకరు చూచుకొనుచుందురు.)

ఉ : పద్యం వినండి ప్రభూ! పనందుగా చెబుతాను.

చెరి విను కొండపై సురలు చేరిరి బాయగ కొండ పీడుగా
గల దోరకిష్ట పెండ్రియని కామిని మేనక సీవు సర్యమం
గళ గిరిరాజ పుత్రికను గ్రగున సేయము పెండ్రికూతునిన్
కలువలరాయ దుర్గ ముతకంజము ఊచుకొనంగ నిల్చుమా.

భూ : మీరిచ్చిన పదాలను వాడి ఈశ్వరుని పాదాలను పట్టుకుండేటప్పటికే రామతింగకవి పద్యం వచ్చేసింది ప్రభూ! అవసరం వస్తే ఎవరి కాళ్ యునా పట్టుకోగలడి రామలింగకవి.

తె : నాకు కన్చించేది జగన్నాత పార్వతి. అమె కల్యాణ సందర్భాన్ని వర్ణించాను. అమె తర్త కావటం చేత ఆ మహేశ్వరుడు కూడా నాకు హూజ సీయడే. శభాష్! నేను కవిత్వం చెప్పటానికి పరమేశ్వరుని కాచ్చు వట్టుకున్నాను. సీవు సరసవైన కవిత్వం చెప్పటానికి సానిదాని పద....

పె : ప్రభూ! నభా మర్యాదను దృష్టిలో నుంచుకొనకుండా అసందర్భప్రసంగం జైస్తున్న తెనాలి రామకృష్ణాటి వారించండి.

తె : పెద్దనగారికిది అమవన నిఖిలాని తెలి వెన్నెల వున్నమిగాని కాదు గదా! నేను దూర్భటిని అంటున్నది ఇంతే. సరసవైన కవిత్వం చెప్పటానికి సానిదా....నిపదా అని సంగీతం పాడే సరస్వతీదేవి కాచ్చు వట్టుకున్నావ అని.

పె : కప్పి పుచ్చుకొనటంలో సీవు మనుషువు అని నాకు బాగా తెలుసుకే.

ధూ : ప్రభూ! ఈ ఘర్షణ ఏమైనా ఈ పద్యంలో సరసత లోపించింది. హిమ వంతుడు. ‘ఓ చంద్రా మా పార్వతి తన ముఖ పద్మం చూసుకుంటుంది. సీవు నిల్చో’ అన్నాడు.

పిం : హిమవంతుడింట్లో ఆద్దం లేదేమో!

తె : పింగళికి తెలిసినంత మాత్రం కూడా సీకు తెలేకుండా పోయింది గదా దూర్భటి కవింద్రా!

(రాయలు చిరునవ్వు నవ్వును)

ధూ : నవ్వకండి ప్రభూ! నా మాట వినండి. అలా చుట్టం చూపుగా వచ్చినవాట్లి ‘సీలో మా అమ్మాయి అందం చూసుకుంటుంది; నిల్చో’ అనటం ఏమీ బాగాలేదు. పార్వతి ముఖం చూచినంత చంద్రుని ముఖం ముదుచుకొని పోతుంది. మరియు చంద్రుడాటి చూసే పార్వతి ముఖపద్మం వాడిపోతుంది. అందువల్ల యిందులో రసస్వరం లేకుండాపోయింది.

తె : దూర్భటి కవీ! పార్వతి లోకమాత. అందువల్ల, ఆ వసివాడైన చంద్ర దిక్కింత తల్లి ముఖం చూసుకుంటుంది అంటే ఆనందంగానే ఉంటుంది. అది ఆ తలికి ఆనందకరమే! మధ్యలో సీవు నేను ముఖాముట్టి గుద్దుకోటిం అనవసరమేమో!

శి : దత్తపదిని రసవతరంగా నిర్వహించారు.

కృ : మహాకవులారా!

ఇచ్చిన సమస్య పద్మము
విచ్చెను రవి కిరణ పంక్తి వేడిమి యనగాన్
చెచ్చెర హరింపుడు ప్రజ
అచ్చెరువున మిమ్ము మెట్చి యానందపదన్.

ఆప్యాటి! దత్త పదులన్నీ మీరే యిచ్చేశారు. సమస్యలను నన్ని వ్యాని వ్యాండి. పెద్దన కపీంద్రా! నా సమస్య - ‘కలువలు నవ్యే బాస్కురుని గాంచిన యంతనె వింత వింతగన్’....హరించండి.

శి : నాకు ఆశ కవిత్యం రాదుగాని లేకపోతే నేనే హరించి ఉండేశాణ్ణి - ‘పెద్దన అనే సూర్యుడిలాంటి కవిని చూచి ఆయన పద్యం చెప్పేక యిఱ్ఱంది పదుతున్న సమయంలో మిగతా కవుల ముఖాలు కలువలై నవ్యాయి’ అని.

పె : పద్యం చెప్పేకపోతేగదా? అమాత్యవర్యా! విసండి.

కలత యెదన్ దహింప తన కన్న కుమారుని చూచు వేడుకన్ పిలువగ జేసే కర్మ నతి శీకర రాత్రమునందు కుండి వా రల వలుకాలకింప రవి రాజిలె నచ్చుట సీటి విచ్చు చెం గలువలు నవ్యే బాస్కురుని గాంచిన యంతనె వింత వింతగన్.

శి : కర్మదూ కుంటి రాత్రిహాట మాట్లాడుకుంటుండంగా సూర్యుడు వచ్చి పొంచి విన్నాడా! సిటిలో విచ్చుకొనే ఎట్ల కలువలు నవ్యాయా!?

కృ : చూచారా అప్పాణీ! మీ హరణకు పెద్దన కపీందుల హరణకు ఉన్న లేదా? ధూర్జ్ఞటి కపీంద్రా! ఈ సమస్యను మీరు హరించండి. సమస్య - ‘ధర మున్నెత్తెను గౌరి శంకరుడు చేతమ్ముందు శీతిల్లగన్’

శి : పార్వతి ఇగజ్జనని; హిమవంతుని కూతురు. సులువుగా ఒక కొండ ఎత్త గలిగి యుండవచ్చు. శివుని విలెన మేరు వర్యతాన్ని ఎత్తి యుండ వచ్చు. కానీ కృష్ణరాయా! సీవు చెప్పేది భూమినే ఎత్తేసిందనా?!! కొంచెం క్లిష్టంగానే ఉంది.

తె : నాకు కన్నించేది ఐగన్నాత పార్వతి. ఆమె కల్యాణ సందర్భాన్ని వర్ణించాను. ఆమె తర్త కావటం చేత ఆ మహేశ్వరుడు కూడా నాకు వ్యాపారించి నీయుదే. శభాషి! నేను కవిత్వం చెప్పటానికి పరమేశ్వరుని కాచ్చు పట్టుకున్నాను. నీవు సరసవైన కవిత్వం చెప్పటానికి సానిదాని పద....

పె : ప్రథూ! సభా మర్యాదను దృష్టిలో నుంచుకొనకుండా అసందర్భ ప్రసంగం జేస్తున్న తెనాలి రామకృష్ణజీ వారించంది.

తె : పెద్దనగారికిది ఆమవన నిఖిలాగాని తెలి వెన్నెల పున్నమిగాని కాదు గదా! నేను దూర్భాటేని అంటున్నది ఇంతే. సరసవైన కవిత్వం చెప్పటానికి సానిదా....నిపదా అని సంగీతం పాచే సరస్వతిదేవి కాచ్చు పట్టుకున్నావ అని.

పె : కప్పి పుచ్చుకొనటంలో నీవు మనుదవ ఆని నాకు బాగా తెలుసురే.

ధూ : ప్రథూ! ఈ ఘర్షణ ఏమైనా ఈ పద్యంలో సరసత లోపించింది. హిమ వంతుడు. ‘ఓ చంద్రా మా పార్వతి తన ముఖ పద్మం చూసుకుంటుంది. నీవు నిలోచి’ అన్నాడు.

పిం : హిమవంతుడింట్లో ఆద్దం లేదేమో!

తె : పింగళికి తెలిసినంత మాత్రం కూడా సీకు తెలేకుండా పోయింది గదా దూర్భాటి కవింద్రా!

(రాయలు చిరునప్పు నప్పును)

ధూ : నవ్వకండి ప్రథూ! నా మాట వినండి. అలా చుట్టం చూపుగా వచ్చినవాళ్లి ‘సీలో మా అమ్మాయి అందం చూసుకుంటుంది; నిలోచి’ అనటం ఏమీ బాగాలేదు. పార్వతి ముఖం చూచినంత చంద్రుని ముఖం ముడుచుకొని పోతుంది. మరియు చంద్రజ్ఞి చూసే పార్వతి ముఖపద్మం వాడిపోతుంది. అందువల్ల యిందులో రసస్వరం లేకుండాపోయింది.

తె : దూర్భాటి కవి! పార్వతి లోకమాత. అందువల్ల, ఆ పసివాడైన చంద్ర దిక్కిఱి శత్రు ముఖం చూసుకుంటుంది అంటే ఆనందంగానే ఉంటుంది. అది ఆ తలికి ఆనందకరమే! మధ్యలో నీవూ నేను ముఖముటీ గుర్తుకోటిం అనవసరమేమో!

శి : దత్తపదిని రసవతరంగా నిర్వహించారు.

కృ : మహాకవులారా!

ఇచ్చిన సమస్య పద్మము

విచ్చెను రవి కిరణ పంక్తి వేడిషి యనగాన్

చెచ్చెర హరింపుడు ప్రజ

అచ్చెరువున ఖిమ్ము మెట్చి యానందపదన్.

అప్పాటి! దత్త పదులన్నీ మీరే యిచ్చేశారు. సమస్యలను నన్ని వ్యానివ్యాండి. పెద్దన కపీంద్రా! నా సమస్య - 'కలువలు నవ్యే బాస్కురుని గాంచిన యంతనె వింత వింతగన్'....హరించండి.

శి : నాకు ఆశ కవిత్వం రాదుగాని లేకపోతే నేనే హరించి ఉండేవాళ్లి - 'పెద్దన అనే సూర్యుడిలాంటి కవిని చూచి ఆయన పద్యం చెప్పికే యిఱ్చంది పదుతున్న సమయంలో మిగతా కవుల ముఖాలు కలువల్తై నవ్యాయి' అని.

పె : పద్యం చెప్పికే పోతేగదా? అమాత్యవర్యా! వినండి.

కలత యెదన్ దహింప తన కన్న కుమారుని చూచ వేడుకన్ పిలువగ జేసే కర్మ నతి శీకర రాత్రమునందు కుండి వా రల వలకాలకింప రవి రాజిలె నచ్చుట సీటు విచ్చు చెం గలువలు నవ్యే బాస్కురుని గాంచిన యంతనె వింత వింతగన్.

శి : కర్మదూ కుంటి రాత్రిహాట మాట్లాడుకుంటుండంగా సూర్యుడు వచ్చి పొంచి విన్నాడా!? సీటిలో విచ్చుకొనే ఎట్ల కలువలు నవ్యాయా!?

కృ : చూచారా అప్పాటి! మీ హరణకు పెద్దన కపీందుల హరణకు ఉన్న తేదా? ధూర్షటి కపీంద్రా! ఈ సమస్యను మీరు హరించండి. సమస్య - 'థర మున్నె తెను గౌరి శంకరుడు చేతమ్ముందు శీతిల్లగన్'

శి : పార్వతి జగజునని; హిమవంతుని కూతురు. సులువుగా ఒక కొండ ఎత్త గలిగి యుండవచ్చు. శివుని విలెన మేరు వర్యతాన్ని ఎత్తి యుండ వచ్చు. కానీ కృష్ణరాయా! సీవు చెప్పేది భూమినే ఎత్తేసిందనా?! కొంచెం కీష్టంగానే ఉంది.

రూ : అంత కష్టమేం లేదమాత్యా!....ప్రభూ! నా హరణ వినంది.

స్వర సంహారి కృపాంతరంగుడు నిజాత్మన్ లింగమున్ జేసిరా వరగొంపోవు మటంచు నిచ్చె తనకున్ ప్రాప్తంటు లేకన్ ధరన్ వరగన్ జేసిన యట్టి రావణుడు లేపన్రాక కైలాస భూ ధరమున్నెత్తెను గారి శంకరుడు చేతమ్ముందు చీటిల్లగన్.

శి : వరమ శక్తుడైన రావణాసుడు ఈక్ష్వరుని ప్రాణలింగం తీసి కెఱు దానిని నేలమీద పెట్టాడా? దానిని లేపటానికి సాధ్యంకాక కైలాసపర్యత మెత్తాడా?! శబ్దా! బాగంది హరణ.

కృ : తిమ్మున కపీ! మీ ముచ్చుడైన హరణను వినాలని నా కోరిక. సమస్య చెబుతున్నాను.

‘రాముడు సత్యభామను వరాకున కొగిలి చేర్చి ముద్దిందెన్.’

నం : ఇది ప్రశ్నవు ల తెంకో యిష్టమైన కావ్యం పారిషాపహరణం తాలూకూ కథావిశేషం. చెబుతాను వినంది.

ఏమియో నారదండు మది నించుకయేనియు చింతనేయడి స్వామికి నష్ట భార్యలని చక్కని వెన్నిది పారిషాతముల్ ప్రమేషతో యాయవ్యునె దరిద్ర మటంచు తలంచు గోపికా రాముడు సత్యభామను వరాకును కొగిలి చేర్చి ముద్దిందెన్.

శి : కృష్ణరాఘవా! గోపికారాముడంటే?

కృ : గోపికలను రఘించేవాడూ అని.

శి : అంటే?

కృ : గోపికలను ఆనందపరచేవాడూ అని.

నం : ఇక్కడ నాకొక చిన్న సమస్య ప్రభూ! పదహారువేల గోపికలనూ ఆష్ట భార్యలనూ ఆనందపరిచే గోపాలకృష్ణ పరమాత్మకు పదహారువేల ఎనిమిది పారిషాలు కావాలిగదా! అచ్చం భార్యల పరకే ఎందు కాలోచించాడూ అని?

కృ : అత్యవసరంగా ఖండపరకయుఽి చాలూ అని,

తె : ఆ ఎనిమిది తీసికొచ్చి యిస్తే తన్నలు లేకుండా బ్రతుకవచ్చనని పరమాత్మ దైర్యమంచారు.

నం : ప్రభూ! భార్యలకూ, గోపికలకూ అందరికి పారిజాత సుమసౌరథము అందుబాటులో ఉండాలనే పరమాత్మ పారిజాత వృఘాన్ని నందనోద్యాన వనం నుండి ద్వారకకు తీసికొచ్చాడు.

తె : తిమ్మనకవిగారు! నేను ఈ కొలువులో చేరిన నాటినుండి మిమ్ములనొక సంగతి ఆడగాలని అనుకుంటూనే తాత్పారం చేస్తున్నాను. తమ కావ్య నికి పారిజాతావహరణం అంటే. పారిజాత అపహరణం అని పేరు పెట్టటం పరమాత్మను కించపరచటం కాదా! ఇది నా తీరని సంశయం.

రూ : ఆయన చిన్నప్పటినుండి ఎన్నో దొంగతనాలు చేశాడు. వెన్న దొంగి లించాడు, గోపికల బట్టలను దొంగిలించాడు, రుక్మిణి దొంగిలించాడు. పారిజాతాన్ని దొంగిలించాడూ అంటే తప్పేముందీ?

తి : (ధూర్జటిని ఉద్దేశించి) అది పరమాత్మ లీలలో ఒక భాగమంచారు?

న : మొదటివి రెండూ గోపికల రూపంలోనున్న మహార్థుల ఆనందం కోసం పరమాత్మ పనితనంలో పరబ్రహ్మగా చేసిన లీలలు. రుక్మిణి తీసికొని రావటం కేవలం ఆమె కోరిక మీద. ఆమె యిల్లు కదిలి ఆ కృష్ణ పరమాత్మ కోసం ముందంఱ వేస్తేనే ఆయన తీసికొని వచ్చారు. ఆ సమయంలో వెంటటడిన రాజులనందరినీ జయించారు. అందువల్ల అది ఆపహరణం అనిపించుకోదు. ఇక పారిజాతావహరణం సంగతి కొద్దాం. సత్యాము కృష్ణజీ పరిపూర్జంగా అర్థం చేసికున్నదై 'ఇది దేవతలనూ రాష్ట్రసులనూ సమకూర్చి మీరు సముద్రాన్ని మరణం చేయించిన సమయంలో పుట్టిన వృక్షమే కదా! ఏదో ఉంటుందని నందనోద్యాన వనంలో నాటించారు. మన సొమ్ము మనం తీసికెళ్ళటంలో దొంగతనమేమిది?' అని తర్తతో చెప్పి తీసికొని వస్తున్నది. కానీ కావలి వాండ్లు మాత్రం దీనిని ఆపహరణమే అన్నారు. వారు పోయి ఆ సంగతి దేవేంద్రుడితో చెప్పారు. సత్యాము ఏమనుకున్నా, ఇంద్రుడికి చెప్పకుండా తీసికెళ్ళటం కృష్ణ పరమాత్మకు కూడా ఆపహరణమే అనిపించింది. ఆయనా ఇంద్రుడితో యుద్ధం చేసి తీసికొచ్చారు గనుక, అది ఆపహరణం కాదు.

అయినా పరమాత్మకు కూడా ఒక్క క్షణం ఆ విధంగా అనిపించింది కాబట్టి, నా అంతరాత్మలో కూడా ఆది ధ్యనించి ఆ పేరు పెట్టాను. అందువల్ల పారిజాత వృక్షం నిఃంగా అపహరణం కాలేదు. కానీ నా కావ్యం పేరు మాత్రం పారిజాతాపహరణమే.

పై : రామకృష్ణ కపీ! ఈ విషయాన్ని వింటే సీ మనస్సులో నున్న ఆ అనుమం పరిపూర్ణంగా నివృత్తి అవుతుంది. విను.

నంది తిమ్మనగారు కావ్యం ఖానేన క్రొత్తలలో ఒకసాడు నేనూ శ్రీకృష్ణరాయలవారూ, నంది తిమ్మనగారు మేము మువ్వురమూ మన ఉద్యానవనంలో మాట్లాడుకుంటూ ఉండగా సీత వేసిన ప్రశ్న నేనూ వేళాను. దానికి తిమ్మన కవిగారు చెప్పిన సమాధానం యాది: ‘పెద్దన కపీ! నేను ఏ కావ్యం ఖానేనా ఆది హూర్తి కావటంతోచే దానిని మన వేణుగోపాలస్వామి ఆలయం గర్వగుడిలో పెదతాను. ఆ మరుసటి రోజు ఆ గ్రంథం యతాతథంగా ఉంటే దాసిని కావ్యంగా ఒత్తుకొని తీసి కొచ్చుకుంటాను. లేక ఆది దగ్గర్మెపోతే ఇక అంతే. ఆ కావ్యము అలా ప్రాయటం స్వామికి యిష్టం లేదనుకుంటాను. ఈ పారిజాతాపహరణ గ్రంతాన్ని ఆయన పాదాంచెంత ఉంచాను. అది ఆ మరురోజు ఉన్నది ఉన్నదై ఉంచి. అందువల్ల దాని పేరు విషయంలో కాని, దాని రచన విషయంలో కాని నాకే అనుమానం లేదు. ఆ పరమాత్మ కూడా ఒక క్షణం ఆది అపహరణమే అని అనుకొని యుండవచ్చు. అందువల్ల ఆ పేరు ఆయనకు కూడా నచ్చి యుంటుంది’ అని అన్నారు.

ఆదంతా నాకొక పెద్ద పిచ్చితో కూడుకున్న ప్రక్కియలాగా కనిపించింది. ‘మీరు కావ్యాన్ని అలా దేవాలయంలో పెట్టి తలుపులు వేయించి వస్తే ఆది ఉండకేమవుతుంది. ఏమిలో వింతలు చెబుతున్నారు’ అన్నాను. ‘అది కేవలం మీ తక్కి, మీ నమ్మకం’ అని అన్నాను. దానికి రాయలవారు చిరునవ్వు నప్పారు. అప్పుడు తిమ్మన కవిగారు ‘నాయనా! పెద్దనా! తక్కి హూచేవాండ్రకు పిచ్చిలాగానే కనిపిస్తుంది. సరే, నా గ్రంథం పేరు పారిజాతాపహరణం అని పెట్టిదం పరమాత్మకు నచ్చి యున్నదైతే, అందుకు నిదర్శనంగా ఈ కనిపిస్తున్న పారిజాతం

చెట్టు హాలు మొత్తం అన్ని రాలి నేల పీద పడతాయి, లేకుంటే అవి అలాగే 'ఉంటాయి' అన్నారు. అదేమి వింతో, ఆ భగవంతుడి లీలా ఎక్కుడా గాలి కూడా లేకుండా హువులన్నీ జలజలు రాలి నేలపీద పడ్డాయి! అప్పుడు నేను 'అమ్మా, ఈయన దగ్గర ఏకో కనికట్టు విర్యు ఉంది' అనుకొని అంతటితో ఊరుకొన్నాను.

పీఠి : ఊహాలలో ఉద్యాన వనాలు చూడటం, హాలు రాలి పోవటం, దేవ కన్యలు దిగి రావటం, మగువ పొలువు దెలువు మారుతము పీచటం.. ఇవన్నీ కఫులకు మామూలే కదండి!

తె : అందువల్ల ఆ పారిషాతపు చెట్టు హాలన్నీ రాలిన తరువాత బోడిగా కని పించిందంటావు?

పె : మీ కుతయులకు హస్యంగానే ఉంటుంది. వినండి. జయదేవుని గీత గోవింద కావ్యాన్ని చదివిన నంది తిమ్మనగారికి 'అయన సంస్కృతంలో రాధా మాధవుల శృంగారాన్ని ఆడ్చుతంగా వర్ణించారు. సంస్కృతం చదువుకున్నవారికి పంచితులకూ ఆర్థమాతుంది. మనం యిదే విధంగా తెలుగులో ప్రాణై దేశ ప్రజలందరికి ఆ శృంగారం తెలు స్తుంది' అని అనిపించింది. ఆ ఆలోచనకో నంది తిమ్మనగారు రాధా మాధవము అనే కావ్యాన్ని విన సొంపైన తెలుగులో సామాన్య ప్రజల కర్తృమయ్యేటట్లు ప్రాశారు. అప్పుడు రాయల వారు మాత్రము - 'రచన అమోఘంగా ఉంది. కానీ, యింతచే పచ్చి శృంగారం తేట తెల్లమైన తెలుగులో నుండటం బాగా లేదు' అన్నారు. దానికి వారు చెప్పిన కారణం 'నియమ బద్రంగా చదువుకున్న తరువాత ఆత్మకు కూడా నియతి వస్తుంది. ఏ చదువూ చదువుకోనివారికి కూడా యింతచే శృంగారము ఆర్థమైతే, అది వారి తలకెక్కి కామంగా ప్రకోపిస్తుంది. అందువల్ల ఈ రచన లోక కళ్యాణంకోసం వినియోగపడుతుందని నేననుకోను' అని.

అప్పుడు నేను 'అదేమిటి ప్రశ్నా! సంస్కృతంలో ప్రాసిన దానిని తగవంతుడు మెచ్చుకున్నారు. తెలుగులో మన తిమ్మన కవిగారు ప్రాసిన రాధా మాధవుల ప్రజయాన్ని తగవంతుడు తప్పకుండా మెచ్చుకుంటాడు. దానికి మన తిమ్మన కవిగారు పెట్టే పరీక్ష మామూలుగా

ఉండనే ఉంది గదా? అందువల్ల వారు దానిని వేఱుగోపాల స్వామి ఆలయంలో పెట్టి అది తన్నం కాకుండా ఉన్నప్పుడు లయచికి తీసికొచ్చిన తరువాతేగదా-లోకానికి పనికివస్తుండా పనికిరాదా అని ఆలోచించవలసినది' అని అన్నాను.

అప్పుడు మన తిమ్మన కవిగారు ఆ కావ్యంలోని తెలుగు పాటలతో పాటు సంస్కృతంలో ప్రాసిన ఒక పాటను కూడా ఉంచి, ఆ గ్రంథాన్ని మన వేఱుగోపాల స్వామి ఆలయం గర్వ గుడిలో ఉంచారు. అదేమి వింతో, తెలుగులో ప్రాసిన ఆ కావ్యమంతా రద్దుమై పోయింది! ఒక్క సంస్కృతంలో ప్రాసిన పాట ఉన్న తాళపత్రం మాత్రం యథాతథంగా ఉంచి.

పిం : కల్పించటంలో పెద్దన కవిగారు అనల్చ ప్రభ్లా ధరీఱులని మాకందరికి తెలుసు. ఇదంతా నేను నమ్మును. ఆ గుడి హూజారి తగలబెట్టి యుండ వచ్చు. లేక తిమ్మన కవిగారి శార్య తగలబెట్టి యుండవచ్చు. లేదా, ఎవరయినా ఆయనంటే గిట్టని కపులు తగలబెట్టి యుండవచ్చు. పీటన్నిటిలోకి కూడా, వారి శార్య తగలబెట్టియుంటుందని నా నమ్మకం. నే చెఱుతున్నాను విసండి. అవి నా చిన్నతనపు రోజులు. అప్పటిలో పీరితో పీరింట్లో పీరి మేనగోడలుండేది. పీరి మేనగోడల్ని ఆమె తర్త వదిలేళాడు. ఆమె మహా సౌందర్యపతి. నాట్యం అద్భుతంగా చేసేది. తిమ్మన కపీందులు పాట ప్రాసేవారు. ఆ పాట కామె నాట్యం చేసేది. ఆమె నాట్యం చేసేది. తిమ్మన కపీందులు పాట ప్రాసేవారు. నే చిన్న వాడిని కావటంతో వాంచుట చూచి ఆనందపడటం నా వంతయింది. ఆ మహా కవిలాగా కావాలు ప్రాయాలని నాకూ కోరిక కలిగేది. అందువల్ల పనిపాట వదిలేని వారినే చూస్తూ కూర్చునేవాళ్లి. వారిద్దరూ కొంత నేపు ఆలా చేసి వేఱుగోపాలస్వామి ఆలయం వద్ద నున్న కొలనులో స్నానం చేసేవారు. వాయి ఛార్య తర్తలేపా అనుకుండేవాళ్లి. తరువాత తెలిసింది.... కాదని. నాకు తనుమానం కలిగినద్దీ వారి శార్యకు కూడా, తర్తకు శ్యంగార ప్రతిక్రియ ఎక్కువయి ఆ కావ్యం ఆలా ప్రాసు కున్నారని అనిపించవచ్చుకోదా. అందువల్ల వారి శార్య తగులబెట్టి యుండవచ్చు.

నం : నాయనా పీఎళ్లి నీ వనుకున్నట్లు తాగ్గుకమైన బుద్ధికి అనుమతా లుంటాయి. కానీ విను. మా మేనగోడలికి తల్లి పనితనంలోనే పోయింది. ఆ పిల్లలకు ఉగ్గు పాల దగ్గర నుంచీ నా బార్యే పోసి పెంచింది. నేను ఆ పిల్లలకు గోరుముద్దలు తినిపించాను. ఆ పిల్ల ఆలనా పాలూ అంతా మేమే చూచి పెండి చేశాము. చిన్నతనంలో ఈ విజయనగరంలో ఆ పిల్ల సంగీతము, సాహిత్యము నేర్చుకుంది. ఆమె భర్త తిరుగుబోతై ఆమెను వదలివేపిన తరువాత మా హృదయాలంతో బాధ పడ్డాయి. ఆమెకు చిన్నపుటి నుండి వేఱగోపాల స్వామి అందే అమితమైన భక్తి. ఆమె చిన్నతనంలో చాలాకాలం ఆ ఆలయంలో నాట్యం చేస్తూ గడిపింది. అందువల్ల భర్త వదలి పెట్టిన తరువాత పరమాత్మను భర్తగా భావించుకొని నాట్యం చేసేది. ఆ నాట్యానికి అనుగుణంగా నేను పాట ప్రాసేవాణి. ఆమె తన జీవితాన్ని పూర్తిగా పర మాత్రకు అంకించం చెయ్యాలనే మానసిక స్థితిలోకి వచ్చింది. అట్టి తరుణంలో నేను ప్రాసిన రాధామారదము అను కావ్యాన్ని స్వామి వారి ముందు ఆ పని కూన తన చేతులతోనే ఉంచింది. నా బార్యే పరమ సాధ్య. నా మేనకోడలు నా బార్యేకు ఆరవ ప్రాణం. ఆ కావ్యాన్ని ఆ రకంగా ప్రాయటం పరమాత్మకే ఇష్టం లేక అది తస్క్రమయి పోయింది. నీవు నమ్మినా నమ్మకపోయినా యిది యఘార్థం. ఆ తర్వాత కొద్ది రోజులలోనే మా మేనగోడలి భర్త వచ్చి, తను ఉంచుకున్న త్రీ యల్ల నిప్పు అంటుకొని కాలిపోయిందని, తను చేసిన తప్పు తెలుసు కున్నానని కాళ్లు వేళ్లుబడి మమ్మల్నాందరిని బ్రతిమాలి మా మేన గోడల్ని తీసికెళ్లడు. మా మేనగోడలు భర్తతో కలిసి వెళ్లటం నాకెంతో అనందంగా ఉన్నా, గ్రంథం ఎందువల కాలిపోయిందో అర్థం కని నేను స్వామికి ఎక్కుడ అపచారం చేశానో తెలియక ఎంతో బాధపడి మంచాన పడ్డాను. ఆప్మదు నా కర్మం గాని విషయం పెద్దన కర్మమయింది. ఆ సత్యాన్ని పెద్దన కపీందులే చెప్పాలి.

పై : మంచంలో అనారోగ్యంతో శఖిక్కుర్చు తిమ్మన కవిని చూచి ఆలోచన పొచ్చింది. వేఱగోపాల స్వామికి నచ్చింది ఆ కావ్యములోని

పచ్చి శృంగారము అనిపించింది. దానిలోని అంగాంగ వర్ణాలు, అత్యంత వ్యాఘ్రాహశరిత ఆనంగ సంగర సంగమాలు పరమాత్మకు నచ్చలేదని నాకనిపించింది. నా దృష్టికి గోచరమైన సత్యాలివి. శ్రీ మహాలక్ష్మీ దేవి, ఆష్టలక్ష్ముల రూపంలో ఒకపేరు ఆ తల్లి, ఎనిమిది అంశలతో పరమాత్మ ఆష్ట భార్యలగా అవిర్భవించింది. మహార్థులు, జగన్మంగశ విగ్రహుడైన పరమాత్మతో ఆడుకోపాలనే కోరికతో గోపికలుగా జన్మించారు. అహల్య రాయయిన తరువాత, గౌతముడు దేవేంద్రుని కిచ్చిన శాప వర్యవ సానంగా, శచీదేవి రాధగా జన్మించింది.

పరమాత్మ భార్యలతో కాపురం చేశాడు. గోపికలతో ఏవిధమైన కామ సంబంధం లేకుండా వారి ఆనందం కోసం బృందావనంలో వెన్నెల రాత్రులలో యమునా తీరంలో ఆడుకున్నాడు. వారికి తన మరళీ రవం వినిపించాడు. రాధ నాట్యం చేసింది. పరమాత్మ వేణువు ఊదారు. ప్రకృతి పరపరించింది. వారియవరు కామాన్ని జయించిన అసాధారణ మూర్ఖులు. అలోకమైన ఆనందాన్ని అనుభవించిన ఆధృతమైన త్రీపురుషులు. ఉత్సములూ స్వాస్థయాపాలు తెలిసిన మహాసీయ దేవతా మూర్ఖులు. వారి హృదయంతరంలో నున్నది ప్రణవాపాసన కాని ప్రణయం కాదు. శచీదేవి మనస్సు భర్త పరిస్థితిని తలచుకొని దుఃఖంలో మునిపోతుండా పరమాత్మ ఆడుతున్న లీలకనిపించింది. మీరు ప్రాసిన కావ్యం ఇందువల్ల నచ్చలేదని నంది తిమ్మున కవి గారికి చెప్పాను.

‘నాయనా! నీ వెంతటి ఆదృష్ట వంతుడవు! తగవంతుని యథార్థ తత్త్వాన్ని తెలిసికొసగలిగావు!’ అని ఆనందించిన తిమ్మునకవి అనతి కాలంలోనే అనారోగ్యంనుంచి కోలుకున్నారు. ఈ సంగతి రాయలవారికి కూడా తెలుసు.

ధూ : పెద్దనగారు ప్రతిచోటూ ఏకపట్టిప్పువతాన్నే ప్రతిపాదిస్తున్నారు. ఏది ఏమైనా పరమాత్మ ఎంత బరితెగించి ఆడినట్లు ప్రాచిన గ్రంథాలల్లో కనిపిస్తున్న ఇలా సమర్థంచుకొనిరావటం నాకేం బాగాలేదు.

పై : నాయనా, ధూర్జ్ఞటీ! ఆ పరమాత్మ ఆ లీల చేస్తూ ఉండంగా ఎవరూ కంటో చూచినపారు లేదు. ఆయన విశ్వమాహన రూపం ఏ విధంగా

ఎవరికి సాక్షత్కరిస్తే ఆ విధంగా వారు వర్ణించారు. నా దృష్టికి గోచర మైన దానిని నేను తిమ్మన కవిగారికి చెప్పాను. అది వారికి దివ్యాష్టధం లాగా పని చేసింది. నాకు కనిపించిందది. నేను వారికి చెప్పిందది. వారికి ఆరోగ్యం సమకూరటమే నాకు కావలసింది. అది జరిగింది. దాని కోసం ఆ తగవంతుడు నాకా సుందర దృశ్యాన్ని చూపించాడేమో అని నమ్మాను. ఈ జరిగిందంతా కృష్ణ రాయల వారికి, ఆమాత్యుల వాంకి కూడా తెలుసు.

శి : ఆళ లొదులుకున్న నంది తిమ్మన గారిని బ్రతికించిన పెద్దన గారి ఏక పట్టివ్రత తత్త్వము అద్యతమైనది. నాకు అప్పుడప్పుడూ అనిపిస్తూ ఉంటుంది. రాయలు బ్రహ్మి, విష్ణు, మహాశ్వరుల అవతారమని, వారి మవ్వురి భార్యలు సరస్వతి, లక్ష్మి, పార్వతుల అవతారాలనీ, వారు ఈ భారతదేశంలో ధర్మ సంస్థాపన చేయటానికి అవతార మెత్తారని.

కృ : అమ్మా! మన అష్టాదిగ్జాల ప్రభావంతో అప్పాటి వారికి కూడా కవిత్వము వస్తున్నది. మీ అప్యాయత అభిమానంతో నన్నె మైనా చేస్తారు. అప్పాటి గారి హస్యాన్ని ఒక ప్రక్రియ ఉంచుచూము.

శి : హస్యము కాదు కృష్ణరాయా! అదోక ఆనందకరమైన ఈహ.

కృ : అది ఏమైనా నే చెప్పేది వినంది. నంది తిమ్మనగారు మహాకవులు. వారి సరస కవిత్వమే మా కుటుంబంలోని కలతలను రూపు మాపింది. వారికి నేనెంతో రుణపడి యున్నాను.

న : అది రాయల వారి రసిక హృదయం వల్ల జరిగిన అద్యతం. వారికా హృదయమే లేకపోతే నా కావ్యం పాండిజాతాపహరణం చెవిబోవానిముందు ఈదిన శంబుయ్యేది.

కృ : నన్ను చెప్పనీయంది. నంది తిమ్మనకవి సహృదయులు. సౌజన్యమూర్తి. నేను ఒకప్పుడు గండపెండెరాన్ని ఎవరో మహాకవికి బహుకరించ వలయునని ఆలోచించుచుంటిని. దానికి ఈ ఆస్తానమునున్న వారిలో చాలామంది అర్థాలే అని నాకనిపించుచుండెదిది. అయిననూ వయో

వృద్ధులైన నంది తిమ్మనగారి కిచ్చుట యుచితమని యనుకొండిని. అ పిష్ట యమును సేను హారితో ప్రస్తావించితిని. దానికి ఆయన చెప్పిన సమాధానము - ‘పెద్దన వంటి కవిని నేనీ ఇగత్తులో చూడలేదు. దానిని పెద్దన కవీందుల కీయవలసిందే’ అని. అది ఆట్టులే ఇరుగవలయునని తిమ్మన కవి పటుబడ్డిరి. అది నాకునూ యుక్తమే అనిపించెను. నంది తిమ్మన వంటి సహృదయుని, కవితా ప్రియుని కలిగిన నా ఆస్తానము భువన విజయు ధన్యమైనదని యనుకొండిని.

త : ప్రభూ! నంది తిమ్మన కవిగారు ప్రాసీన రాధామాధవము కావ్యంలో ఏగిలి పోయిన రత్నం వంటి ఆ పాటను పాడి వినిపించమని కోరండి.

కృ : తిమ్మన కవీ! భట్టమూర్తి కవి కోర్కెను తీర్చుండి.

నం : వినండి మహారాజా!

సుమథుర మురళీ నాద వినోదం
నందకిశోరం బావయ మనసా॥

యుమునా తీరే కుటుంబిరే
విహారంతం శిఖిపించ మోహిం ॥ను॥

సీల సీరద జ్యామ శరీరం
శాస లసిత ముఖ రాకాచందం
నవ తులసీదశ దామ శోభితం
ముని జన మానస మందిర వాసం ॥ను॥

గోపీ జన చేలాహృత శీలా
పులకిత హృదయ జలేణ రాజితం
శీలా మానుష విగ్రహ వేషం
శ్రీ లలనా మణి హృదయ విహారం ॥ను॥

ప్రజ. సతి హృదయాలింగన లోలం
కృత రతి కేళి సంగర హేతులం
రాధా రమణీ కుచ పరి శోభిత
మృగ మద సౌరత వాసిత దేహం ॥ను॥

కృ : తిమ్మన కపీంద్రా! మీ పాట భక్తి శృంగార రసమయంగా మనోహరంగా ఉంది. ఆ జగన్మోహన మూర్తియైన మురళీ కృష్ణజీ అపూర్వంగా వర్ణించారు. మీ మదురమైన సంగీతంతో మా వీసులకు విందు చేశారు. ఈ ఆసంద సమయానికి చిహ్నంగా ఈ ముత్యాల హారాన్ని మీ కంఠ సీమలో నన్ను అలంకరించనియంది.

(రాయలవారు ఆసందంతో నంది తిమ్మనను ముత్యాల హరంతో అలంకరించబోవుదురు.)

తె : ప్రభు! మీరు హరం జాగ్రత్తగా వేయండి. నంది తిమ్మనగారి ముచ్చ తైన ముక్కు మీకు గుచ్ఛుకుండే కష్టం.

(కృష్ణరాయలు నవ్యతూ తిమ్మన కవిని హరంతో అలంకరించెదరు.)

తి : నంది తిమ్మన కవికి.. జై, నంది తిమ్మన కవికి....జై, నంది తిమ్మన కవికి... జై.

(ప్రజలందరూ కరతాళ ధ్వనులు చేయుదురు)

కృ : భద్రుమూర్తి కపీ! మీరు హరించవలసిన సమస్య.... సమస్యను చెబుతున్నాను వినంది.

'జో హరి తో ముకుంద యని తోలలు పాడిరి భార్యలయ్యేడన.'

త : వినంది ప్రభు!

శ్రీ హరి బ్రిహ్మ శంకరులు చెల్యిగ నా యనుసాయ యింటిలో మౌహన ముగ్గురూపు లయ ముద్దుల బిడ్డల వోలె నొప్పి యుత్సాహము తోద నూయలల సంతస మందుచు నుండ వారికిక్తో హరి తో ముకుంద యని తోలలు పాడిరి భార్య లయ్యేడన.

పిం : భద్రుమూర్తిగారు ఒక ఊపు ఊపేశారు.

తి : ముగ్గురు మూర్తులూ మాత అనుసాయ యింటిలో ముద్దుబిడ్డలై ఉయ్యాలల్లో ఆసందంగా ఉన్నప్పుడు, పార్వతీ, లక్ష్మి, వాణి ఉయ్యాల లూపారని మీ హరణ. అంటేనా? ఇగత్తును మీ కవిత్యంతో తోల పాశారు.

కృ : తట్టుమూర్తి కవి కవిత్వంలోనూ సంగీతంలోను శారదా స్వరూపులు.

తి : కృష్ణరాయ! మన ఆస్తినంలో నున్న కవుల మీసి పడ్డపాతంతో సమస్యలను సులవుగా యిస్తున్నట్టుంది.

కృ : అప్పాటి! మన కవులు ఆసాధారణ ప్రజ్ఞావంతులు. రసమయంగా సమస్యను ఘరించటంలో వారికి హరే సాచి.

తి : వారి విషయంలో నా కనుమానం లేదు కానీ, నీ విషయంలోనే నా కనుమానం. నీవు పండిత పడ్డపాతివి. కవులకు కావలసిన చుట్టూనివి. అందువల్లనే నేను కొన్ని సమస్యలను పడ్డుకొని వచ్చాను. కృష్ణరాయ! మిగిలిన కవులకు సమస్యలను నన్నివ్యాఖ్యానియంది.

కృ : మీరు సమస్యలిస్తారా?

తి : ఏమిటి వింతగా చూస్తారు? రాయల వారి ఆస్తినంలో రాతి స్థంబాలు కూడా కవిత్వం చెబుతాయి. ప్రాణమన్న నేను సమస్య నడిగేపాటి సరస్వతిన కవిత్వం కూడా చెప్పలేనా?

తె : అమాత్యులవారు ఈ మధ్య ఒక మదురమైన కవిత కూడా ప్రాణార్థమై.... నాకు వినిపించారు. ... వినఁడి ప్రథూ!

తి : ఏయ్, రామలింగ కపీ!

తె : వినిపించనియ్యండమాత్యా! అది నాకు కూడా క్రొత్తగా ఉంది.

కృ : వినిపించండి రామకృష్ణ కపీ!

తె : వినండి ప్రథూ!

ప్రతి ధని ఒక రాగంగా
ప్రతి రాయ ఒక శిల్పంగా
వినిపించిన విద్యాంసులకు
కల్పించిన శిల్పులకు

ఈ తుంగతద్రా తరంగాలు
ఈ సుందర శిల్పాలందాలు

సాధ్యాలు ఆధారాలు
సార్వకాలిక సత్యాలు.

మనాలి రాయల కొల్పులో
వినాలి రఘ్యమైన కవిత్వం
కనాలి రాయల కీర్తిని
ఆనాలి రాయలకూ జై అని.

ప్రభూ! యదేమి కవిత్వమో కానీ, నా హృదయాన్ని ఆనందంలో
ముంచివేసింది.

(కృష్ణరాయలు, కవులూ అందరూ కరతాళ ధ్వనులు
చేయుదురు.)

కృ : మన ఆమాత్యులవారు రాజకీయ శాస్త్రరంగము, మంత్రాంగములలోనే
కాక, సులువుగా ప్రజ కర్తవుయ్యేటట్లు కమ్మని కవిత్వం చెప్పటంలో
కూడా గణసీయమైన ప్రజ్ఞగలవారని ఈనాడు తెలిసికొన్నాను. బహుశా
భావి తరాలల్లో మనలాగా లయ కోసం ఛందస్సనే బంధనాలను బిగించి
పాండిత్యాన్ని చూపిస్తూ కవిత్వం చెప్పకుండా విశ్వంఖలంగా స్వేచ్ఛగా
గడమెత్తి మనస్సులోనున్న మహితమైన భావాలను మానవజాతి మనుగడ
కోసం ప్రణా భాహుళ్య అభ్యుదయం కోసము తేటతెల్లమైన తెనుగులో
సూచిగా చెబుతారని ఈపొస్తున్నాను. నా ఈహ నిజమవుతుందని విశ్వ
సీస్తున్నాను. మన ఆమాత్యుల వారి కవిత భావి తరాల వారి కవిత్యానికి
మంగళగీతం పాడుతున్నది.

థి : కృష్ణరాయ! కవులారా! నన్ను పొగడటం ఆపండి. దయచేసి నా
సమస్యను వినండి. మీలో ఎవరైనా వూరించండి : నా సమస్య-

‘శ్రీలోలుండని మిమ్మి మెచ్చెదరు గాదే కృష్ణరాయాధిపా.’

కృ : అమ్మా! మీ సమస్యలో నన్నిరికించారు. నేను ఈ అపవాదు నుండి
బయట పడటం కష్టమే ఆప్యాచీ!

పె : ఇది చాలా సులవైన సమస్య ప్రభూ! నా పూరణ వినండి.

పోలన్ భావ పరంపరా కలనతో నింపారు వాగ్గాలమున్ గ్రాలన్ జేసి రసంబు చిప్పిల మహా కావ్యంబులన్ వ్రాయు దిక్కాల వ్రాతము బోలు సత్కరుల సాక్షన్ సజ్జనుల్ సాహితీ త్రీలోలుండని మిమ్ము మెచ్చెరరు గాదే కృష్ణరాయాథిపా!

తి : పెద్దన కపీంద్రులు చాలా సామాన్యమైన విషయాన్ని చెప్పారు.

పె : ఇది సామాన్య విషయం కాదమాత్మా! ఎన్నో శతాబ్దముల క్రితము ధారా సగరమున భోజని యాస్తానమున జరిగిన దానికన్నా మిన్నగా నేడు మన విషయసగరమున కళా పోషణ జరుగుచున్నది. పద్యము పాడని నోరు, నాటక మాడని యూరు మన రాజ్యమున లేదు. మన రాజు ఆంద్ర భోజు దమాత్మా! మన రాజు ఆంద్రభోజుడు. నవ్యమైన భావములతో మనోహరమైన శబ్దములతో తీయని ద్రాష్ట గుణచ్చముల రసముతో అమృతోవమానముగా స్వయంత కావ్యములను ప్రాసిన మమ్మలను పోషించుచున్న ఈ మహారాజును సాహితీ త్రీలోలుండని జనులు మెచ్చు కొనుట సామాన్య విషయమా?

పశ్చియుల ఆనందము కొరకు మన కవులు భారత భాగవతముల నాదారముగా జేసికాని ప్రాసియచ్చిన నాటకముల సంఖ్య ఆసంఖ్యాకము. అట్టి దృశ్య కావ్యములను చూచిన మన ప్రజల హృదయములలో నుద్యవిచిన సంస్కృతి యనుపమానము. వారిలో వెల్లివిరియుచున్న చైతన్యము ఆసమానము. మన కవుల మహాత్రరమైన సాహితీ ప్రక్రియల వలననే, కర్మకులు, కార్యకులు క్రమ యనునది ఎరుగుండా పనిచేయు చున్నారు. సంఘము ధర్మబద్ధమై యలరారు చున్నది. సైనికులు యుద్ధరంగమందు పీర విషారము చేయుచున్నారు. సరసమైన సాహిత్య మును పోషించని సామాజికము శ్రుతాన సద్గుళమని మీరెదుగరా? ఎందులకు మీ నోటితో మీరు నే చెప్పిన విషయము సామాన్యమని యను చున్నారో నా యాహో కందకుండా నున్నది!

ఆమాత్యుల వారి మనస్సు ఏదియో ఆలోచించుచూ యట్టుల నని యుండవచ్చునని నేను పరిపూర్ణముగా విశ్వాపించుచున్నాను.

శి : ఆపేశ పదకుడు పెద్దన కపీందా! మీ హరణ సుమనోహరముగా నున్నది. కానీ, మీరు చెప్పిన విషయ మసాధారణమైనదైననూ, మన యాస్తాన మున, మనదేశమున సర్వ సాధారణముగా జరుగుచుండుటచే నాకది సామాన్యమైన విషయమని యనిపించినది. భారతీయ సంస్కృతి రక్తములో పరవశ్చ తొక్కుచున్న మహా కవులు ఆట్టి కావ్యములనే ప్రాయుధురు. ఇట్టి విద్యాంసుడు, మహా కవియునైన షాహరాజు ఆట్టి కవులను కంటేకి రెపువలనే పోషించును. ఈందు విశేష మేఘున్నది? మహాకవులలో కొండరు మహానీయులు, సమస్య నదిగినవారి మనస్సులో నున్న ఆనందకరమైన యూహను అంతర్జాప్సిలో గ్రహించి మహానందముగా హరింతరు. ఆట్టి హరణ విని ఆనందింపవలయునని నేను కుతూహలపదుచున్నాను.

కృ : ఆమాత్య వర్యా! సమస్యను సరసమైన భావముతో హరించుటయే కాక అడిగిన వారి యాంతర్యమును గ్రహించి హరించ వలయునను కోరిక ఈ కవితా ప్రక్రియను మరింత జటించున్నాడి.

తి : అప్పాజీ వారి కోర్కె తీర్చుట నా వంతు ప్రభూ! మహామంత్రి ఈ సమస్యను నా కొరకే యిచ్చినట్టున్నది. నా హరణ వివంది.

ఏలా యింటేకి రాడు రేడు పురిలో నే రాచ కార్యమ్ముతో కారాశైపము సేయునో యనుచ మీ కాంతల్ విచారించుచోన్ ఆలోచించిన మంత్రివర్యులట దేవా చింతలన్నావ స్వా శ్రీ లోలుండని మిమ్ము మెచ్చేదరు గాదే కృష్ణరాయాథిపా.

శి : ఏ రాచ కార్యంకో ఉన్నారో, ఇంకా రాలేదు స్వామి అని ఆలోచించే రాయల వారి భార్యలకు ‘అమ్మా! మీరంటే ఎంత ఆ పేడ. మిమ్ములను వదిలి ఒక్క క్షణం కూడా ఉండలేదు. నిజంగా ఏదో అవసరమైన పని పీద ఉండుటాడు’ అని నేను చెబుతున్నానని దీని భావం - అంతేనా రామకృష్ణ కపీ?

శి : చూదండి కృష్ణరాయా! సమస్యలో మిమ్మలను ఇరికినే హరణలో నన్నిరికించాడు రామలింగ కవి. ఎక్కుడెక్కుడ విషయాలపైననో ఒక కన్నపేసి ఉంచుతాడు.

పె : ఇదియా మీరు కోచున్న చమతాగ్రరము!... హరణ మహానందముగా నున్నది.

శి : రామబ్రద కవీ! ఈ సమస్యను మీరు హరించండి.

సమస్య - 'రతిపతి సామవేదమును రమ్యముగా వచియించే నచ్చటన్.'

ఆ : వినండి మహామంత్రి!

అతులిత శక్తి వెంకట సగాగ్రముపై విలనీల్లు విష్వవున్ సతతము చూడవచ్చు విధి శంకర ముఖ్యులు వారి భార్యలున్ చతురత్త నాట్యమాడు తరి చక్కని గాత్ర సుఖమ్ముతోద భారతిపతి సామవేదమును రమ్యముగా వచియించే నచ్చటన్.

శి : తిరుమల గిరిపై నున్న వెంకటేశ్వర స్వామిని దర్శించవచ్చిన బ్రహ్మ, ఈశ్వరుడు మొదలైన వారు, వారి భార్యలూ, నాట్యం చేసే సమయంలో భారతి పతి, అంచే బ్రహ్మ, సామవేదాన్ని గానం చేశాడని దీని యథిప్రాయం . అంతేనా?

ఆ : అంతే అమాత్యా!

శి : ఈ పద్మమతో రేపు తిరుమలగిరిపై జరుగనున్న బ్రహ్మోత్సవములను ప్రశ్నవులవారికి, ప్రజలకూ జ్ఞాపకము చేయుచున్న మీ హరణ అద్భుతముగా నున్నది.

మల్లన కవీ! మీరు హరించవలనిన సమస్య....

'కాంతా రమ్యని తల్లి తోద బలికెన్ కర్ణంబులో మెల్లగన్.'

మ : వినందమాత్యా!

ప్రాంతమ్మందున నొక్క వల్లెయును చేరన్ కానగారాడు దుర్మంతమ్మయ్యెను దప్పి యాకలని ధీరత్వమ్ము కోల్పోవునా కాంతన కుంతిని గాంచి ధర్మజాడు శోకమ్మావగా ఘోరమా 'కాంతారమ్మ'ని తల్లితోద బలికెన్ కర్ణంబులో మెల్లగన్.

తి : అరణ్యంలో వెచుతున్నప్పుడు కుంతి ఆకలికి దహినకూ ఉన్నకోలేక దుఃఖించే పరిస్థితిలో నున్నప్పుడు ధర్మరాజు 'అరణ్యం' అని మెల్లగా చెవిలో చెప్పాడా? మీ హరణ అద్భుతంగా ఉంది.

ఇంక ఈ సమస్య, పింగళి! మీ వంతు. సమస్య విసండి.

'భార్యకు నల్లుదయ్యే మునివర్యులు చిత్తము నందు మెచ్చగన్.'

పిం : ఎన్నో జన్మల అనుబంధాన్ని యింపుగా చెప్పమని మీ అభిప్రాయ మహాత్మా! పద్యం విసండి ప్రభూ!

ఆర్య వినుండు లక్ష్మీ తన యక్క ధరాసతి గర్వమందు సాగ్రార్యము తర్త సేయతరి తానుదయించేను కూరిపై, రామభూ వర్యుడు గౌరి నాటు విలు తంగము జేసి ముదాన లీలగా భార్యకు నల్లుదయ్యే మునివర్యులు చిత్తమునందు మెచ్చగన్.

తి : మీ కాహార్షోదయం కావ్యంలాగా ఈ పద్యం కూడా గజిచిటిగా ఉంది నా బుద్ధికి.

తె : అల్లసాని వారి అల్లిక జిగిచిగీ, పింగళివారి కల్పన గజిచిఛి మామూరే అమాత్యా!

తి : ఈ సమస్య కిష్టమైన సమస్య మహామంత్రీ! అయినా సూరనకవి అద్భుతంగా హార్షించాడు.

పిం : అమాత్యవర్యుల కర్మమయ్యేటట్లు దీని భావం నే చెబుతాను. అప్పుడు వారే శశాష్టి అంటారు.

లక్ష్మీ తన ఆక్కయైన భూదేవి గర్వవాసాన పుట్టటం కోపింది. శ్రీ మహావిష్ణువు రావణ కుంభకర్ణాది రాక్షసులను సంహారం చెయ్యి ఉనికి రామవశార మెత్తినప్పుడు, సీర భూ సుతగా పుట్టింది. భూమి తల్లి, సీత కూతురు, రాముడు తర్త. భూమి విష్ణువుకు భార్య. అందువల్ల భార్యకు నల్లుదయ్యే మునివర్యులు చిత్తమునందు మెచ్చగన్. సంపోయిందమాత్యా! ఇది రసమయమైన హరణి.

తి : విప్పి చెప్పావు గాలిట్లి తెలిసింది పింగళి! ఇంగా చెప్పావు. బ్రహ్మనందంగా ఉంది నీ పూరణ. కానీ కృష్ణరాయా! ఇట్లాండీ గజిలిజి సమస్యను నేను కూడా ఇవ్వుకూడదేమో!

కృ : ఏంలేదు. సులవుగానే ఉంది అప్పాఁజి!

తి : మన కిద్దరికి అర్థమైతే చాలా గదా! మన ప్రజల కర్థం కావాలిగదా!

కృ : మన దేశంలో నున్న ప్రజలు సాహితీ చర్చలలో మనతో పోటి వడగలరు అమాత్యా.

తి : యథారాజు తదా ప్రజా. అంతే నంటావా?

కృ : అంతే అప్పాఁజి!.... కపీశ్వరులారా! సమస్యలను సరసంగా వూరించారు. మీ సమయస్వార్థి యనుపమానము. ఇక తరువాత విషయం వర్ణించాలి.

కనులకు గడ్డిన యట్టుల
మనులు పులకింప భావ మాధుర్యముతో
తనువులు వరవశమందగ
పొనరింపుఁడి వర్షనల నశ్వర్య విధాన్.

మహా కవులారా! సూర్యోదయ సమయాన్ని, అయి బుతువులను,
సూర్యాస్తమయం నుండి చంద్రోదయం వరకూ ఉన్న సమయాన్ని
మనోహరంగా వర్ణించండి.

తి : కృష్ణరాయా! ఇది చాలా మామూలు ప్రశ్న. మన కవులు వారి కావ్యాలలో చేసిన సూర్యోదయ సూర్యాస్తమయ బుతువుల వర్ణనలు ఆధ్యాత్మమైనవి ఎన్నో ఉన్నాయి. వాటినే మళ్ళీ మళ్ళీ చేయమనటంలో మీ ప్రశ్నలో నాకేం హన కనిపించటం లేదు.

కృ : అప్పాఁజి! ఒక్కసారి ఈ విషయాన్ని మీ అంతరాత్మకో ఆలోచించండి.
ఉదయాస్తవుయాలు, బుతువులు తగవంతుని లీలలో ఒక భాగం. వాటి సౌందర్యం ఏందరు పాశ్చాత్యాదాల వర్ణించినా యింకా యింకా చూడాలనీ వినాలనీ. అప్పిపెట్టునే ఉట్టయి. అవి లోక చక్రానికి ఆకులు. కవుల ఆనందానికి అవధులు. అప్పాఁజి! వారిని వర్ణించసియండి.

పె : వినండి ప్రభూ! సూర్యోదయాన్ని వర్ణిస్తున్నాను.

ఇనుడుదయాచలంబపయి హేమ కిరీటము వోలె దోచె సం
జనిత కుతూహలంబున కుజంబుల తైసను పాడె పథుల
య్యనువున నాట్య మాడెను లతాంతము లుల్లము లుల్లసీలగా
జనములు కార్య సాధనకు సాగిరి మోములు పద్మపంక్తిగాన్.

నా పద్యంలో నున్న సౌగసు ప్రఇల కర్మం కావహానికి కొద్దిగా
వివరణ నిస్తాను. సూర్యుడు ఉదయ పర్వతంపై బంగారు కిరీటం లాగా
ఉన్నాడు. సంతోషంతో పథులు చెట్లపై పాదుతున్నాయ్. హూవులు
నాట్యం చేస్తున్నాయ్. ప్రజలు, వారు నిత్య కృత్యంగా చేసే పనులకు
సాగారు. ఆ సమయంలో వారి ముఖాలు పద్మాల వరుసలాగా ఉన్నాయ్.
ప్రభూ! 'మిత్రా' జనాన చేతయితే' ఇది వేద బుక్కు. సూర్యోదయంతో
మనుషులకు తైతన్యం కలుగుతుందని ఈ వాక్య అర్థం. ఆ సమ
యంతో మనస్సులలో క్రొత్త క్రొత్త పనులను తైతన్యవంతంగా చేయా
లనే అభిప్రాయం కలుగుతుంది. అందుకే జనుల ముఖాలు విచ్చుకున్న
పద్మాల లాగా ఉన్న యని చెప్పాను.

కృ : పెద్దన కపీందా! మీరు సూర్యోదయాన్ని ఎంతో మచ్చటగా వర్ణించారు.

నం : వనంత బుతువును నేను వర్ణిస్తాను ప్రభూ! వినండి :

చివురాకు సౌరతో చెలగు వృషాగ్రము
అజ్ఞతో విలనిల్లు రమణియయ్య
ప్రసుపు క్రొంబూతతో పసమీరు తేమావి
కొమ్మ చెలువగు పెండ్లి కూతురయ్య
సురభిశ మెగజిమ్ము సురుచిర సుమపంక్తి
సుందర కన్యకా బృందమయ్య
కలకంత రావముల్ వలుకు పుంసోగ్రంతిల
సంగీత విద్యాంస సరణి నొ పెప్ప
కుతుక మెగయగ మలయ మారుతము వీచె
తీయ తీయని యూహాలే యూచులూచె
భువియె దివియైన చందాన ముదము దోచె
సరసవై వచ్చె నిలకు వనంత బుతువు.

ఈ పద్మంలోని మనోహరమైన భావం యిది. చివురాకులతో నున్న చెట్టు సిగ్గుతో కూడుకొన్న త్రీ ముఖంలాగా, హాచిన మామిడి కొమ్మె పెండ్లి కూతురిలాగా, సుగంధంలో విరాచిలే పువ్వులు అందమైన ఆడపిల్లల సమాహంలాగా, తీయగా పాడే కోకిల సంగీత విద్యాంసుని లాగా ఉన్న సమయంలో సంతోషం ఉప్పాంగుతున్నది. చల్లగా గాలి పీస్తున్నది. జనులు ఊహాల ఉయ్యాలలో నూగుతున్నారు. భూమి స్వర్గమైంది. ఆప్మదు వచ్చింది వసంత బుతువు.

కృ : వసంత బుతువును మనోహరంగా వర్ణించారు.

ధూ : గ్రీష్మ బుతువు - ఎండాకాలాన్ని, నేను వర్షిస్తాను ప్రథూ, వినంది!

అందయు నాశు లేని జనులల్లిల న్యాయ వేది గాధ్యతో బందలు బ్రిద్దలయ్యే తన వారల గాంచిన భూమి తల్లికిన గుండెలు శీటహారె తనకుంగల యూమ పశాల దెబ్బి రారంధని యిచ్చే నందరికి ప్రాణము నిల్చగ గ్రీష్మ మందున్నన్.

ప్రథూ! ఆ సమయంలో నీలువ సీడలేని జనులు తల్లిదిల్లి పోతున్నారు. వారిని చూచి బందలు బ్రిద్దలవుతున్నాయ్. భూమి అన్నిచోట్లా పగుళ్ళేర్చుఢాయ్. ఆ దృశ్యం, భూమి తల్లి గుండెలు బ్రిద్దలైనట్లు కనిపిస్తున్నది. చెట్లు మామిడి పండ్ల నిస్తున్నాయ్. ఆ సన్నివేశము ఎందకు బాధపడుతున్న తన లిడ్డలపై జాలితో భూమి తల్లి అందరికి 'రండి రండి' అని పిలిచి మామిడి పండ్లను పంచి యిస్తున్నట్లుగా ఉంది.

కృ : మండిపోయే ఎండాకాలాన్ని కూడా మహా మధురంగా వర్ణించారు ధూర్జదీ కవి.

ధ : వర్ష బుతువును నేను మూర్తిభవింప చేస్తాను ప్రథూ!

ధారుణి మండు చుండెనని తల్లెదమండు నదీ నదాలలో సిరము లింకి పోవగని నిశ్శాల రీతిని యూరకుండగా నేరని వాసవుండు తననే కొని యాడెడు వారు మేఘము ల్వారము పాడిరోయన దయ్యార్జీత జూచెను కుంటవృష్టితోన్.

శ్రీ విశ్వకృత్యాజ భాగవతము

ఎంద వేడిమికి భూమి మండిపోవటాన్ని చూచిన నదులలో సము ద్రాలలో నీరు ఇంకిపోయింది. బాధపడుతున్న వారిని చూచి జాలిపడటం ప్రకృతి సహజం. ఆ పరిస్థితిని చూచి దేవేంద్రుని హృదయం కరిగి పోయింది. ఎవరో భక్తులు ఆయను మేఘమల్లార రాగము పాడి ఆనందపరచినట్టంది. మేఘాలకు రాజయిన దేవేంద్రుడు కుండపోతగా వర్ణం కురిపించాడు ఇది ఈ వర్ణంలోని భావం.

తి : తట్టుమూర్తి కవి వర్షాకాలాన్ని అమోఘంగా వర్ణించారు.

పిం : తట్టుమూర్తి కవీ! మీరు సంగీతము, సాహిత్యము రెండింటనూ ఆసమాన వండితులు. ఇయ్యది మా ఆదృష్టము. మేఘ మల్లార రాగాన్ని విని పించండి. ఆనందంగా వినాలని ఉంది.

పె : ఇది సమయము కాదు. ఇయ్యది సాహిత్యగోప్తి ఇరుగుతున్న సత.

పిం : సంగీతము, సాహిత్యము రెండు శారదామూర్తి రెండు కన్నులు. ఒంటి కంటి వానివలె మనము ఒక కంటితోనే లోకమను చూచుచున్నాము. తట్టుమూర్తి రెండు కన్నులలో ఆ తల్లి లోకాశీత సౌందర్యమును చూడ గలిగినవాడు. ఆయన మేఘమల్లార రాగము పాడుటకు మీ కెందుల కథ్యంతరమో నాకు తెలియకున్నది. ఇది యంతయూ ఆసూయవలన ఇరుసుచున్నదని నా యనుమానము. ఇంతటి మత్స్యరము పెద్దన కపీంద్రుల వంటి పెద్దలకు తగదని నా మనవి.

తి : పాడుటకు నాకేమీయూ ఆథ్యంతరము లేదు. ఆ రాగ ప్రభావమున వర్షము విపరీతముగా కురిసేన, ఈ సభకు విచ్చేసేనిన జమలు ఇండ్రకేగెక యుక్కట్ట పాలొదురేమోయని నా యనుమానము.

పిం : మీరు ఎంత క్రావ్యముగా పాడిననూ, వర్షము వచ్చునని నేననుకొనను. సంగీతశాస్త్ర గ్రంథములలో నా విధముగా ప్రాణి యుండవచ్చును కాసీ అది యత్కారముగా జరిగింది పని కాదు. ఆనందంగా ఆలపించండి.

ధూ : నీకు మంత్రముల ప్రభావముపైననూ, రాగముల శక్తిపైనను విశ్వాసము లేకుండి యుండవచ్చును. శారదామాత దయచేత కవితా ప్రాతపము సంప్రాప్తించినదని పరిపూర్జితముగా విశ్వాసించ నీవు ఈ విధముగా మాటాడుట అనుచితము.

పిం : ఆర్జు సంపదాయమును గురించి మీరు చెప్పవలనీన యదోగతి నాకింకనూ పట్టలేదు. అట్టి సంపదాయములపై గల సముచిత విశ్వాసముతోడనే యింతపాడసయితిని. చిత్తశుద్ధి లేని శివహూజలు చేయు మీవంచేవారు నాకు నీతులు చెప్పవలనీన యవసర మెంతమాత్రమూ లేదు.

తె : ఇది పంటలు వండి, ధాన్యమంతయూ పొలముల పీద నున్న కోతల సమయము. రాగము పాడుట వలన వరము కుదినిన హాని కలిగి దేశారిష్టము సంతవించునని పెద్దన గారి యఖిప్రాయము.

పిం : పీరునూ కోతలు కోయుచున్నారు. మీ కందరికి ఒకడే పిచ్చి....మూడు నమ్మకము.

తి : కృష్ణరాయా! ఈ సభా మండపము రణరంగముగా మారుచున్నది. మన కవులు, సాహిత్య రంగముననే కాక సమర రంగమున కూడా అందే వేసిన చేతులవలె నున్నారు.

ధూ : పాడనీయండి ప్రభూ!

కృ : ధర్మము తప్పని మన రాజ్యపాలనలో మన దేశమున కేయుప్రదవములు కలుగవని నేను నమ్మిచున్నాను. తట్టిమూర్తి కవి మల్లార రాగాన్ని మదురంగా పాడండి.

త : ప్రభూ! తమరు పాడమనుచున్నారా!

పిం : పాడమనియే కోరుచున్నారు.

కృ : పాడండి, పరచాలేదు. పరమాత్మ మన రాజ్యమును ఎల్లప్పుడునూ రక్షించుచునే యండును.

(తట్టి మూర్తి కవి మల్లార రాగమను పాశును. ఇనుల కరతాళ ధ్వనులు మిన్నుమట్టును.)

కృ : ఎంత ఆద్యతముగా పాడితిరి! ఎంత ఆద్యతముగా పాడితిరి! తట్టి మూర్తి కవి కేవలము పురుషరూపముననున్న శారదాదేవి ఆవతారము. సంగీత సాహిత్యములు రెండునూ అతని సౌత్త. అమాత్యా! తెప్పించండి ....రత్న మజీ మయి సువర్ష కంత హరమును. ఏ కంఠముతో ల్చావ్య ముగా మన యందరి పీసులకు విందొనర్చెనో, ఆ సుధామయ మూర్తి దివ్యవాణికి అంజలి ఘటియించుట ఈ రాయల పూర్వజన్మసుకృతముగా శాపించున్నాను.

(తిమ్మిదును రత్న మణి మయ హరమును తెప్పించును. దానిని రాయలపారు తట్టుమూర్తి మెడలో నలంకరింతురు.)

త : (అనందముతో)

సకల ఖైతల పాలనా చతుర శ్రీం సర్వ విశ్వంతర ప్రపకటి భూత సమస్త వస్తు మయ దేవా శంకరా సామగా న కళా లోల విరించి మీరలు ధరన్ సామూజ్యమున్ సేయగా నకలం కోజ్యల కృష్ణరాయ మహిచంద్రాకారమున్ గంభీరే!

పై : సుకపీ సీకు నా శబ్దాశస్తులు. ఈ నాటి నుండి సీవు రామరాజ భూషణ దను పేదుతో విలసిల్లుము.

కృ : రామరాజ భూషణ కవికి....జై, రామరాజ భూషణ కవికి....జై, రామరాజ భూషణ కవికి....జై.

(ప్రజలు ఇయ ఇయ ధ్వనములు చేయుదురు.)

ఆ : చూడండి ప్రభూ! ఆకాశము ఉధృతముగా మేఘవృత్తమైనది.

త : వర్షము వచ్చు చున్నది ప్రభూ!

పిఠ : పిఱగుల ఫై ఫేర్ ర్యాట్ డై పొచ్చయినది ప్రభూ! కత్తులు దూసినట్లు తశ త్రశలు వియ త్రలము నందతటనూ కప్పుచున్నవి ప్రభూ!

త : వర్షము తథ్యము.

(వర్షము తీవ్రముగా పదుచున్న ధ్వనులు వినిపించును.)

పిం : (కన్నుల సీరు నిండగా) ఇంతది తీవ్ర వర్ష పాతమునకు సేను కారకు దను ప్రభూ!....నేను కారకుదను. ప్రజలు పదువులెత్త చున్నారు. పశు గజములనూ, పండిన పంటచేలనూ రష్ణింప నుపాయము కనిపింపక యున్నది ప్రభూ!

త : తట్టుమూర్తిగారు మరల నేడైన రాగమును, వర్షమును మరలింప, పాద గలరేపో!

శ : నావల్కాదు రామలింగ కపీ! ఒకసారి మేఘమూర్తార రాగమను పాడిన తరువాత, అది ధాని ప్రభావమును చూపింపక తిరోగింప చేయటకు నేను సమర్థుడనుకాను.

పిం : నే చేసిన పాపమునకు నిష్కృతి లేదు ప్రత్యు! నే చేసిన పాపమునకు నిష్కృతి లేదు.

నం : ఇది ఆవేళపడి ఏధ్యటకు సమయముకాదు. ఆలోచనలో మీ బుద్ధికి పదును పెట్టుదు.

తె : పింగళివారు పెట్టివలసిన పదును ఎప్పుడో పెట్టిరి.

నం : పెద్దనగారు! మీరు పెద్దవారు, పరిహస్య మీ యందున్నాడు. మీరాలో చించిన ఏది యేసి ఉపాయము తోచక మానదు.

పిం : క్షమింపుడు పెద్దన కపీంద్రా! దారి చూపింపుడు.

తె : (ఒక్క క్షణమాలోచించి) స్వంభీథూతుడైన ఈ ధూర్జటి కవియే దీనికి సమర్థుడు. శంకర పాదపంకజ స్నేరణా నిరతుడైన ఈ ధూర్జటి పర మేశ్వరునకు విన్న వించిన పశుపతి కరుణించునని నేను నమ్మిచున్నాను. ధూర్జటి! కాలము మించిపోసియక కాలకంఠునితో విన్న వించుము.

మ : ఏమట్లుల చలన రహితముగా నున్నారు! ప్రశయమువలె ప్రపంచమును ముంచివేయుచ్చన్న వర్షము మీకు కనిపించుట లేదా?

ఆ : కరుణలో ఆలోచించండి ధూర్జటి కపీంద్రా!

తె : అనుదినమూ నిన్ను చూచుచుందును గనుక, వోస్యమునకేదియో ఆను చుందును. ఈక్షూర పాద తక్కులైనవారు, ఎట్టి కాల కూట విషమునైననూ తరించి, లోక కొణమే చేయుదురు. నీవిందుకు భిన్నము కావని నేనను కొందును. నీవు నిజమైన శివతక్కుడవో కావో ఈ క్షణమున తెలిపోవును.

తి : ఇందరు ఇన్ని రకములగా చెప్పుచున్నారు. మీపై ఆళతో నున్నారు. మా ఆశలను వమ్ము చేయకండి.

కృ : మహాత్ముల మనస్సు వెన్నుకంచే మృదువైనది. వారి వాక్కు కత్తి వాదర కంటే పదునైనది. ఈ విషయము లోక మంతచికి విదితమే.

శ్రీ విక్ష్యకచ్ఛాణ భాగవతము

ఈ వర్ష ధారా పాతమును నిరోధించ మీరే సమర్పులు. దూర్జ్ఞటి కపీంగ్రె
చేయండి ఇవ్వనం.

ధూ : కైలాస నాద హర శంకర ధీన బంధో
కాత్మాయనీ మానస పద్మ మిత్రా
శ్రీరాజతావల నివాస విహార శంబో
ప్రాయ స్వమాం త్వశ్వద పద్మ దాసం.

హర మహేశ్వర కన్ములు తెరచి చూడు
బంగమ స్తావరములు ప్రచండమైన
వర్ష ధాటికి ఘుస్తిలు పశుపతిక
బగములను కావ రమ్మిక జాగువలదు.

వినిపింపవా నాదు విన్నపమ్ముల సీకు
హర సీలకంర మహాను భావ
కనిపింపవా సీకు గగనమ్ములో నుండి
పదు పద్మ ధారలు పార్వతీక
తలపోయవా యిట్టి దారుళ విధ్వంస
కాండ కూడ దటంచ గరథ కండ
మది నెంచవా సీవు మామక తక్కుదా
దూర్జ్ఞటి పిలు వంచు దురిత దూర

ఏమి వరుఱిందు సీమాట స్వామి వినద
వాసవుడు సీకు బెదరచ వర మింక
ఆగదా యిట్టి యాగద మనఘు యెటుల
నైప నేర్చుతి శంకరా వ్రష్ట చరిత.

చటుల తర వర్ష మిట్టుల
నిటలాష కురియుచుండ సీ విట్టుల మా
కట కటలు గనక ప్రశయో
దృఢ తాండవ లీల నాద త్వద్రమ ర్మద్రా

ఏను తవత్రదాబ్లూముల నెప్పుడు చిత్రము నందు నిర్మి నిన్
ధ్యానము చేతునేని తవ దాసుని ధూర్జటి సత్కాపీశనిన్
హనిక బ్రోవగా కరుఱ పుట్టిన వేగమె రమ్ము యిట్టి వ
ద్వాన జగమ్ము ముస్సుతరి శర్వ పరాత్మర శంకరా హరా!

పిం : ప్రభూ! మేఘాలు తగ్గినాయి. వర్షం వెలిసింది. ఈ విధంగా విశ్వ
కొణం చేసేన ధూర్జటి మహా తక్కుడు ప్రభూ, మహా తక్కుడు! ఇందు
నే చేసేన అపరాధాన్ని మన్నించండి ధూర్జటి కపీంద్రా!

మహా తక్కులైన మిమ్ములను అనరాని మాటలన్న నా నాలుకను
ఇంద ఖండములుగా ఇందించినను తప్పులేదు. మహాప్రభూ! నాకా
దండన విధించండి.

దూ : పింగళీ! ఇది ఏమి వెళ్లి? కమ్మని కవిత్వము చెపుగలసీ నాలుకకు, మహా
కవియూ ధర్మమూ త్రియ ఆయన మన రాజు ఆట్టి దండన ఈయగలరా?
తప్ప చేసినపాఱు హృదయ హర్యకముగా పూర్వతాపముతో తత్త్వమైన
పరమేళ్లురుడు వారి పాపమును భస్మిభూతమొనర్చును. నిన్నూ, నన్నూ
మన్నించేవాడు సర్వేళ్లురుడు. పింగళీ! లోక కొణం చేసేవాడు దయా
మయుడు శంకరుడు. సినూ, నేనూ నిమిత్త మాత్రులం. పరాత్మరుడు,
పతిత పాపనుడూ ఆయన ఆ పరమేళ్లురుని పాదములే మనకు శరణ్యం.

హే నీలకంతా మహాదేవ కంటో హరా శంకరా దీనబంధో కృపా
సాగరా తక్త కల్పించుమా కృతిపాసా తవానీ పతే సర్వ సర్వంసహా
చక్ర నిర్వాణ సంధాయకా సర్వ గీర్వాణ సంసేవితా సర్వ జీవాంత
రాత్మ ప్రభు హనితా భూతనాథా కివా చంద్రరేఖా సుదా హర స్నేరాం
కురా రంగదుత్తుంగ గంగా తరంగానుషంగాను మోదా శుభాంగా తవ
దివ్య తస్మాను లేపోత్తమాంగా విభూతి ప్రదా సర్వ సంసార మాయాంద
కారా వినిర్ముక్త చిద్రూప వేదాంత వేద్య జగన్నాయకా పాపిమాం
పాపిమాం పాపిమాం.

(కనులకు కనుపట్టు శివునకు ధూర్జటి నమస్కరించును.)

పిం : పెద్దన కపీంద్రా! మీరు చెబుతున్నా వినకుండా, తట్టు మూర్తిని మేఘ
మల్లార రాగం పాదమనటం నే చేసిన మహాపాఠం.

పె : నాయనా పింగళి! సీవు నిజముగా పండితుడవు, మహాకవి. నీ పాండిత్య మునకు తోడు వినయ మలవరుచుకొనుట అవసరము. వినయము లేని విద్య లోకమున కపకారము చేయును. వినయము గలిగిననాడు సీవు లోకమునకు పెన్ని ధి వంటి వాడవు

తె : పింగళి సూరన గారి కిట్టి మాటలు రుచించునని నేనుకొనును. ఒకరు పారిమందు తలవంచవలయునే కాని, వారు మరియుకరి మందు ఎన్న డునూ తల వంచరు.

పిం : మరెన్నడూ యిటుల మాటడనని శ్రీకృష్ణ దేవరాయలవారి పాదముల అనగా ప్రమాణము చేసి చెప్పుచున్నాను.

పె : పింగళి సూరన కపీ! సీవు ఈనాటి నుండి సార్థక నామదేయుడవు. నీకు నా శుభాశిస్తులు. దీర్ఘాయురస్తు. (చేయియైత్తి దీవించును.) రామలింగ కపీ! హస్యమునకొక అవధి యుండుట అవసరము. నిన్న సభా ప్రారంభమునుండి చూచుచున్నాను. మహాకవియైన దూర్భటేని నీ నిఖితమైన హస్యముతో పరిహాసము చేయుచున్నావు. ఆ మహాకవి హృదయాన్ని గాయపరుస్తున్నావు. హస్యం రఘుమయంగా ఉండాలి కానీ, విషదిర్ఘంగా ఉండ కూడదు నాయనా! అన్ని వేళలా ఆలా అంటున్న వని కాదు. ప్రత్యేకండా దూర్భటే విషయంలో నీ మాటలు తీయని హస్యం కోపం ప్రయత్నిస్తున్నా కటుమయంగా ఉంటున్నాయ్. గుఫనించుకో.

రూ : పెద్దన కపీందా! మీ మనస్సు చాలా సున్నితమైనది. [ప్రథ్మా!.... మహా మంగ్లా!.... సభికులారా!... మీరంతా వినండి. ఈ యథార్థాన్ని తెలిసికోండి. అనుదినము విజయనగర రాజ పీధులలో అర్థరాత్రి వేళ ఆ వేళ్య వాకిటి ముందూ ఈ వేళ్య వాకిటి ముందూ కనిపిస్తున్న నన్ను చూచిన రామ కృష్ణని హృదయంలో ఆగ్ని రగుల్మౌన్యాన్నది. ‘మహా కవియైన సీవు ప్రఙల కండోబడి చులకన కావ్యా’ని ‘అవసరమైతే మీ సౌభాగ్యికే ఎవరు కాపాలి అంటే వారినే పంపే ఏర్పాటు చేయస్తా’నని రామలింగ కవి ఎన్నోసార్లు చెప్పాడు.

దానికి నే నిచ్చిన సమాధానం . ‘మా యింట ఆసలే పీలుకాదు. నా భార్య పరమగయ్యాశి, దుర్మార్గురాలు, విరసురాలు; ఆ వరిసరాలల్లో

నాకు ఏ త్రీతో ఉన్న ఆనందం రా'దని యథార్థం చెప్పాను. అంటే కాకుండా నేను వెళ్లిన పీధులన్నిటిలోనూ రామలింగ కవి నా కంట పదటంతో 'ఈ పెద్దమనిషి కూడా యిదే పనిచేస్తూ నాకు నీతులు చెబుతున్నాడ'ని అనుకొన్నాను. అంత నేను

‘ఇంటి లోపల శార్యతో నేకపత్ని
ప్రతు దనంగ జెలుంగును రాత్రివేళ
స్వామి పురికాంతలన్ జేరి సరసమాదు
రామకృష్ణుడు సార్థకనాము దవని’

అని ఆపహస్యం చేశాను. ‘ఊరంతా అనుకుంటున్నారు. నీ గుట్టు రట్టు కాకుండా చూసుకో. ఈ సంగతి నీ శార్యకు తెలిసిందా అంటే నీ సంసారం పుట్టి నది సముద్రంలో మునుగుతుంది’ అని పౌచ్చరించాను.

నా పౌచ్చరికను రామలింగకవి పట్టించుకొనలేదు. ‘మూర్ఖో కంటి హాడికి తెలియకుండా చెయ్యి, ధూర్జటోి’ అన్నాడు రామలింగ కవి. అప్పుడు నేను ‘మూర్ఖో కంటిహాడికి తెలియకపోయినా, మూడు కన్ను లున్న పరమాత్మనకు తెలుస్తుంది గదా!’ అన్నాను.

ఆ తర్వాత కూడా రామలింగ కవి నన్ను వదిలిపెట్టలేదు. అప్పుడు నేను రామలింగ కవి యింటికి వెళ్లి, స్వయంగా ఆయన శార్యతో చెప్పాను.

‘చెల్లెమ్మా! నేను వెళ్లిన ప్రతిచోటికి మీ ఆయన కూడా వస్తున్నాడు. ఇంత అందమైన, మహాసాధ్యాయైన యల్లాలిని యింటో బెట్టుకొని మీ ఆయన కేం పోయే కాలం వచ్చింది’ అని అన్నాను.

అప్పుడు ఆమె చెప్పిన సంగతులివి:

‘అన్నా! మా దాంపత్యంలో గల ఆన్యోన్యోతను మీ రెంత మాత్రం సంకయించ నక్కరలేదు. మేము ఆనందంగానే ఉన్నాం. ఆయన ప్రతి నిత్యమూ సానివాదలో తిరుగుతారు. ఆ సంగతి నాకు బాగా తెలుసు. సాని వాదలో పెరిగే బాలికలకు సాహిత్యము, సంగీతము, నాట్యము చెప్పటం ఆయన చేస్తున్న వని, అఖి జాండ్ర తవిష్యతీవితానికి, ఈపాఠికి

ఆక్కర కొస్తాయని ఆయన విశ్వాసం. వారిలో కొంతమంది ఆ విధంగా తయారై, వాండ్ల దుర్గర వృత్తిని వదిలిపెట్టి, దేవాలయాల్లో నాట్యం చేసేవారిగానూ, రాజుల కొలువుల్లో నాట్యం చేసేవారిగానూ ఉద్యోగాలు సంపాదించుకున్నారు. వారికి ఎన్నో పురాణ గాథలు, తక్త తత్త్వాలు చెప్పి, వారి జీవితాని కొక నవ్య చైతన్యాన్ని ప్రసాదించటం కోసం ప్రయత్నిస్తున్నారు. మానవ సేవయే మాధవ సేవ యని వారి యంత రంగ విశ్వాసము.

వారు అప్పుడవ్వుడూ హాస్యంగా చెబుతూ ఉంటారు: ‘కొందరు వేళ్లు మాతలు తన పురాణాన్ని ఈ చెవితో విని ఆ చెవితో వదలి వేస్తున్నారు’ అనీ, ‘మరి కొందరు వేళ్లులు వారు చెప్పిన సంగీత, సాహిత్య, నాట్య పారములతో వారి వృత్తిని ఘనంగా సాగిస్తున్నారు’ అనీ, ‘కొందరు వారు ప్రభోధించిన శివ తక్తితో దూర్జ్ఞటగారి మనస్సును రంజింప చేస్తున్నారు’ అనీ, ‘కొందరు ఆయన బోధించిన విష్ణు తక్తితో శ్రీకృష్ణరాయలు వారిపై మక్కల పెంచుకున్నారన్న’ రనీ, ‘వారిలో కొందరిని లాలించి, వారి మాటలాలించి, వారినాక దోషన పెడుతున్నాను’ అనీ, పరమాత్మయైన కృష్ణతగవానునిపై ధ్యానం పెంచకొని గోపికలు జీవితాలు గడిపినట్టుగా గడువవలనినదిగా వారికి ఉద్యోగ చేస్తున్నట్టు, తన ప్రయత్నాలు నెరవేరుతున్నట్టు. ఇలా రకరకాలుగా చెబుతంటారు. అన్నా! నాకు వారిపై వరిహృద్మైన విశ్వాసముంది. వారు పరమహృత్యా లైన వ్యక్తులు. హాస్యమున కేదియో మాటాడుచుండురు. మా జీవిత నావ మహా ప్రశాంతముగా సాగిపోవుచున్నది. కానీ, మిమ్ములను గురించియే అప్పుడవ్వుడూ బాధపడుతుంటాము’ అని చెప్పింది.

అప్పుడు నాకు తెలిసింది. అంతకుమందు నేను ‘పట్టణంలో’ సాని వాండ్లకు కూడా యింతచి శివతక్త యేమిచీ! అని అనుకునేవాట్టి. కానీ ఆ తక్తితక్కుం రామలింగ కవి ప్రభోధితం అని అప్పుడు నేను తెలుసు కున్నాను. అంత నేను ‘అమ్మా! యిలా వచ్చానని రామకృష్ణను తెలియసీయవద్దు’ అని చెప్పి ఆమె నెలవు శీసుకున్నాను.

ఆ మటనతో నాకు జ్ఞానానోదయమైంది. అనాడే ఈక్కురుని ముందు ప్రమాణం చేశాను: ‘హరా! మరెన్నడూ ఏ వేళ్లునూ ముట్టుకోను’ అని.

అప్పటినుండి రామలింగకవి చేసే ప్రయత్నంలో నేనూ భాగస్వామి నయ్యాను. కానీ, ఆ వేళ్లలకో చెప్పాను—‘నేను వాండ్ర యిండ్లకొచ్చి పాఠాలు చెబుతున్నట్లు, దజనలు ఏర్పాటు చేస్తున్నట్లు రామలింగ కవికి కూడా తెలియసీయవద్ద’ని. అనాటినుండి వాండ్లు రామలింగ కవిని వాండ్ర యిండ్లదరికి కూడా రాసీయలేదు అంతటిలో ఆ మహా కవి అనుమానం మరీ ఉద్యతమై పోయింది. అప్పటినుండి ఆయనకు నామై దేశం మరీ హాష్ట్రపోయింది.

పెద్దన కపీంద్రా! రామలింగకవి నన్నెన్ని మాటలన్నునూ, నాకతని పీద ఎంతమాత్రమూ కోపంలేదు. అతడు కాకికాదేవి అంశ సంభూతుడు. ఆమె వరప్రసాదలబ్బుడైన వికటకవి. నాకు అనవరతమూ శివుడు నా అంతరంగంలో నటిస్తున్నట్లే వినిపిస్తుంటుంది. అందువల్ల, నేను మా యిద్దరి మధ్యలో జరిగే వాగ్యవాదాన్ని నాలో నున్న శివునకు, రామలింగకవిలో నున్న కాశిమాతకు జరుగుతున్న రసమయమైన ప్రణయకలహంలాగా భావిస్తున్నాను. అది నాకెంతో సరదాగా నున్నది. ఎవరైనా భార్యాతర్లలు, ఈ రకంగా ఒకరినొకరు వాస్తవమను పరిష శంతో కూడిన పుట్టులను రుప్పుకుంటూ చైతన్యవంతంగా ఉంచే ఎలా చూచి సంతోషిస్తామో, మమ్ములను చూచి కూడా మీరంతా అలాగే ఆనందించండి.

కామ ఉన్నాదంతో నే జీవించిన నా జీవితానికి, సానివాదల చుట్టూతా ఏ కారణంగా నైతెనేం తిరిగిన నా ప్రవర్తనకూ, నేను సిగ్గ పడుతున్నాను. జీవితాన్ని కేవలం తగవంతుని నేవకు అంకితం చేసి కైవల్యాన్ని కోరుకోకుండా యింతవరకు వృద్ధా చేశాను. ఈనాడే నాకు జ్ఞానోదయమైంది. పరమేశ్వర పాథారవింద నేవకన్నా మిన్నుయైనది లేదు....లేదు....లేదు అని తెలిసికొన్నాను. నేనిక సన్యసిస్తాను. ఇది నాతుది నిర్ణయం. (జంధ్యములు తెంపభోవును.)

పై : (జంధ్యములు తెంపటను ఆపి) దూర్భటి కపీంద్రా! ఏ పనియైననూ ఆవేశముతో చేయుట మంచిది కాదు. ఆలోచించి చేయవలయును. నీ భార్యా పీటల గతి ఏమి చేయుదువు? ఏ గృహస్తునకునూ సన్యసించుట తగిన వభిగాధు నాయునా! సంసార బంధులు భేనిఖాదు సన్యసించి

తోక కళ్యాణము కోరి చరించవచ్చును. ముక్కు మూసుకొని మొహార్థియై తప మాచరించవచ్చును. కానీ గృహస్తు సన్యసించుట అనుచితము. ఇంటి లోపల భార్యా పిల్లల ఆత్మలకు శాంతి, సంతోషము సమకూర్చు లేని సన్యసి ప్రవంచ మంతదికి ఏమి సంతోషమును సమకూర్చగలడు? గృహస్తుగా ఉండియే తామరాకుమీది సీటిబొట్టువలె ఆత్మ సన్యసియై తీవించవచ్చును. నీ విట్టి మాట కలనైననూ తల పెట్టుకుము. ఇది పెద్ద వాడనైన నా కోరిక.

ధూ : పెద్దన కపీంద్రా! నాకూ, నా భార్యాకూ ఉన్న ఆత్మియత, అన్యోన్యశ లోకమున కంతదికి విదితముగా ఔప్పితిని. నేను సంపాదించినది నా పిల్లల తవిష్యత్తుకు చాలును. జీవితములో ప్రాయ వలయు ననుకొన్న కావ్యములను ఖాసితిని. నా కింక ఏ పదవులపైననూ, ఏ బహుమాన ములపైననూ కోపిక లేదు. సంసారమును మరచి సన్యసించి సర్వేక్యరుని స్వరించుటయే నా జీవిత పరమావధి.

తె : వెత్తి కుదిరినది, రోకలి తలకు చుట్టండి అని ధూర్జుదీకవిలాంటివాడే ఎవరో అడిగాడట. పెద్దన కపీంద్రా!.... కృష్ణరాయ ప్రత్యుహ!.... ప్రజలారా!.... నేను ఇంతవరకునూ ఎవ్వరికినీ చెప్పక నా హృదయములో అగ్నిగోఽము వలె దాచుకొనుచున్నాను. ఈనాడు దాసిని మీ ముందుంచుచున్నాను. విషండి. ఇది కొన్ని ఏండ్ల క్రిందట మాట. తూర్పుదీ కపీంద్రుని భార్య ఒకనాడు మా యింటికి వచ్చి “అన్నా! ఊరయదురూ ఆనుకొఱుచున్నారు. ‘అదిగో, ఆ దోషనటోవు సానిది నీ లెక్కలేని అక్కలలో ఒక్కటి. చుక్కలలో చందమామలాగా ఉంది. చూడు’ అని పరిషసమాడు చున్నారు. నా హృదయము బిద్దలోచున్నది” అని ఏడ్చెను.

ఆప్యధూ నేను ‘అమ్మా! తర్త పెండ్లికి ముందు ఏమి చేసిననూ, పెండ్లియైన తరువాత తర్తను అయితులో పెట్టుకొనుట భార్య దర్జం. తర్తను సరసతతో తీర్పి దిద్దుకొనవలసినది, తర్త మంచి చెడూ చూడ వలసినది భార్యయే’ యని చెప్పి, ‘అనాటి నుండి కొంత కరుకుగా ప్రవర్తించమ’ని చెప్పితిని. మరియు ‘ఊరక పదిమంది వద్ద చెప్పుకొన్ననూ లాతము లేద’ని చెప్పి పంపివైచితిని. ఆనాటినుండి ఆమె ఏమి చేసినదోి! ఆ తర్వాత ఆమె పుడ్చింటి వారికి గాని, ఊరిలోని వారికి గాని,

ఓక్కసారిట్యైననూ ఈ విషయమును గురించి చెప్పినట్టు నేను వినలేదు. కాలాంతరేణ వారి సంసార మీతీరు లభ్యినది. దీనికి నేను కూడా కొంత వరకు బాధ్యతనని వగచుచ్చన్నాను.

మా : ప్రభు! ఈ విషయమును నా యథిప్రాయమును తెలువనిందు. ధూర్జటీ కవిగారి భార్య మా యింట మా అమృగారితో మాటాడుటకు వచ్చేడిది. మా అమృగారు ఆమెను ఎంతగానో మెచ్చుకొనెడిది. నేను అంతగా ఆమె రాకసు వట్టించుకొనలేదు కానీ, ఆమె మా అమృగారి సడిగి, నేను ప్రాసిన రాజశేఖర చరిత్రను తీసికొని ఆమూలాగ్రముగా చదివినది. లగ్నం పెట్టింది లగాయితూ గృహప్రవేశం దాకా నేను వర్ణించిన విషాహ ఘట్టమును మా అమృగారికి క్రావ్యముగా చదివి వినిపించి ఎంత గానో మెచ్చుకొన్నది. తనకునూ ధూర్జటీ కవికినీ జరిగిన విషాహమును గురించి వర్ణించి వట్టించి చెప్పి ఆమె హృదయ విదారకముగా ఏడ్చుటను నేను వింటేని.

మా యింట ఆమెకు మరియుక కావ్యము దొరికెను. అదియూ నేను ప్రాసినదే. దానిలో ఒక విద్యార్థి గురువుగారి యింటనుండి వారు పెట్టిన ఆన్నముదిని చదువుకొనుచుండెను. ఆ గురువున కా శిష్యుడన్న నెన రేని వాత్సల్యము. ఆ గురువు గారి కూతురు ఆ విద్యార్థిని ప్రేమించెను. ఆ గురువు భార్యకు శీర్షవాడైన ఆ విద్యార్థికి పిల్లనిచ్చుట కీష్టములేదు. ఆమె - ‘సీలాంటి శీర్షవాడికి నా కూతురి నిచ్చుట ఊగదు. సీవు మహా ధనవంతుడవైన, ఆనాడు ఆలోచించ వచ్చును’ అనెను.

అంత నా విద్యార్థి ఆ గురువుగారి ఆశిస్తులను పొంది ఆ కీరు పీడి, రసవత్రరమైన యొక కావ్యమును ప్రాసి, ఒక మహారాజు కొలువున ఉద్యోగము సంపాదించి, గురువుగారి గృహమునకు మరలి వచ్చెను. అప్పటికే గురువుగారి కూతురికి పెండి యయ్యెను. ఈ కావ్యమును ఆసాంతమునూ చదివి, మా అమృగారికి వినిపించి, చిట్టబివర విషాధాంత ఘట్టమున ఆమె ఎంతయో వేదనను పొందెను. ఆమె దుఃఖము వైకి పొరలక కనులలో నిలిచిపోయి గుండె బ్రిద్ధలగునా యని యని పించెను. ఆమె హృదయము నెట్టులో చిక్కుత్టుకొని ‘ఇందుకేనా మల్న కవిగారు విషాహము చేసికొననిది?’ అని మా యమృగారిని

ప్రశ్నించెను. దానికి మా అమృగారు 'గృహస్తగా ప్రతివాహు జీవించును. దేశసేవ స్వేసుఖమునకన్నా మిన్నయని వాడి యథిప్రాయము. అట్టియద్దేశ్యము కలవాడసట చేతనే, శ్రీ కృష్ణదేవరాయలవారు ఎవ్వట యద్దమున కేగిననూ వాడచ్చటికే ఏసుచుండు'నని జవాబు చెప్పెను. ఇది విన్న ఆమె ఆనందబాష్పములను రాలైను.

ఆమె కరుణామయి. మహా సౌజన్యమూర్తి. ఆమె సౌందర్యవతీ యని నేను చెప్పుణాలను కాసీ, ఆమె హృదయ సౌందర్యము మహాత్తర మైనదని నేను నొక్కి వక్కాటింపగలను. ఆమె, గుండె వేదన చేత కరుడు గట్టి, ఇంట గయ్యాళి వలె, విరసురాలి వలె, దుర్మార్గురాలి వలె ప్రవర్తించి యుండును. ఈ విషయమున తప్ప దూర్జ్ఞదీది. ఆమె హృదయ సౌందర్యమును గమనింపక, తన ప్రతవర్తనను తాను సరిదిద్దు కొనసేరక, పై పై మెరుగులు గలిగి పయ్యెదలు ఊర్మగల సాని కొంపలకు పరుగెత్తిన దూర్జ్ఞదీ దండనార్థుడు ప్రభూ, దండనార్థుడు! రాయలవారు ఈ కవికి ఏ శిక్ష విధించిననూ తప్ప లేదు.

తె : దూర్జ్ఞదీ కపీంద్రా! మీ పెండినాడు విష్ముక్యర హాజను బ్రాహ్మణుడు సరిగా చేయించినట్టు లేదు. ఈనాడైననూ విష్ముక్యరుని వంటి మల్లన కపీంద్రులకు నమస్కరింపుము.

పె : రామలింగ కపీ!...నీ వరిహసము లాపుము. మహారాణా! మీ యనుజును తీసికొనుకుండా సాని కొంపలలో వారి పిల్లలకు చుట్టే చెప్పుచున్న రామకృష్ణ కవియూ దండనార్థుడే.

దూ : మా యిరువురకును ప్రభువుల వారు ఒకే శిక్ష విధించిన ఆనందముగా జీవించుము.

తె : అల్స, ఎంతటి ఆళ? మహారాణా! నే నెందుల కట్టుల బోగము వారి యింద్రులో వారికి సంగీత, సాహిత్య సృత్యములు నేర్చితినో మీకునూ ఈ సతకునూ విన్నవించనిందు. దండనార్థుడనైన నేనునూ తమరు విధించు దండనను తప్పక శిరసా వహించును.

ఇది కొన్ని ఏండ్ల క్రిందటి సంగతి. అవి నేను క్రూత్రగా విజయ సగరమునకు వచ్చిన రోజులు. ఒకనాడు శాసార రామస్వామి దేశాలయ

మనకు వెళ్లితిని. అచ్చట వరలక్ష్మిదేవి యనునొక ప్రోథ వేళ్లను చూచితిని.

పె : రామలింగ కవి ఏవియో ఆర్థము లేని యపాఖ్యానములను కల్పించి చెప్పచున్నాడు. ప్రభూ! ఇది యంతయు ఆతడు చేసిన తప్పులను కప్పి వుచ్చుకొన చూచెడు ప్రయత్నము.

తి : రామలింగ కవిని చెప్పసియండి పెద్దన కపీంద్రా! విషయము వివర ముగా తెలిసిననే గానీ ధర్మ సిర్ఫయము జరుగుటకు వీలులేదు.

తె : వరలక్ష్మిదేవి యను వేళ్లు పెద్దన కవిగారికి బాగా తెలుసు ప్రభూ!

పె : నాకామె ఎంత మాత్రమును తెలియదు ప్రభూ!

తె : తెలుసు, మీ కామెతో పరిచయమున్నది.

పె : తెలియదు, తెలియదు తెలియదు. ముమ్మాచీకిని తెలియదు.

తె : ఆమెను మీరు బాగుగా ఎరుగుదురు. ఆమెతో మీకుస్న అనుబంధము నాకు బాగా తెలుసు.

(పెద్దన మళ్ళీ మాటాడటోవును.)

తి : పెద్దన కపీంద్రా! రామలింగ కవిని చెప్పసియండి.

పె : ప్రభూ! ఈ విషయమునకు, ఈ నాటి మన సాహిత్య గోష్ఠికి ఎంత మాత్రమూ సంబంధము లేదు.

తె : ఈ నాటి మన ఆవధాన ప్రక్రియలో నిది రసమయ ప్రసంగము అను నంశము క్రిందికి వచ్చును.

పె : మహారాజా! ఇది కేవలము అసందర్భ ప్రసంగము.

కృ : కవికా పితామహా! రామలింగ కవిని తెప్పనిందు.

తె : హంగర రామస్వామి ఆంయములో, ఆ వరలక్ష్మిదేవి యను వేళ్లు, పెద్దన గారి పాదముల గుర్తులున్న ఆన్నిచోట్లు, వంగి వంగి నమష్టరించు చుండెను. ఆమె కేమైన పెచ్చియూ అని కొంచెము నేపు నంశయించి చూచితిని. ఆమె కట్టూ, బొట్టు, సౌందర్యమునూ చూచిన నాకు ఆమె ఛైక యున్నాదిని వలె నెంత మాత్రమూ కన్నించలేదు.

అంత నేను 'ఏమయ్యా!' ఎందుల కట్టుల నమస్కరించుచున్నావు? ఆయన ఎవరు?' అని ప్రశ్నించితిని. ఆమె యొక నవ్య నవ్యి 'అంద్ర కవితా పీతామహుని, ఆల్పసాని పెద్దన కపీందుని ఎరుగని వారు ఈ దేశమున లేదు. నీవెళ్ళచే నుండి వచ్చితిని?' అని యడిగెను. 'మాది గుంటూరు మండలము. నేను క్రోత్తగా వచ్చితిని' అని సమాధానము చెప్పితిని. మరల నేను 'ఆయనకెందుల కంత తక్కితో' ల్మెక్కుచున్నారు?' అని యడిగితిని. అప్పుడామె 'ఆ మహానుభావుడు నా ఆరాధ్యాదైవము. ఆయన వలననే నేను మహాన్నతమైన జీవితమును గడువుచున్నా'నని సమాధానమిచ్చెను.

పె : రామలింగ కవి కల్పనలు హద్దుమీరుచున్నవి.

కృ : చెప్పనీయండి పెద్దన కపీంద్రా! మీరు అథ్య రావలదు.

తె : పెద్దనగారేమనుకొన్ననూ, సహృదయులైన మీవంటి మహిరాజుల కీ విషయమును చెప్పటి నా ధర్మము. నేను కాలక్రమేణా పెద్దనగారి యింటిలో పాగా వేసితిని. వారి సతీమణికి నేన్నన్న ఎనలేని వాత్సల్య మేర్కడెను. నెమ్ముదిగా నామెతో మాటల సందర్భమున ప్రశ్నించితిని: 'అమ్మా! మన విషయనగరమున వరలక్షీధేవి యను నొక వేళ్య యున్నది.' ఆమె కట్టూ బొట్టూ అంతయో మీవలైనే యుండును. మిమ్మెలను చూచిన నేరకముగా నమస్కరింపవలయిను ఉద్దేశ్యము కలుగునో, ఆమెను చూచిననూ ఆటులే యనిపించును. నా కర్మముగాని దొక్క విషయము. ఆమె యొకనాడు హాజార రామస్యామి ఆలయములో పెక్కనకవిగారి యడుగుల గుర్తులకు నమస్కరించుచుండగా చూచితిని. ఆమెకు పెద్దన కపీందులన్న నెనలేని గౌరవము. వేళ్యయయ్యనూ ఆమె యొందులకట్టుల నమస్కరించునో మీకేమైన తెలియునా?' యని యడిగితిని.

అంత పెద్దన గారి భార్య ముసీముసి నవ్యలు నవ్యమా నిట్లు చెప్పును:

'అవి మా పెండ్లియయిన క్రోత్తరోణలు. అప్పటి రోణలలో మా వారు మహా సౌందర్యమార్పులు. ఆ వేళ్య పదహారేంద్ర కన్నె

పడుదు. ఆమె పేరు వరాలు. ఆమె ఇగదేకమొహన సౌందర్యమూర్తి. చక్కగా సంగీతము పాడగలదు. వీఱ వాయింవగలదు. అధ్యతముగా నాట్యము చేయగలదు. ఆమె మనసారా మాహారిని ప్రేమించెను. మావారు రామస్వామి ఆలయమునకు వెళ్లిన ప్రతిసారీ ఎంతో మత్కువగా చూచెడిది. ఆ ఆలయ మండపమున, సంగీతము పాడుచూ, నృత్యము చేయుచూ, ఆమె కనిపించెడిది. ఒకనాడు మావారు, ఆలయ మండపములో వీఱ వాయించుచున్న, ఆమెను నాకు కూడా చూపించెను. ఆ వరాలు ఎన్నియో మారులు మావారిని ‘పిపవరా! విపవరా! మీతో జీవితాంతమూ ఆనందింపబలయుని నా కోరిక’ అని తన ప్రపేమను వెల్లడించెనట. మా వారు ‘హరి హరి! సీతు వేళ్యవు. నేను వివాహితుడను. నిత్యాగ్ని హోత్రపరుడనై న బ్రాహ్మణుడను. నీకూ నాకూ సంబంధము పొసగదు’ అని చెప్పిరటి.

కాసీ, ఒకనాడు_అది కార్తిక సౌమయారము. మావారు, వట్టణమునకు దూరముగా నున్న శివాలయమున, సథిషైక మొనరించుకొను చుండిరి. ఆ వన్నెలాడి శివుని యాలయములో ప్రవేశించెను. ఆ ఆలయపు తలుపుల నెవరో మూనీరి. కనులు మూసుకొని ఈళ్యరున కథిషైకము గావించుకొనుచున్న నా భర్త దానిని నంతయూ గమనింపలేదు. ఆమె వంటి మీద సుగంధము గుబాళించినంతనే మా వారు కన్నులు తెరచి చూచిరి. ఆ ఇగన్నోహన సౌందర్యరాశి ఆయన కన్నులకు కన్నట్టెనట. అప్యు దాయన ఆలయపు తలుపులు వేసియుండుటను చూచెనటి. అంత మా వారు ‘ఒంటరిగా నున్న సమయమున నా కొరకిట్లుల వచ్చుట తగని పని. ఇది పరమేళ్యరుని ఆలయము. బయటికి నడువుము’ అని కనసు కొనెను. అంత నా వరాలు’ స్వామీ! దైవ దర్శనమునకు నేను లోపలకు వచ్చితిని. తలుపుల నెవరో మూనీరి. ఇది యంతయూ దైవేశ్వరతో ఇరుగుచున్నది. మీ కాగిలియే నాకు శరణ్యము’ అని మా వారిని కట్టుకొన్నదట. మరియు ‘ఈ ఆలయమున మన మిద్దరమూ ఏకాంతమున నుండిమి. మీరు నన్నెమి చేసిననూ, చేయకున్ననూ, ఆ తలుపులు మూనీస వారు మనలను చూచియే యుండురు. తప్పకుండా లోకమున కి సంగతిని చెప్పవే చెప్పుడురు. పోవు పరువెట్టులైననూ పోవును.

నా తలపులు మిమ్ములనే పెరవేసికొన్నవి. నన్ను మీతో కదిని ఆనందమను పొందసియుదు. ఇది భగవన్నిర్భయ'మని వేదుకొనెనట.

అంత నా శర్తు 'అయ్యో పరమేశ్వరా! ఈ పదతి నాటై మరులు కొన్నది. అనంగ సంగరమనకు నన్ను గవయ చూచున్నది. ఆ వన్న చరితా! సర్వేశ్వరా! నన్ను రష్ణింపు'మని ప్రార్థించెనట.

అంత నా వరాలు మోహము తలకెక్కు మాహారి దేహమను ఆక్రమించి.... రామలింగా!.... సిగ్గుచున్నది, ఏమి చెప్పును?.... మాహారి ఎద్దైననూ, బుగ్గంటైననూ ముద్దు పెట్టుకొనెనట ఉచ్చారస నిశ్శాసనము లతో నామె ఎదద కాలిపోవుచుండ, పరసతి స్వర్ఘతో మాహారి శరీరము భగ్గన నగి తాకసటయ్యేనట. అంత మాహారు ఆ తొయ్యలిని త్రోసి వైచిరట. అప్పుడామె నేలపై కూలఱిది 'సీవు త్రోసివేసితివి. నా హృదయమున నైన గాయమును చూడుము' అని చూపించెనట. అంత మాహారు కన్నులు మూసుకొని 'నేను బ్రాహ్మణవంశ సంజాతుడనేని, నిత్యాగ్నిహతోతపరుడనేని, ఆగ్నిదేవుడు కనికరించి, ఈ విపత్తముద్రము నుండి నన్ను రష్ణించుగాళ!' అని పలికెనట. అంత ఎచ్చలోకో వెళ్లిన హృషారి తిరిగివచ్చి గర్భగుడి తలుపులు తెరిచెనట. అప్పుడు మాహారు మారుమాటడక చెంబును ఉద్దరిజియు తీసికొని పలాయన మంత్రమును పరించిరట.

అప్పుడా గుడిలో ఆ హృషారి వరాలను చెరవ బ్రియల్చించెనట. అంత నామె 'నేను పెద్దన కవిని ప్రేమించితిని. ఆయననే శర్తుగా నారాధించుచున్నాను' అని ఎంత చెప్పిననూ వినక 'సీ వేషము నాకు తెలియునులే. సీవు భోగముదానవు' అని ఆ హృషారి ఆమెతై లడి చెరిచెనట. అప్పుడామెకతడు నా శర్తవలెనే గోచరించెనట. ఈ విషయము సంతయూ ఒకసాధు అలయమున కేగిన నా శర్తతో చెప్పి, ఆ వరాలు బోరున విలపించెనట.

అంత నా శర్తు 'వివాహాతుడయిన ఏ వురుమనీ ఏ త్రీయూ ఎన్నడూ కోరరాదు. అది ధర్మ విరుద్ధము. కర్మ ఎవరికిని ఆనుతపింపక తప్పదని పల్గొనట. ఆ తర్వాత నామె ఈ పట్టణమును వదలి పుఱ్యా

జేత సందర్భమున కరిగెసట. తిరిగి తిరిగి కొంతకాలము క్రితము మరలి వచ్చినది. ఇదీ ఆమె వృత్తాంతము. ఆమె జీవితములో నింత గందరగోళము జరిగినది. మాహారు వెంటనే యింటికి పదువెత్తక, ధీర చిత్తముతో, ఆ అబలను వారి యింటికి చేర్చి వచ్చిన బాగుండెదిది” అని పెద్దన గారి భార్య చెప్పినది ప్రథూ।

ఏలినవారు ఇవ్వడు చిత్తగించండి. ఆ సన్నిఖేషమున పెద్దన గారున్న శివాలయమే హిమవత్పర్వతము. ఆ వరాలే వరూధిని. ఆ విష వరుడే ప్రవరుడు. ఆ ఘూషారియే కుహనా ప్రవరుడు. జీవితములో జరిగిన ఘుట్టమును రసవత్తరపైన కావ్యముగా వ్రాసి గండ పెందెరమందుకున్న ఘనులు పెద్దన కపీంద్రులు. వారికి నిఱముగా ధీర చిత్తమే యున్న, గోచి సవరించుకొని పరుగెత్తి పోకుండా, పాపము - నేలపై బడియున్న ఆ వరాలను వారింటికి చేర్చియుండెదివారు. కావ్యాన్ని వ్రాసి కవిని అని విష్ణు పీగటమే తప్ప, తన జీవిత సర్వస్వాన్ని ఆయనకోసంగా ఆలోచించి వచ్చి తపించి కోల్పోయిన ఆ అభాగ్యురాలి జీవితం ఏమైందో అని ఒక ఇంణం పెద్దనగారు ఆలోచించారా? కవి కరుణామయుడే!.... లోక కళా కాన్ని కాంక్షిస్తాడే!... పెద్దన కపీంద్రులు ఏం చేశారు?.... తన పెద్దరికాన్ని నిలవబెట్టుకోఱానికి ఎదుటివాంట్లు ఏమైపోయినా, సమూలంగా నాళన మైనా, ప్రాణివులాగా నిలుచున్న జడుడు. స్వందన లేని మనిషి కవి ఎలా అయినాదో అర్థం కావటంలేదు ప్రథూ।

ఆమె సంగతి తెలిసిన నేను ఆమె ఏనాడూ దుఃఖపడకుండా ఆ తల్లికి అందగా నిలిచాను. ఆమెకు కొడుకులు లేని లోటు తీర్చాను. ఆమె స్థాపించిన నటిరాజ కళా మందిరంలో నా వంతు పని సాహిత్యము, సంగీతము చెప్పటం, నృత్య నాటకాలను రచించటం ఆమె నాట్యం నేరుతుంది. సంగీతం నేరుతుంది. ఆమె చిత్తలేఖనం చేస్తుంది. ఆమె యింట్లో నిలువెత్తు చతుర్ములుని వ్రిగిపూమంది. ఆ నాలుగు ముఖాలూ పెద్దన కపీంద్రుని పోలియంటాయి. ఆమె భారత, భాగవత రామాయణాది గ్రంతములలోని సందర్భములను తీసికొని చిత్రించిన చిత్రములు మహాకవుల క్షోకములను, వద్యములనూ తలదన్నుచున్నవి. మన సంస్కృతిపై ఆమెకున్న యథిమానమూ, పెద్దన కపీంద్రులపై ఆమె కున్న క్రమేమ, గౌరవము, తక్కి నన్న ముగ్గుణి చేశాయి ప్రథూ।

అందువల్ల, ఆమె నడిపే వేళ్ళోద్దరణ ఉద్యమంలో నేను కూడా భాగస్వామినైనాను. ఏ త్రై వేళ్ళు జాతిలో పుట్టినా ఆమె కాముకుల చేతులలో నాశనము కాకుండా కళా తపస్సియై ఆమె జీవితం శగవత్తెగ్గం కార్యానికి ఆంకితము కావటమో, లేక సరియైన వరుడు దొరికితే ఆదర్శ వంతంగా వివాహము చేసుకోటమో జరగాలని ఆ వరలక్ష్మిదేవి గారి కోరిక. ఆమె చేసిన పెండిండ్లు ఇన్ని అన్ని కాదు. ఆ సంఘ సంస్కర్తలో చేయి కలిపి నేవ చేస్తున్న నన్ను తప్పు పట్టటానికి పెద్దన గారికి ఈ ఆధికారం ఎవరిచ్చారు? నా అంతరాత్మ ప్రకారం నేను దండనార్థాణి కాను ప్రభూ, దండనార్థాణి కాను! ఆ దండనకు పెద్దన కపీంద్రులే తగినవారు.

పె : నా హృదయము దుఃఖముతోనూ, ఆనందముతోనూ నిండిపోయింది. నాయనా! నీపు చేయు పని యిదియని తెలియక మాటాడిన నన్ను మన్మింపుము ప్రభూ!.... వినండి. రామలింగ కవి చెప్పినదంతయూ యథార్థమే. మొదట రామలింగ కవి వరలక్ష్మిదేవియని చెవుటంవలన ఆమె ఎవరో నాకర్త్తం కాలేదు ప్రభూ! అందువల్ల నాకు తెలేదని చెప్పాను. వరాలు అని చెప్పిన వెంటనే గతం నా కన్నుల ముందు నిలచింది ప్రభూ! నేను ఆమెను ఆ పరస్సితిలో ఆమె యింటి వరకూ చేర్చుకుండా తురుపెత్తిపోవటం నా నేరమే! దానికి పీరు నాకు ఏ శిక్ష విధించినా తిప్పులేదు. నేను దండనార్థదనే ప్రభూ! కానీ, ఆ నాదీనుండి ఈ నాటి వరకూ నా హృదయంలో దాచుకున్న ఆగ్ని గోళాన్ని రామలింగ కవి కొంత పీ ముందుంచాడు. మిగిలిన దాన్ని నేను పీముందుంచుతాను. దయచేసి వినండి. ఆ శివాలయం నుండి యింటికి వెళ్ళంత వరకూ నాకు ఏమీ అనిపించలేదు. ఏదో మహాత్మరమైన ప్రమాదంనుండి బయట బడినవానివలె యింటికి వరువెత్తాను.

నా భార్య వటికిపోవుచున్న నన్ను చూచి దగ్గరకు వచ్చింది. ఆమెను గాఢముగా నా హృదయమునకు హత్తుకొంటిని. అంత హృదయవేదన, ఆనందమూ ముప్పిరిగొనగా, ఆమె శీర్షముపై నా కన్నులనుండి బాష్ప

ములు జలజలా రాలినవి. ప్రభూ! ఆప్సుడు నా భార్య 'జరిగినదేమీ?' అని ప్రశ్నింప, జరిగినదానినంతయూ చెప్పితిని ఆప్సుడు నేను నా భార్యతో నన్న మాటలు వినండి ప్రభూ!

'అంతటి సౌందర్యరాశి బాహువులలో బందీనైయుంటిని. ఈశ్వరాలయపు తలవుల నెవరో మూనీ యుండిరి. నేను ఏ వంక కేగిననూ ఆమె వసిపిల్లవలె, అనంగుని బాఱమువలె, త్రాయపామువలె నన్న పెనవేసు కొన ననేక విధముల ప్రయత్నించు చుండెను. ఆ విశాలమైన కనులలో వెలుగు దివ్యదీధితులు, ఆమె మేని లంగారు రంగు జిగి, ఆమె ముఖ మండలమున విరిసిన నవ్వుల వెన్నెలలు, నా కనులకు చీకట్లు గౌలిపినవి. దీనినంతయూ నా పరమేశ్వరుడు, కందర్న దర్జ హరుడు చూచుండెను. నా ధృతి సన్నగిల్లనేమోయని, నా మనస్సునకు గూడా ఒక్కణ మనిపించుచుండెను. అయిననూ, నేను ఏకవత్తిం ప్రతుదను; నా జీవితము మహాన్నిత సౌందర్యరాశి, అప్యాజ కరుణామయ మూర్తి, పరమ పతివ్రతా శిరోమణి అయిన నా భార్యకే అంకితమని తలంచుచూ, 'యద్యదాచరతి లేష్టః తదైవ యితరే జనా' - పెద్దలు ఏమి ఆచరింతురో, ఇతరులు కూడా అదే చేయుదురు ఆను ఆర్ద్ర వాక్యమును ఇష్టిలో నుంచుకొని, 'నేను పెద్దనను. లోకమున కాదర్పముగా నుండ వలసిన కవిశ్వరుడను' అని యనుకొని, 'ఆమె మోహ బంధములను నిప్పువంటి నా ఆత్మ సైర్యముతో భస్మిపటలము గావించి వచ్చితిని' అని పలిగ్తిని.

అంత నా భార్య ఆప్యాయతతో నా వెన్న నిమిరి 'నిఃముగా నే నదృష్టవంతురాలను. కానీ ఆ అమాయకురాలిని, ఆ ముగ్గమోహన సుకుమార సౌందర్య రాశిని, ఆ వరస్తితిలోనున్న ఆమెను వారి యించీకి చేర్చి యుండవలసినది. అది మీ ధర్మము' అని యనెను.

అది నా హృదయమునకు కత్తివలె గ్రుచ్చుకొనెను. ఆప్సుడు నేను 'మొలబంటి కామమను బురదలో నున్న ఆ భామను ఇంటికి చేర్చుట నావల్ల నగు పనిగాదు. ఆ బురదలో నేను కూడా కూరుకొని పోవు పిచ్చి త్రాప్యాణిదను కాను. పులి, పనిది కంకణము కథ ఇష్టికి

లేని ఆమాయకుడను కాను. ఆమెను పరమేశ్వరుడే రష్టంచపలయును. పరిహసము లాడకుము' అని పలిగ్తారెని.

ఆ తరువాత, మరుసబే సోమవారము, శివాలయమునకు ఆభిషేక మొనరించుకొనుటకు వెళ్లినప్పుడు ఆమె ఆ హృజారి జేసిన యత్యాచారము నంతయూ చెప్పి, నా పాదములపై బడి కస్తీ రు ముస్తీరుగా నేడ్చెను. అప్పుడు నేను గుండె చిక్కులట్టుకొని 'వివాహితుడను, ధర్మవిరతుడను అయిన సన్ను కోరుట అనుచితము. కామము నీ తలకెక్కి, శగవంతుని అలయములో నిది చేయవచ్చునా చేయకూడదా అను యుక్తాయుక్త విచటణ జ్ఞానమును కోల్పోయి నీవట్లు ప్రవర్తించుటచే నీ గతి యిట్టు లయినది. కర్ను ఎవరకినీ తప్పరానిది. ఆ పరమేశ్వరుడు సదాశివుడే నీకు శాంతి ప్రసాదించు గాత!' యని పలిగ్తారెని.

మమ్ముల నిర్వ్యాదినీ ఒకచోట చూచిన ఆ గుడి హృజారి ముఖమున క త్రీవేటుకు కూడా నెత్తురుచుక్క లేనటయ్యెను. ఆమె తల వంచుకని అచ్చోటు వీడి వెడలెను. ఆ తరువాత 'ఆమె అలయములో ప్రవేశించిన తరువాత తలపులు వేసినది నీవేనా?' అని హృజారిని ప్రశ్నించితిని. అతడు వండ్రిగిలించుచూ 'నేనే' అని సమాధాన మిచ్చెను. అంత నేనా హృజారిని 'నీవు బ్రాహ్మణుడవు. ఏ శాతివాడూ చేయరాని పని చేసితివి. ఆమె యిసురు నిన్ను కట్టి కుదపక మానదు' అని నిందించితిని. అప్పుడా హృజారి 'ఆమె వేళ్యయే గదా' అని పల్గెను. ఆ సమాధానమునకు వట్టమండిన నేను 'పశువు కంటెను హీనముగా నే శరీరముతో నా రకముగా ప్రవర్తించితివో దానికి పరితముగా నీ లోకము లోనే నరకమును అనుభవింతువు' అని పలికి, ఆ దేవాలయ ప్రాంగణ మును వదలి పెట్టారెని.

ఆ తరువాత కొలది దినములలోనే ఆ వరాలు, వారి వృత్తిలోనికి చిగుటకు బిలాత్మారము చేయుచున్న తల్లితో తగువులాడి, తీర్మయ్యాతల కరిగెను. కొలది కాలములోనే ఆ హృజారికి కుష్ఠరోగము సంక్రమించెను. దానితో ఆ గుడి ధర్మకర్తలు వానిని హృజారి పనినుండి తొలగించిరి. అంతాతడు మహాత్రరమైన దరిద్రము ననుభవించి కొంతకాలము క్రితము పష్టవాతముతో మరజించెను.

ఆ వరాల కట్టు జరిగిన ఆనాటినుండియూ యానాటివరకునూ, ప్రతి సోమవారమూ శివునకు మహాన్యాసహూర్వక ఏకదళ ర్ఘ్రాభిషేక మును చేయుచునేయున్నాను. నిత్యము యాచకులకు దానముల నిచ్చు చునే యున్నాను. అచి కేవలము ఆ వరాలు ఎచ్చుటనున్న నూ, ఆమె ఇమముగా నుండవలయునను కోరికతోనే చేయుచున్నాను. ఆమెకు జరిగిన యన్యాయము మరెవ్వరికీ ఇరుగరాదని విశ్వేశ్వరుని ప్రార్థించున్నాను. ఆమె ఈ ఊరు వదిలిపెట్టిన నాటినుండియూ నా మనస్సు ఎంతో బాధకు లోనైనది. నా భార్య నీఁ వాయించుచుండిన సమయమున ఆమె నాకు వరాలువలె గోచరించెడిది.

‘ఆమెకు నే నన్యాయమొనర్చితినా? ఆమెకానాడు జరిగిన అపకారమునకు నేను బాధ్యడనా?’ అని నాలో నేను ప్రశ్నించుకొనని రోజు లేదు. ‘శగవంతుడు నా కెందుల కి సౌందర్యమీయవలె? ఇచ్చెనుపోి, అమృతః సౌందర్యవతిట్టున వరాల దృష్టి నాతైన నేల పదవలె? పడెనుపోి! నేను విషాహితుడనని చెప్పిననూ వినక నన్ను శివాలయములో నెందుకు గవయ ప్రయత్నింపవలె? ప్రయత్నించెనుపోి! ఆ ఆలయపు తలుపులను ఆ హూజారి ఎందుకు మూయవలె? మూసెనుపోి! మరల నెందుకు తెరువలె? తెరిచపోి! నేనెందుకు పరువెత్తి పోవలె? నే పరువెత్తితినిపోి! ఆ దుర్మార్గుడు ‘భ్రాహ్మణుడను- హూజారిని’ అని చింతించక ఆట్టి యత్యాచారమునకు ఏల పాల్గువలె? అట్టి సన్నివేశమున శంకరుడు ప్రతిశాలపాణి స్థాణువువలె నెందుకు చూచుచూ నూరకుండవలెను?’ ఈ విధముగా నాలోచించుచూ నాలో నేను కుమిలిపోని రోజు లేదు.

‘అయిననూ నేను ఏకపత్సీ ప్రతుడను. నేను చేసినది దర్శిమే. నా వల్ల తప్పేంత మాత్రమునూ ఇరుగలేదు’ అని యొక్క తణ మాలో చించి దృతి సమకూర్చు కొనెడి వాడను. వేరొక తణము నా యాత్మపై నాకు విశ్వాసము లేక, ఆ అఱలను ఇండోకి చేర్చక ఆ పాపమునకు నేను కారణభాతుడ సైతినని చింతించెడి వాడను. దాని వలననే కొంతకాలము ఏ గ్రంథమూ వ్రాయ వలయునను కోరిక కలుగక, కావ్యరచనకు ‘నిరుపమతి స్తులము, రమణీ ప్రియ దూతిక తెచ్చి యున్న కప్పుర విధము కావలయున’ని సాకులు చెప్పుచుండెడి వాడను. ‘తప్ప నొనర్చితినా?....

లేదా?’ యని నా మనస్సులో పొడము మీమాంసను షరచి పోవుటకు వరు థిసీప్రవర్తాఖ్యల చర్చితమును సమకూర్చి మను చర్చిత వ్రాసితిని. దానితో నా వరాలకు ఆచంద్రార్గ్ర మగు యః కాయమును కల్పించితిని. అది నా మనస్సునకు ఎంతయో సంతసము గూర్చెను.

కానీ, రాయల వారు నా కాలికి తొడిగిన గండపెండేరవు మంజీ రము గల్లు మన్న ప్వదు నాకు వరాల కాలియందెల సవ్యడి జ్ఞాపీకి వచ్చు చుండెడిది. ఆమె నా కన్నుల ముందు ప్రత్యుషమయినట్లుండెడిది. ఆమెకు జరిగిన యన్యాయము నా వెన్ను తట్టెడిది. ‘సీవు పీరికి వందవు’ అని ఆమె నన్ను తెగడినట్లుండెడిని.

రామలింగ కపీ! ఆమె తిరిగి వచ్చినది నాకెంత మాత్రమూ తెలియదు. ఆ నాటినుండి నేను ఏనాడూ పొరపాటుగా కూడా సానిలజారు వైపు వెళ్లేదు.

త : అంతేగాదు పెద్దన కపీంద్రా! తమరు గుఱ్ఱము మీద ఆస్తానమునకు వచ్చు నప్పుడు, కన్నులు పైకెత్తి తీక్షణముగా నూరముగా నున్న వారిని చూచుకొనుచూ, ప్రక్కనున్న ఎవరిసి గమనింపక, శరవేగమున వచ్చుకే చూచితిని గాని, ప్రశాంతముగా తోవ కిరువైపుల నున్న వారిసి, ఇరుగుచున్న పింతలను, విశేషములను గమనించుట నేనెన్నుడునూ ఛాడలేదు. రాయల వారి యాస్తానమున గండపెండేరమందుకొన్న కవి యని గర్వము అని యనుకొనెడివాడను. మీ యంతర్కృతనమును వచించిన తరువాత, మీ కంఠమున దాచుకొన్న హోలాహాలమును తెలిసికొంటిని.

ప : ఏది ఏమైననూ, రామలింగ కపీ! సీవు ధన్యదవు..... సీవు ధన్యదవు. అందయూ అపులేని ఆ మహాత్రర త్రీమూర్తి నడువు ఉద్యమ సౌధము నకు సీవునడిమి స్తంభమువలె నిల్చానగలిగితివి లోకమేమనుకొన్ననూ లెక్కచేయక, ‘ఆ తల్లికి బిడ్డలులేని లోటు తీర్చుచున్నా’నని సగర్వముగా చెప్పుకొనుచున్న నిన్ను చూచిన నాకు చేయెత్తి హృదయ హర్యకముగా ‘శతాయుర్వ’ అని ఆశిర్వదించవలయనని కోరిక గలుగుచున్నది. ‘నాయనా! చిరంజీవివై వద్దిల్లము’ (చేయెత్తి ఆశిర్వదించును.) నాయనా! రామకృష్ణ కపీ! నాకున్నది ఒక్క ఆడపీలయే. నేనునూ,

నా భార్యయనూ నిన్ను పుత్రునిగా భావించుకొనువారము. సీవునూ, మాదంపతుల నిర్వహనూ ఎంతయో ఆపేషణో చూచువాడవు. నా చివరకోరిక కోరుకొనుచున్నాను. మా మరణానంతరము మా అందరికినీ సీవేతలకొరివి పెట్టుము.

మహాపథూ! కృష్ణరాయా! నే చేసినది నేరమే! ఇప్పుడు మీరు నాకు ఏ శిక్ష విధించిననూ అనుభవించుటకు సిద్ధముగా నున్నాను. (చేతులెత్తి నమస్కరించును.)

కృ : ఆపేషపడకుడు పెద్దన కపీంద్రా! మీవంచి మహాకపులకు జ్ఞానులకు ఇట్టియాపేషము తగదు. మీకు నేను దండన విధించుట యిలలో కాదు గదాకలలో గూడా జరుగదు. అనుభవింప వలసిన దండన నంతయూ, మీ సున్నితమైన మనస్సుతో మీరే అనుభవించితిరి. మీకు నేను చెన్వగలవాదను కాను. కర్మశేషము ఎవరికినీ అనుభవింపక తప్పదు. మీరు బ్రహ్మ స్వరూపులు. ఈ రామలింగ కవి కేవలము శ్రీ మహావిష్ణువు అంశ. ఈ దూర్జాదీ సర్వేశ్వరాంశ సంభూతుడు. ప్రిమార్థుల వంటి మీ ముఖ్యారకునూ నేనిచ్చ దండనము వినుడు ఇదియే నేను మీకిచ్చ దండన - మహాకపులైన మీరు ముఖ్యరూ భువన విషయమున సిత్యము ఒక రసమయమైన కావ్యమును గానీ అందు కొంత భాగమును గానీ ఆశత్రగా వచింపదు.

థి : కపుల కివ్వపలసిన దండనను సముచితముగానే యిచ్చితిరి. ఈ దండన ఉత్సయతారకముగానూ, లోక కొణకరముగానూ ఉన్నది.

అంద్ర భోజనకు...జై, అంద్ర భోజనకు...జై అంద్ర భోజనకు జై, కవి వతంసులకు...జై, కవి వతంసులకు...జై, కవి వతంసులకు...జై.

(ప్రజలందరూ ఇయ ఇయ ధ్యానములు చేయదురు)

తె : మహామంత్రి తిమ్మరుసుకూ

ఛై : జై.

(ఈ విధముగా తెనాలి రామలింగ కవి, పెద్దన కవి, ప్రజలందరూ కలిసి మహామంత్రి తిమ్మరుసుకూ జై అని మూడు మారులు ఇయ ఇయ ధ్యానములు చేయారు.)

కృ : జడిఖాన కురిసి వెలసినది. సూరన కళీ శరద్యతును వర్ణించండి.

పిం : వెలిగెను తారాకాశి వినుపీధి పయిన గగనాన స్వచ్ఛమై వెలసెను చంద్రబింబము ద్రవీకృతమై సుధ జాలవారె వెన్నెల తువి నెల్ల నిండె నవసీతమువోలె రసాయి తేలి కల్పులు నట్టియించె వేఱువులు పాడెను శారదరాత్మలందునన్.

శరత్కు-లంలో రాత్రి సమయంలో ఆకాశంలో నష్టులు వెలిగాయి. స్వచ్ఛమైన చంద్ర బింబము ఉదయించింది. అమృతము కురిసింది. వెన్నెల వెన్నెలాగా భూమి మీద నిండిపోయింది. ఆనందంతో కలువలు నట్టిన్నాయి. వేఱువులు పాడుతున్నాయి.

తి : శరత్కు-ల రాత్రిని మహాదానందంగా వర్ణించారు. పింగి కపీందా! ఏ చుట్టి తిరుగుడూ లేకుండా, ఏ శైఖాలు భైఖాలు లేకుండా స్వభావావోక్తితో బ్రహ్మనందంగా వర్ణించారు.

మా : హేమంత దుతు నావంతు ప్రభూ! వినండి.

వలిపెంపు చీరట్టు తెలిమంచు వెలయంగ
శూత జలములలో స్నాతయయ్యె
కన నింపుగానున్న ఘన శాద్యలపు పచ్చ
పట్టు చీరెను మేన గట్టుకొనియె
పెరవారి కనులకు వెరపుగొల్పు మిరవ
రంగు కంచుకమును రహి ధరించె
పొలుపార నపరంజిబోలు గుమ్మడిహూల
కొవ్వున నొప్పుగా గూర్చుకొనియె

పండియున్నట్టే పంటల భారమెనగ
మందగమునము తోడుత నందములర
చలిచెలియ వెంటరా తువి జలదరింప
వచ్చే హేమంతలక్ష్మీ శతస్కరముగ.

తె : మల్న కపిందుల కవితలో కనిపించే త్రీమూర్తి, ఎన్నడూ నిత్య యవ్యనం తోనే ఉంటుంది ప్రథూ!

పె : అతడు తెలుగు ఇల్లాలిని అత్యంత సౌందర్యముగా వర్ణించిన మహాకవి. అట్టొవానిని హేమంత రుతువును వర్ణించ మనిన ఆయ్యది ఇగనోహన ముగా నట్టురే ఉండును.

కృ : రామతద్ర కపీ! శిశిర బుటువును వర్ణించండి.

అ : వినండి ప్రథూ!

అన్నము లోక మందు గల యద్దుల కెల్లర కిచ్చి సర్వ సం వన్న త కోలుపోయి తనవారల మధ్యన నిల్వాలేని యా వన్న గతిన్ సుమావాయ ప్రతములున్ ధర రాలిపోవ లో విన్న దనంబులో శిశిరవేళలు కాలము పుచ్చే జాలిగన్.

శి : ఉన్నదంతా అడిగిన వారి కిచ్చేసి, ఐశ్వర్యాన్నంతా కోలోయి తన వాంధ్ర మధ్యలో తలెత్తుకొని తిరుగలేని దీన స్తితిలో నున్న త్రీవలె, పువ్వులను ఆకులనూ కోలోయిన శిశిర రుతువు జాలిగా కాలము వెళ్ళ బుచ్చిందా! ఆ యత్పేర్చాలంకారానికి, ఆ కరుణ రసానికి సీకు సీవే సాచి రామతద్ర కపీ! త్రీరామవందమూర్తి అరణ్యలకు పంపిన సీతమ్మ జ్ఞాపకానికి వస్తున్నది.

తె : మీకు ఆయ్యలరాజు రామతద్రకవి సంగతి సరిగ్గా తెలేదు. నే చెఱుతా వినండి: ఆయనలో నున్న గొప్పతనము ఇదే. ఆయన నవ్వుతూనే ఎదుటివాడు ఎన్నిగంటలయినా మతిపొయ్యెటట్లు ఏడైటంతగా చేయ గలడు. ఆయన నవ్వుతూ హోయిగా ఉంటూ, ఆదే పదికాలాలపాటు సుఖ మయింగా బ్రితకటానికి మారమని తెలిసికొని, అంతటితో ఆగక ఎదుటి వాంధ్రను కవిత్వంతో ఏడిపించుకొని తింటాడమాత్యా! సుతిమెత్తని మాటలు, గుండెలలో గుచ్ఛకొపే బావాలు, కరుణరసం ఆయ్యలరాజు రామతద్రకవిగారి ఆయురాలు. కలకాలం ఆయన హోయిగా బ్రితి కుంటాడు. ఆయన కవిత్వం విన్నవాడు త్వరగా ఆవలి వద్దుకు చేరు కుంటాడు.

అ : చూడండి మహాప్రభూ! తెలాలి రామలింగకవి నామీద ఎన్నెన్ని నేరాలు అరోపిస్తున్నాడో! తమరు నాకునూ ఏదో దండన విధించవలయునని ఆయన కోడికవలె నున్నది.

కృ : మహాకవులైన దూర్జటి, పెద్దన, రామకృష్ణుల కిచ్చిన రండన అష్టదిగ్గజముల కందరికీ వర్తించును. అంతిమేకాక మీకు ప్రత్యేకముగా నిచ్చు మరియుక దండన— వినండి: ఈనాడి సథలో జరిగిన ఈ యవధాన పరంపరలోని అంకములను, అష్టరమయినా పొల్లు పోకుండా అన్నింటినీ యొక గ్రంథముగా ప్రాసి, సాధ్యమైనంత త్వరలో మన అమాత్యులవారి కందించండి. దానిని వారు మన వుస్తక బాండాగారమలో వ్యవరచెదరు.

శి : హయిగా కూర్చున్న అయ్యలరాజు రామశ్వదకవికి అంతటి దండనా ప్రభూ!

అ : జరిగిన గ్రంథమంతయూ చాలా ఉన్నది. దానిని సంక్లిష్టముగా ప్రాయమందురా?

కృ : సంక్లిష్టముగా కాదు, యతాతథముగానే ప్రాయపలయును. ఈ సథలో జరుగున్న విషయములను కూడా పరిపూర్ణముగా పొందుపరచు.

శి : అమ్మో! షోరమైన దండన కృష్ణరాయా!

శై : ఆసందర్భ ప్రసంగమును కొంత సంక్లిష్టము చేయసియండి ప్రభూ!

కృ : అందు వీరియూ ఆవవసర ప్రసంగము కాదు. ఆవన్నియూ పరమ భాగవతోత్తముల జీవిత గాథలకు సంబంధించిన విషయమలే. అయ్యల రాజు రామశ్వద కవి! అష్టరం వదిలి పెట్టకుండా ప్రాయండి.

శి : కృష్ణరాయా! (సంశయమును నటించును)

కృ : ఆమాత్యా! మీ కెంత మాత్రము ఇంగారు వలదు. అయ్యలరాజు రామశ్వద కవి ఆదిజేషుని ఆవతారము. అతనికి వేయి కలలు, వేయి నాల్గులు. ఆతని మేదాక్తి అనుషపొనము. అతడు అష్టదిగ్గజములు ప్రాసిన అన్ని కావ్యములనూ, ఆముత్క మాల్యదను, ఒక ఏకాదశి నాథు మన అంతశ్శవరమున నవ్వజెప్పేను నా ముఖ్యదు. బార్యులూ ఆ

గ్రంథములను ముందు వేసుకొని, ఎక్కుడ ఒక్కుతప్ప చెప్పునోయని ఆపగలు, ఆ రాత్రి, అన్ని కావ్యములను వినిరి. వారికి ఒక్కుతప్ప కూడా దొరకలేదు. కానీ, ఏకాదశి ఔగ్రణము మాత్రము జరిగినది.

తరువాత నా భార్యలకొక ఆలోచన వచ్చినది. ‘ఈ గ్రంథములు మన పుస్తక భాంధాగారములో నున్నవి. వాటి నన్నిటిసే ఆయన కంఠ స్తము గావించి యుండును. అందువలన ఆష్టదిగ్గజములు ప్రాసిన కావ్యాలు కాకుండా, మన దేశములోని కవులు కొందరు ప్రాసిన కావ్యముల ప్రాత ప్రతులను తెప్పింతము. వాటినన్నిటిసే ఒకరోజు వినిపించమని కోరుదము. ఆ మరుసటి రోజు గ్రంథములను చూడకుండా ఒప్పుచెప్పమని యఉ గుదము. ఆప్పుడు కూడా రామత్రద కవి చెప్పగలిగిన వారి ప్రజ్ఞకు జోహారు లఱింతము. దేకున్న ఆయ్యలరాజు రామత్రదకవి సంగతి చూతము’ అని యనుకొనిరి. ఆప్పుడు వారు చరిగొండ ధర్మన్న కవి ప్రాసిన చిత్రభారతాన్ని, సంకుసాల సరసయ్య కవి ప్రాసిన కవి కర్మ రసాయనాన్ని, చింతలహూడి ఎల్లన కవి ప్రాసిన రాధామాధమాన్ని, విష్ణు మాయ నాటకాన్ని, పుత్రేచి రామత్రద కవి ప్రాసిన సకల కథాసారాన్ని సంపాదించిరి. అంత వారు ఒక దళమిరోజు రామత్రద కవిని పిలిపించి. ఆ అయిదు కావ్యములను ఒకసారి వరుసగా చదివి వినిపించమని కోరిరి. ఆ నాటి కావ్య పతనా కాలశేషము ముగినిన తరువాత ‘రేపు ఏకాదశి, మీరు ఉదయముననే తప్పక రావలయును’ అని వారు రామత్రద కవిని కోరిరి. రామత్రద కవి ఏకాదశి రోజు ఉదయముననే వచ్చేను. నేను వలదని వారించుటన్నను వినక, నా భార్యలు మువ్యరూ ఆ అయిదు కావ్యములనూ ఒప్పుచెప్పమని వట్టుబడ్డిరి. అంత రామత్రద కవి, గ్రంథావతారికల మొదలు ఆశ్వాసాంత గద్యలతో సహా, కావ్యముల నయాచింటినీ ఒప్పుచెప్పేను. ఆ కావ్య పతనమునంతయూ నేను చాటుగా నుండి వినుచుండిని.

ఆప్పుడు నేను, అంతశపుర అంతర్మాగమునుండి వెలువలికి వచ్చి, రామత్రద కవిని మహాధానందముతో నాలింగన మొనర్చితిని. ఆట్టిసమయ మున నేను ‘ఏమయ్యా. రామత్రద కపీ! సీ కింతటి ధారణాక్త కి ఎటుల కట్టెను?’ అని ప్రశ్నించితిని.

ఆప్యుడు రామత్రద కవి ‘స్తోమీ! యిందు విశేషమేమన్నది? అను దినము నేను రామనామ మంత్రోపాసన చేయువాడను. ఆందువలన కలిగిన ఏకాగ్రతతో, నీ రకముగా తదివిన కావ్యమును తదివినట్లు ఒప్ప చెప్పుట ఒక లెక్కలోనిదికాదని చెప్పేను. ఆనాటి సంగతి తలంకొన్న నాకు దేహ మిష్టబీకినీ గగుర్చాదుచును ఆదేమి ధారణాక్రియో! అది యొక మహాశ్చర్యకరమైన విశేషము. ఆనాటి నుండియూ నాకు రామత్రదకవి ఆదిశేషుని అవతారముగా ఉంచును.

తె : వేయి తలలు వేయి నాల్గులు కలిగియందుట గొప్ప విషయమే! కానీ, ఒక్కచే అనుమానము. ఒక్క తల, ఒక్క నాలుక గల మనిషియే లోపల నొకటిగా బయట నొకటిగా ప్రవర్తించును. ఇంక వేయి తలలు వేయి నాల్గులు కలవాడు ఏమిచేయునో అని అనుమానము.

అ : ప్రభూ! రామకృష్ణ కవికి అనుమానము పోచ్చు.

కృ : ఎవరి సంగతిని ఏ రకముగా కపీపుచ్చి గ్రంథ మాసాంతమునూ అమోఘముగా రచింతువో అని ఆతని బయము. (రామలింగకవివైషుచూచి) రామలింగకవీ! వ్యాసునకు వినాయకుని వంటివారైన మన మల్లన కవి యున్నాడు గదా! రామత్రదకవి గ్రంథమునంతయూ చెప్పును. మల్లనకవి ప్రాయయను. ఇంక మీకెంతమాత్రము సంశయము వలడు. ఈ గ్రంథ మాచంద్రతార్కముగా మన గ్రంథాలయమున నిలచి పోవును.

ఇక మీరు సాయంకాలం నుండి చంద్రోదయం వరకూ కనిపించే ప్రకృతియొక్క సుందర దృశ్యాన్ని వద్దించండి.

తె. : వినంది ప్రభూ!

ఆలంభాయని చేరె నిండ్లకు కులాయాలందు నున్నట్టే యిల్లాలిన పిల్లల జూడ పషి గజమల్ హర్షమ్యుతో నేగ ఈ కాలన్ చీకటి మూసివేసే రజసీకాంతుండు వెల్గిందె నందాలన్ చిందెండు కల్యా కన్నెలు మహాత్మాహంటుతో నాదగన్.

ఆపులు అంబా యని ఆరుస్తూ ఇండకు చేరాయి. పెండ్లా మపీల్ల లను చూడటానికి మగవటులు గూళ్ళకు చేరాయి. చీకటి లోకాలను కప్పి వేసింది. చంద్రోదయ మయింది. కలువలు ఆనందంతో ఆదుతున్నాయ్.

శి : చక్కని దృశ్యాన్ని చిత్రీకరించారు.

కృ : ఇక తదుపరి అవధాన అంశాలు - ఆశకపిత, పురాణము. అప్పాజీ! ఆశ కవితకు, పురాణమునకు విషయమిచ్చుట నా వంతు. మహా కవులూరా!

శేఖ తెల్లంబుగా తెసు మాట లమర
సుద ప్రస్వింపగ శాపముల్ చూచువారి
కట్టెదుట శింగముల వలె గానుపింప
కథల బల్యుడి విశ్వవిభ్యాతి గాంచ.

పెద్దన కపీంద్రా! భట్టమూర్తి మహాకపీ! అహల్య వృత్తాంతాన్ని
అశవుగా పురాణంగా చెప్పండి.

రత్న : ప్రారంభించండి పెద్దన కపీంద్రా!

పె : వినండి కృష్ణరాయా!

శిల్పి యులితోద చెక్కిన శిల్పమనగ
నిలచి యున్న టై భార్యను సిలువు కనులు
వేసుకొని స్థాణువై యున్న వేల్పురేని
కనియె గౌతము దపుడు దుఃఖమ్య మీర.

అంత మని పాద పద్మాల చెంత నెరగి
మనను తల్లడ మందగా కనులు దుఃఖ
వార్ధులై పొంగి పొరలగ వాసవుండు
మని వరేణ్యని తోద నిట్టనియె నపుడు.

వచ్చితి నర్తరాత్రమున స్వామి మదాంధత కాముకుండనై
చొచ్చితి మీ కుటీరమున తోద్యముగా తమ రూపతోదనే
గ్రగ్ఛర మీదు భార్య కరకంజము ఇత్తైతి నంత నామెకున్..
ఎచ్చి జ్ఞానమో! మధి గ్రహించెను నన్ను సురేంద్రు కాముకున్.

తెలినీ యాత్రల్లి పలికెను దేవదేవ
పద్మనాభా హరి నాదు పతిని దవ్వ
వరుని మనమున దలచని భామనేని
శిలను సను జేయమని యిట్లు నిలచె స్వామి.

చ : ఆర్యులారా! ఇంద్రుడు గౌతముని ఆళ్ళమానికి వెళ్ళాడు. ఆర్థరాత్రి కోదియై కూళాడు. తెల్లవారు తున్నదని తలచి, గౌతముడు సదికి స్నానానికి వెళ్ళాడు. ఇంద్రుడు ఆహాల్య చేయి పట్టుకున్నాడు. ఆమెకు భగవత్ప్రేరణతో ఆత్మజ్ఞానం కలిగింది. పరమ సాధ్య, పతివ్రతామతల్లి అయిన ఆమెకు దివ్యదృష్టి సమకూరింది. ఆమె ఇగ్నాయకుడైన శ్రీహరిని ప్రార్థించి ఓఱయైంది. తరువాత కద -

అని పలికి వలవల నేడ్చుచూ 'కాముకుండనై మీ కాపురమునకు చిచ్చు బెట్టితి, మీ భార్య బండయై పడియుండుటకు కారణంబైన నా దుష్కృతికి నిష్కృతి లేదు. నా పాపమున కే శాపమిచ్చినను తప్ప లేదు' అను సింద్రుం గాంచి యమ్ముని శ్రేష్ఠందు జరిగిన దాని నంతయన్నెరిగి యిట్లనియై :

పెరవారి భార్య తోలికి
నరిగిన సీ దేహమున సహస్రము యోనుల్
పరగెడు గాత శచీ సుం
దరి పరులను జేరు గాత ధరలో పాపి.

ఇవ్విధంబున గౌతముడు శపించె. అంత శ్రేతాయుగంబున

స్వామి హరి రామచంద్రుడై ఇగతి వెలసి
రాతి నాతిగ జేసె నా రామ యాత్ర
తోయితి వై కుంఠమున కేగె సురలు మరిని
సచ్చరితను స్వామిని మెచ్చి చూడ.

పె : ఇంద్రుడు కామంతో కన్నులు గానక చేసిన పనికి పశ్చాత్తాప పదు తున్నాడు. చేసిన పాపం అనుభవించకుండా శీరదు గనుక, మహార్షియైన

గౌతముడు - 'టిరీ పాపీ! నీవు చేసిన పాపానికి నీ శరీరంపై సహస్ర యోనులు ఏర్పడతాయ్. నీ భార్య శహిదేవి భూమిపై తుట్టి, పరాయారి సాహచర్యంతో జీవిస్తుంది' అని శాప మిచ్చాడు.

ఆ తరువాత లైతాయుగంలో శ్రీ మహావిష్ణువు శ్రీరామచంద్రుని అవతారమె త్రి రాయిగా పడియున్న అహల్యను నాతిగా చేశాడు. అహల్య స్వస్యస్వరూపం పొందింది. ఆంత ఆమె ఆత్మజ్యోతి వైకుంఠం చేరింది.

తి : అహల్య వృత్తాంతాన్ని అద్భుతంగా, అహల్యంగా చెప్పారు.

కృ : అయ్యలరాజు రామత్వద్ర కపీళా! ఘల్లన కపీంద్రా! మీరిర్యురూ వాలి వద కథావిశేషాన్ని ఆశవుగా వురాణంగా చెప్పండి.

మా : ప్రారంభించండి రామత్వద్ర కపీ!

ఆ : వినండి మహారాజా!

చారులు తీరి లిస్సువదనుత్తే నిలచియున్న కీక నివహంబును, ఆర దంబునకు ముందు శోక సంతప్త ముఖులైయున్న సుగ్రీవాంగద జాంబ వంతాది ప్రముఖులను, వూచిన యశోక వృక్షంబువలె తేరుపై బడియున్న వాలి కాయంబును, చిన్న వోయిన ముఖారవిందములతో చిత్రరువుల వలె నిలచియున్న రామలక్ష్ములను, వాలి దార తార అశ్వవులతో నిండి యున్న కన్నులతో గాంచి, జరిగినదంతయూ గ్రహించి, యుచ్యిగ్ను చిత్రమై, రామునితో నిట్లనియో:

తాలిమి తండ్రి మాట జవదాటగ నేరక ధర్మ దీషుతో
శ్రీలకొరంగి రాజ్యము ద్యుజించి వనమ్మున నుండి కూర్చుయి
ల్పాలిని గోలపోయి యకటా కడు దుఃఖము తోడ ప్రమ్మగ్ని నీ
వేల మదీయ తర్త వదకిట్టుల బూనితి వయ్య రామువా!

ఎరిగితి మారుతి నీకున్
గరపిన పారముల వలన కలుషీత లుద్దిన్
నరపతి ధర్మము న్యాయము
మరచి చరించితి నీతి మారుతి వకటా

నాతర్ వాలి, తన తమ్ముడైన స్తుగీవుని రాజ్యమును హరియించే ననియు, నతని భార్యయైన రుమను చెరబట్టి ననియు, పవనసుతుడు సీకు చెప్పి యుండవచ్చు. అంతియేకాక, సీ భార్యయగు జానకి నన్మేషించుటలో సహా య మొనర్తమని స్తుగీవుడూ, ఆంజనేయుడూ సీకు వాగ్దానము జేసి యుండవచ్చు. ఇట్టి చెప్పుచు మాటలను నమ్మి. ప్రతోతంబుతో యద్రా మును విచారించక, నా తర్తను పరిమార్పుట సీవంటి కృతియ కుల సంఖాతునకు తగని పని.

ఏల నా స్వామి తన తమ్ముడేలు నట్టి ధరణి హరియించి యాతని దారయైన రుమను చెరబట్టినో యొక్క నిమ్మపమైన యోచన నొనర్చి తెలియంగ తోచలేదె.

బలము చాలక వైరిని గెలవరేక
పందలై బుష్య మూకాన బరుగునట్టి
వారి యూక్రయమున్నంది భార్య జాఢ
నెనుగ దలచిన సీకెట్టు లెరుక పొదము?

సకల రాష్ట్రస సంఘ జలదంబునకు వాయు
సమ్మైన నా పతిన్ జంపనేల?
ఆరిలోక తిమిరాళి కరుణ మార్తాండుడై
ఎనుగ స్వామిని వధియించనేల?
ధర్మమ్ము తప్పక తన రాజ్య ప్రమాణిలను
మనుపు నా రాజును దునుమనేల?
తపముచే వ్రజిని దరించి వరమును
గొన్న నా నాటుని గూల్చనేల?

వాని బిలిపించి యాతని వాక్కులోని
సత్యము నెరింగి నాకిట్టి సాయ మీపు
చేయు మన జానకిన్ దెచ్చి యాయకున్నె
మూడు తోకాలలోన నే మూలనున్న.

ఆని లోరున విలపించుచూ 'సీతినీ, రాజ ధర్మమునూ విడనాడి నా తర్తును చెట్టు చాటున నుండి చంపిన సీవు రాకుసులకన్నునూ హీనాతి హీనుండవు. నాకెట్టుల దుస్సహంబుగు తర్త వియోగంబు కలిగెనో అట్టుతే సీకునూ భార్యా వియోగంబు కలుగునని పలికి తార మూర్ఖిల్లె.

మా : శ్రీ రామవందునితో యుద్ధంచేసి మరణించిన వాలిని సుగ్రీవుడు, అంగ దుడు మొదలైన వానర పీరులు రథమువై తీసుకొని వచ్చారు. వారి వెంట రామలక్ష్ముఱులు కూడా వచ్చారు. వాలి భార్య తార దుఃఖంతో రాముణ్ణి అనేక విధాల నిందించి, అనేక రకాలుగా ప్రశ్నించి, క్రోధంతో 'నాకెవిధంగా అయితే తర్త వియోగం సంభవించిందో సీకూ అదేవిధంగా భార్యావియోగం కలుగుతుం' దని శపించింది.

తరువాత కత - అంత సంగదుడు తల్లి దరిజేరి ఆమెను నేద దేంచు అనునయంబుగా నిట్టనియే:

తల్లి దుఃఖించకమ్ము నా తండ్రి తెటుల
ధరణివతితోద పోర యుద్ధంబు సంఘ
టైలనో వారు శార్యము పెల్లుమీర
సమరరంగాన పోరికో జనని వినుము.

నిన్న నుపోదయ సమయంబున, వ్యాయామంబునూ, ప్రాతఃకాల సూర్యోపాసన కార్యక్రమంబును నెరప సమకట్టిన పితృదేవులు ఆకాశ మార్గంబున హిమవత్పర్వతంబునకుం జని, గంగోత్రి దాపున నున్న శివ పార్వతుల బూజించి, యటనుండి కన్యాకుమారి కేతెంచి, దక్షిణ సముద్రంబున సూర్యోపాసన వౌనరిచ్చి మరలివచ్చుతరి, రాము హొక్కు బాణం బున నా తండ్రి కంఠసీమ నలంకరించిన మాలను రెండు తునియలై వనధిలడు సట్టానరించె. అంత కుపితుడైన నా జనకుడు, బుష్యమూక పర్వతమువైచున్న రాముని గాంచి, సత్కరంచే వాని దరికి వచ్చి యొక పర్వత శిఖర భాగంబును బెకలించి వాసివై వై. దానిని చెట్టు చాటున నుండి గమనించుచున్న నరపతి, దివ్యాత్మనులను సమీకరించుకొని, వానర పతి నెడుక్కునియే.

‘చెట్లు చాటున నుండి బ్రతికపోయితి’వని నా తండ్రి పతికిన పాక్కలు దశ దికల బ్రతిధ్వనించే. అంత రాళ్న వర్షమును గురి పించుచూ, గదలను విసరుచూ, నలదికలు చీకట్లు గ్రమ్మనట్లు చేయు చున్న కీకపతి పరాక్రమ విజృంభమునకు నెదురు నిలిచి, శ్రీరామ చంద్రుడు శాత శరంబుల నెకిస్తి, రాళ్నను లొడిచేసి, గదలను విరచి వైచే. ఆటుల బాణములతో రాముడునూ, గదలతో, వర్యత శకలము లతో నా తండ్రియూ, ఒక పేవలునూ మరియు నోక రాత్రంబునూ, నిర్మి రామంబుగా సంగ్రామ మొనర్చిరి. అట్టి యుద్ధమును లక్ష్మణుడునూ, సుగ్రీవ హనుమంత జాంబవంతాదులునూ, నేనునూ, మన వానరచిరులునూ, చూచుచూ మహాదానందము నొందితిమి. శ్రీరాముడు తుట్టుతుదకు నారాయణమును సంధించి, నా తండ్రిని మట్టిబెట్టే. అట్టి యుద్ధమును చూచిన సురులు, ఆకాశము నుండి కుసుమ వర్షమును గురియించిరని పతికిన యంగదుని మాటలకు తార హర్షభాష్ణకులితనేత్రయై పులకించే

అంత రవికులేశుదు—

సాధ్య నా మాట నమ్ముము నెత్యుమిద్ది
దక్కించి దరినుండి తరలివచ్చు
వాలియొక సూర్యబీంబమై వరలె వాని
కంఠహరమ్మ చంద్రకై కానిపించే.

అట్టి వింతను రాణుల మాయోపాయంబుగా శావించిన నేను శరంబును సంధించి వైచితి. అది నీ తర్త గశమునున్న మాలను తనియ లొనర్చె. ఇదియే నేను నీ తర్త కొనర్నినే యవకారము.

ఆంజనేయుడు వచించిన దానికి, నేను, నీ తర్తను బిలిపించి, విషయమును విచారించునని మాట యచ్చితిని. అది యట్టుల జరుగక మున్నే, యట్టి సంఘటన సంభవించి, నీ తర్త కోపోద్రిక్తుడై నాతోద భయంకరమైన రఱమొనర్చి పీర మరణంబు నొందె. నీ కొడుకును

యువరాజుగాను, సీ మరదియైన సుగ్రీవుని రాజుగానూ, మీ రాజ్యమున నియమించుట నా ధర్మమని యిటకు వచ్చితి.

అని వచియించు రాముని ముఖారవిందమును గాంచిన తార—

కనియె సీరదసమ గాత్రు కంజనేతు
చివ్య జాంబూ నదాంబరధృతకరిదు
కంఱ చక్ర గదా పద్మ సహిత హస్త
శ్రీరఘుమజీ హృదయరాజీవమితు.

ఈట్లు శ్రీరామచంద్రుని శ్రీమన్నారాయణునిగా నెరింగిన తార,
దుఃఖమ్యు పీడి కరకమలములు మోచిపు, జాసకీపతికి నమస్కరించె.

ఆ : దుఃఖిస్తున్న తారతో, రాముడికి వాలికి యుద్ధం ఏ విధంగా ఇరిగించో, వివరించి చెప్పాడు అంగదుడు. వాలి పీర విషారాన్ని గురించి విన్న తారకు దుఃఖం కొంత తపశమించింది. ఆప్మదు రాముడు, తనకూ వాలికి యుద్ధం యొంగుకు సంభవించించో వివరించి చెప్పాడు. అంత తార, శ్రీరామచంద్రుడు శ్రీమహావిష్ణువు అవతారమని గ్రహించి, నమస్కరించింది.

తి : ఇదియొక అపూర్వమైన కథ - మహానందంగా చెప్పారు.

కృ : తిమ్మన సుకపీ! సూర్య కవి వరేణ్య! మీరియవరూ బృహస్పతి శార్య యైన తార వృత్తాంతాన్ని రసమయంగా ఆశవగా వురాజంగా చెప్పండి.

పిం : ప్రారంభించండి తిమ్మన కపీంద్రా!

నం : వినండి కృష్ణరాయ!

అంత నా దేవగురువైన బృహస్పతి బ్రిహ్మలోకము ఛేరి -

వారిజానన నేను నా శార్యయైన
తారనున్ జంపినాడ క్రోధమ్యుతోడ
నరిది త్రీ ఘాతి ననమ నా శిరము వేయ
ప్రక్క లగుచున్న దని పలెగ్ వ్యాధితుడగుచు.

అంత నా సీరిశాసనమండు ‘నాయనా! చింతింపకుము. వేదముల నన్నింటిసి సాంగో పాంగముగా చదువుకున్నవాడవు. సీవు దుఃఖించుట శాఖ్యము కాదు. జరిగినదేవి? సి భార్య నెందులకు జంపితివి?’ అని ప్రశ్నింప గురువిట్టినియో :

సిరతమ్ము త్రమతులను పరవకమ్మున పాదు
కొనుచుండినయ్య పావన చరిత్ర!
అనుదినమ్మును నేను హవ్య కవ్యాదుల
నగ్నిహంతోతుని గౌల్చితాదిదేవ!
విదకుండ విధ్యార్థి బుదుతల కెప్పుడు
పారముల్ చెప్పితి వాణినాథ!
సురరాజు కొలువులో పరిపరి మంత్రాంగ
కార్యముల్ నెరపితి కమలగర్భ!

ఇంట నా భార్యకోద నాకించుకేని
సరసమాదగ లేదు నా సతికి ముద్దు
మురిపెమును దిర్పునైతి సేప్రాద్మ నేను
గంగిరెద్దయ బ్రహ్మికిరి మనుద ననుచు

నా లంనాళిరోమణి యుసంగుని భాదకు తాళలేక నం
ధాలను చిందు చందురుని ధాసెను కాగిట గ్రుచ్చనెంచి యా
ఛాలుడు నాదు శిష్యుడు కృపన్ నను వీడుము సీవు గుర్వుకి
భూతవు నిస్సు కూడ తగదమ్మైయనెన్ కదు శ్రద్ధమూర్తియై,

వట్టు విదదయ్య నా భార్య యెట్టులైన
వాని పొందును పొందగా హని వాని
తైలదియె కట్టుకొనియెను వాడు నన్ను
చేరి యారి చెప్పి ఏధైను బోరుమనుచు.

పిం : దేవ గురువైన బృహస్పతి బ్రహ్మలోకం చేరి . నేను నా భార్యయైన భారను క్రోధంతో చంపాను. ఆ భాదతో నా తల ప్రక్కలవుతున్నది’

ఆని బ్రహ్మతో మొర పెట్టుకున్నాడు. అది విన్న బ్రహ్మదేవుడు ఏం ఇరిగించో సావధానంగా చెప్పమన్నాడు.

అంత బృహస్పతి-‘అయ్య! నేను ప్రతినిత్యమూ వేదపాఠాయణ, అగ్నిహాతము చేసుకుంటూ, విద్యార్థులకు చదువు చెప్పుకుంటూ, దేవేంద్రుని కొల్పులో రోచ కార్యాలను సిర్ఫ్ట్ ట్రిస్ట్స్, నా భూర్జ్యముద్దూ, ముచ్చట తీర్చులేదు. అందువల్ల, ఆమె చెందుసించే మక్కువ పెంచు కొన్నది. వానిపైబడి బలాత్మారంగా కట్టుకొన్నది. నా శిఖ్యాడైన చందుడు, ఆమె చేసిన బలవంతమును నాతో చెప్పి, బోరుమని ఏడ్చాడు’ అని ఇరిగినదానిని వివరంగా చెప్పాడు. ఆ తరువాత కర—

తారా యటు చేసితిపా

నేరమ్మిది కాద యనుచు నే గర్జింపన్.

ఆ రమణి పల్చి వాడే

మారుని క్రిదకును కోరె మత్తుండగుచున్.

ఆని పల్కి, పరి పరి విధంబుల నంగ మచ్చములను, అనంగుని పోడిములను చూపించు నా తార మాయలకు మండిపడి నే నామెను సమయించితిని. ఆమె మృతయైన తష్టంబే నా హృదయ కపాటంబు తెరచుకొనియె. ఇది యంతయూ నా తప్పు. నేను, దేవకార్యభారనిర్వహించున్నానై, యింటగల నా యిల్లాలి ననాదరంబు నేసితి. రన విహినము, అర్థతపొతము ఆయన జీవితంబు గడిపితి. ఆ కారణంబున, ..నా భార్య యట్టుల చేసే. నే క్రోధిసై, నా ధర్మపత్ని మరణంబునకు కారణంభైతి. పాపమున కోడిగట్టుకొంచే ఆసి కోకిరిచుచున్న బృహస్పతికో బ్రహ్మ యట్టినియె:

ఇం క్రోధము సర్వ వ్యా

కులములకును మూలమట్టి కోపము చేతన్

కల బుద్ధినాశమగు ని.

ర్ముఇ మత్తెవయి వినుషు నాడు మాటలు వత్సా.

ఈ వేషము సీ గద్దము
నే వనితకు సచ్చ సీపు నిట్టుల వగచన్
గావలదు తార నిపుడే
జీవింపగ జేతు నిక వసించము నుఖివై.

ఆని తారన్ సభీవగాజేసి, యామె బుద్ధిన్గల కాపము నుడిగించి,
'తారా! సీపు గర్వవతివిగా నుంబేవి. సీ గర్వస్త శికువు గురువు వలననా?
లేక శికుకుని వలననా?' యని ప్రశ్నింప, నామె చెరగంది వలవల
నేడ్నుచు 'నా భర్తను కలియక ఎన్ని వత్సరంబులో' అయినది; చందుని
కోరితినేగాని పొందలేదు. కోరికచేతనే పిల్లలు కలుగుదురా?' ఆని
బ్రిహ్మాను ప్రశ్నింప, ఆమె మాటలను విని నిజంబు తెలిసిన దేవగురువు
అనందించే.

అంత బ్రిహ్మ 'అమ్మా! సీపు గర్వవతివి గావు. సీచే నిజంబు
బలికింప నే నట్టాడితిని. నా వరంబున మీకు బుద్ధుడను పేర బ్రిసిద్ధం
దగు పుతుండు పుట్టు'నని చెప్పి మరియును-

అనఘ! విను గృహస్తునకున్
తన వృత్తియు నింటోని తన వారలతోన్
మనుటలు రెండును భర్తము
అని చెప్పుతు మందలించే నా తార కనన్.

అంత దేవగురువు బ్రిహ్మ దేవునకు నమస్కరించి, సజీవయైన
భార్యను తారన్గాని, ఆ దేవుని వరంబున దివ్యతేజంబు నంది, ప్రేమతో
నాత దొసగిన యమృతము నాస్యాదించి, యాసందంబున తన నిల
యంబుసకున్ జనియే.

న : 'నా భార్యను నేను దండించ బొయినాను. ఆమె నేనేం చేయలేదు, వాడే
చేశాడని లేనిపోని కల్పనలన్నీ చేసి చెప్పింది. దానివల్ల నాకు కోపంపచ్చి,
తారను చంపాను. తరువాత నాలోని తప్పును నేను తెలుసుకున్నాను'
అని శోకిస్తున్న బృహస్పతిని ట్టదార్పి, 'కోపము అన్నివిధాలా నాళనమై
పోవటానికి మూలము. గృహస్తుడైనవాడు తన వృత్తిధర్మంతోపాటు

ఆలుబిడ్డల విషయంలో కూడా తగిన శ్రద్ధ వహించాలి' అని పీత వచనాలు చెప్పి, కరుణతో ఆరను బ్రతికించి, దేవ గురువునకు ఆనం దాన్ని కూర్చుడు బ్రహ్మ.

తి : రనవత్తరమైన పురాణమును రమ్యముగా జెప్పుటలో మీకు మీరే సాటి యనిపించుకున్నారు.

కృ : భూర్జాదే కపీంద్రా! తెనాలి రామలింగ కపీళా!

బలిచక్రవర్తి వామనమూర్తిచే నిషాధుడయిన తరువాత, బలి చక్రవర్తి శార్యాయైన వింద్రావళికినీ, వామనమూర్తికినీ ఇదిగిన సంపాదాన్ని మనోజ్ఞమైన పురాణంగా ఆశవుగా చెవ్వండి.

తె : ప్రారంభించండి రూర్జాదే కపీళా!

భూ : వినండి మాహారాణా!

ఈక పాదముతో భూభాగమును, వేరాక పాదముతో విశ్వాంత రాకమును ఆకమించి, మూర్ఖ పాదమును బలి శిర్ముపైనుంచి, విశ్వరూప ప్రపదర్శనంబొనర్చి, దేవదానవులు విస్మయమంద, బలిని పాతాకమున కఱచి సంహరించి క్రమ్మర వామన రూపంబు పొందిన వామనునితో వింద్రావళి యిట్టినియే:

ఆడిగెను యాచకుండనుచ నార్యుడు సీకిడె ధర్మబ్దితో
నడుగులు మూడు సీ యథుము నాతడెరుంగడు సీవు చెట్టిగాన్
పుదమి నబోంతరమ్ములను లొందిన యంతనె నాదు బ్యద్దిలోన్
వదుగ నిషున్ గ్రహించితిని వాసవైసోదరు మారు రూపుగాన్

తిస్ను ఖుంటను వాసాల నన్ని లెక్క
బెట్టుకొనువాడ పీవు సీ పొట్టి ఘాచి
వ్యాపైశన్నము బెట్టిన వాని చేయి
నరుకువాదవు దుర్మృగ్గ హరివి సీపు.

ఆరి మన స్వర్గ పీరమునకై యొనరించును యజ్ఞమంచు లో
నెరిగిటు వచ్చినావు హరి సీకును వేల్పుల రాజుకున్ నిజం
బరయగ యద్దరంగమున నా బలి గెల్పుగ శక్తి లేదు నే
నెరుగుదు మాయదప్ప నిక నేమియు చేయగ లేవటంచు నిన్.

అని దుఃఖుల చిత్తయై కనుము నా యాత్మేశ్వరున్ జంపి నా
జననమ్మున్ వృద్ధ జేసి తీవు భువిలో సంతోష హొనుండవై
వనితారత్నము గోలుపోయి వ్యధితప్యావృత్త చిత్తంబుతో
మను మానాడు తలంచు మానినిటులన్ మాటాడెనంచున్ మదిన్.

**త : తర్తను పాతాళానికి త్రోక్కున వామనునితో వింధ్యావశి ఈ విధంగా
చెప్పింది:**

‘నా తర్త ధర్మ బుద్ధితో నీ వడిగిన మూడుగులూ ఇచ్చాడు. నీవు
బ్రహ్మండాన్నంతా రెండు పాదాలతో ఆక్రమించిన వెంటనే నాకు తెలిసి
పోయింది. ఏమని . నీవు ఇంధుని మేలు కోరే విష్ణువువు అని. నీవూ,
ఇంద్రుడూ నిజంగా యద్దరంగంలో నా తర్తను గెలువలేదు. అందుకే
నీవు ఈ రకంగా ఘూమోపాయం చేత నా తర్తను చంపావు’ అని, అనేక
దుర్మాహలాడి తుదకు ఈ విధంగా శాప మిచ్చింది:

‘నా తర్తను చంపి నాకు తీరని అన్యాయం వేళావునీవు భూమిపై
వుట్టి, భార్యను కోల్పోయి, నాలాగే దుఃఖాన్ని అనుతపించు’ అని.
ఈ శాపం కారణంగానే శ్రీ మహా విష్ణువు, శ్రీరామచంద్రమార్తి అవతార
మెత్తినప్పుడు సీతను కోల్పోవటం జరిగింది.

(ధూర్షటి వైపు తిరిగి) ఘుట్టాన్ని రసవతరంగా చెప్పి కసి తీర్చు
కున్నావయ్యా ధూర్షటి! తరువాత కద నే చెబుతాను.

అంత నా మాయ వటు విట్టనియే:

అమ్మ శాంతించి నా మాట లాలకించు
సీదు పతి నేయు యజ్ఞము నిక్కువముగ
స్వర్గ పీరమునకై యైన సరసీజాషి
అందు శాసగేమి గలదు, సత్యంబు వినుము.

హరులో కరులో సిరులో
సుర రాజ్యమే కోరవచ్చు సుదతీ యెవడున్
పరు భార్య కోరదగదది
మరణమునకు హేతువగును మానిని వినుమా.

బలి తలవున శ్రీలక్ష్మిన్
సిలిపెను తన వాంధదీర నేడి యజ్ఞం
బలఘు గతి సేటు బుత్తియై
కుగ్-లకును మరుమాట చెప్పు కులసతి వించే.

‘దేవ దానవులు సుధగోరి సముద్ర మధనంబు జేసినప్పుడు జని
యించిన వార్ధ కన్యను రాక్షసులు కోరిరి. కానీ, యవ్యరారోహ, క్రియ
కీలండనై మంధర గిరి వర్యతంబును మోసేన, నాపై మరులు కొనియై.
నన్నె ప్రేమించే. అందుచే నే నామెను పాణిగ్రహణం బొనర్చితి. ఆ
సమయమున రాక్షసులు - ‘లక్ష్మిని, ఇగదేక సుందరిని, సీవు గొంటివి.
ఆందువలన నమ్మతము సనురుల కిట్టుట ధర్మము’ని పట్టుఁట్టిరి. రాక్షసు
ఉందరూ, మరోన్నెత్తులై, తమ పంతమును నెగ్గించుకొన బ్రయత్తించిరి.
అట్టి తరి, వారి శరత్యముపై గల కోపమున మాగ్రాంతరము లేక, మాయో
పాయమున రాక్షసులకు సురయు, దేవతలకు సుధయూ పంచి యిచ్చితి.
ఆనాటి సుండియూ ఈనాటి వరకునూ అసురులకు నేన్నన్న పరమ
షైవంబు గలదు. నా భార్య యన్న విపరీత వ్యామోహంబు గలదు.
నీ తర్త దేవలోకాధిపత్యమునకే కాక, నా భార్యను పొందు దుర్యాద్యతో
యజ్ఞము చేయుచుంటచే, నేను వానిని సమయించితిని’ అని పల్గున
వడుగుగ్గాంచి వింధ్యావఃి యొట్టనియై:

పతి మరణింప దుఃఖమున పతిగ్రతి నెన్నియై శాప వాక్కులన్
సతిని క్షమింపు మయ్యి ఇంధనస్నేత దీనను తర్త ద్వష్ట శా
వతతియే నాళ హేతువని పతిగ్రవ నీ పలు కాలకీంచితిన్
అతులితమైన నీ కరుణ నంతమ్ము చేయుము నన్ను మధవా!

ఆని బోరున విలపించేదు
వనితారత్నమ్యై తెరగు వారిజనేత్తుం
దనుషు కరుణాదృష్టిన్
కనుగొని దుఃఖమ్యై విడుము కంజదళాక్షి.

ఆని పలిగ్కి, ఆ యజ్ఞవాటికలోని ఇనులెల్లరూ చిన్నయమంది చూచుండ, నామె నొక దివ్యజ్ఞోతిగా జేసి యమ్యాయా వటువైన మహా విష్ణువు తనలో శీనంబు గావించుకొనియే.

మా : అప్పుడు వామన రూపంలో నున్న శ్రీమహావిష్ణువు ఈవిధంగా చెప్పాడు : ‘సీ తర్త యజ్ఞము కేవలం స్వర్గ రాజ్య పదవి కొరకే చెయ్యటం దేదు. నేను నిజం చెబుతున్నాను విను. నా భార్యాయైన లక్ష్మీదేవిని కోరి చేస్తు న్నాడు. ప్రపంచంలో, ఎవడైనా ఏడైనా కోరవచ్చ కానీ, పరాయి వాడి భార్యను కోరకూడదు. అది వాడి ప్రాణానికి ముఖ్య తెస్తుంది. రాక్షసు లలో కొండరికి లక్ష్మీదేవిపై వ్యామోహం, సముద్రం నుండి ఆమె పుట్టిన నాటినుండి, ఉంది. కానీ ఆమె నన్నె ప్రమేయించి యుండటం వలన నేను పెంటి చేసుకొన్నాను. సముద్ర మథన సమయంలో, రాక్షసులందరూ ‘లక్ష్మీని సీవు తీసుకున్నావు గనుక, అమృతాన్ని మాక్షియ వ్యాలనింధని పట్టుబట్టారు. నేను అందరం కలిసి ప్రాగుదామంచే వినరేదు. నేను, వారి మీద కోపంతో మాయచేసి, అమృతాన్ని దేవతలకు, సురను రాక్షసులకూ అందజేశాను. ఆనాటి నుండి రాక్షసులకు నాటై కోపం ఉంది. లక్ష్మీపై వ్యామోహమంది ఆని మాయా వటువు వివరించి చెప్పాడు.

అంతట బలి భార్యాయైన వింధ్యావళి శోకిస్తూ ‘ఘమించమని’ విష్ణువును కోరింది. వటువు రూపంలో నున్న శ్రీ మహావిష్ణువు ఆమెకు మోషం ప్రపాదించాడు. ఆమె యాత్మజ్యోతిని తనలో శీనం చేసుకున్నాడు.

తి : మీరు చెప్పిన పురాణము అనుపమానము. ఇంత మదురమైన కల్పన వ్యాపిని మీ కవితాక క్రియాధ్వరము,

కృ : సమ్యులారా! సాహితీ ప్రియులారా! ఈనాడు మీరు వినిన సంగీత సాహిత్యములు అమృతోపమానమైనవి. ఇంతటి మదురమైన కవిత్యమును నుడివి ఆవధాన మొనర్చిన మన యాస్తాన పుండలి యష్ట దిగ్గజముల పాండితీపక్క నభూతో న తవిష్యతి. ఈనాటి రసమయ ప్రసంగమున విదితమైన మహా కపుల జీవిత గాథలు ఆద్యతమైనవి. వారి తక్కి యపారము. ఇట్టి భాగవతో తములను కలిగిన మన యాస్తానము ధన్య మైనది. ఈనాడు మన కపులు నుడివిన పురాణ గాథలు చిత్ర విచిత్ర ములుగా నున్నవి. ఇవి వారి కల్పనా శక్తికి నికపోవలములు. ఈ గాథలు యధార్థములా, ఆయధార్థములా అను మీమాంసను వదలి, ఆ కథలు సూచించు వరమార్థమును గ్రహించి ఆనందింతము. విశ్వ కళ్యాణమునకు మన కపులు ప్రబోరించిన యపాభావనములా, సీతులూ మన జాతికి చిరస్వరణీయములై యిలారాదునని నేను తలంచున్నాను. జంటలు జంటలుగా నేర్చడి ఆశ కవిత, పురాణము చెప్పిన మన కపుల సంవిధానము, శాఖితరముల వారికాదర్శమై, అనేక మహాకపులు జంట కపులుగా కవిత్యము చెప్పేదరని, ఆవధానమొక్కెదరని తలంచున్నాను. ఈ సాహిత్య సతను ముగించ అంధ కవితా పితామహుడైన అల్లసాని పెద్దన కవిందుని కోరుచున్నాను.

పె : సోదర సోదరీమఱులారా! మీలో ఎందరో ఈ రాత్రి తెలవారక మున్నే తిరుపతిలో జరుగున్న శ్రీ వేంకటేశ్వరుని బ్రహ్మాత్మవములను చూచుకు, కుటుంబ సమేతముగా తిరుపతి కేగుటకు సంస్థానముగా నున్నారు. అట్టి తొందరలో మీరున్ననూ, ఇట్టి సాహిత్య గోష్టికి విచేసి, మీనుల విందగు కవితను విని యానందించిన మీ సాహితీ పిపాసకు మిమ్ముల నథినందించు చున్నాను. మీ కందరకూ ఆయురాకోగ్య ఐశ్వర్యములు ప్రసాదింప శ్రీ వేంకటేశ్వరుని ప్రాశ్ాంచుచున్నాను.

కులమత జాతి విశేషములను విన్యురించి, పొచ్చ తగ్గులను విడునాడి, ఇనుండరూ మన రాజ్యమున ధర్మ రక్షణకు పాటుపడ గలందు లక్ష తిగివ బుద్ధిపీ అక్కుతో క్రీ మనకందరకూ ఒసగ శ్రీ వేంకటేశ్వరుని త్రికరణవద్దిగా నథించుచున్నాను.

శ్రీ విశ్వకర్మణ బాగవతము

తమ లీల జీవ జాతమను సృజించు బ్రి
 ప్రాకు వాణికిని భవ్య మంగళమ్ము
 కరుణతో లోకాల గాచెడు శ్రీదేవి
 మాధవులకు దివ్య మంగళమ్ము
 ఆఖిల లోకమ్ముల హరియింపగల సర్వ
 మంగళ శివులకు మంగళమ్ము
 తమ్ముల తోడ సీతమ్మతో కొలువైన
 పుషోరాజ రామయ్య మంగళమ్ము

విశుకొండల పైన నిజేచ్చ లోక
 మేలు పద్మావతి యలిమేలు మంగ
 సహితుడో వేంక దేశ్వరస్వామి సీకు
 మంగళము దీన మందార మంగళమ్ము.

(తెర వదును.)

సమా ప్రాం

కావ్యరచనకు ఆధారమైన గ్రంథాలు

1. ఆరుదు సమగ్ర ఆంధ్ర సాహిత్యం, ఏడవ సంపుటం, మరి రాయల యుగం, (1965), యం. శేషాచలం అండ్ కం పేసీ, మద్రాసు, మచిలిపుట్టణం, నీకింద్రాజాద్.
2. ఆచార్య దివాకర్ల వెంకటావథాని చైతన్య లహరి (ఉపన్యాస మంజరి), మరియు నితరులు (1972), యువభారతి, సాహితీ సాంస్కృతిక పంచ, 5 కింగ్స్‌బ్రెచ్, నీకింద్రాజాద్-3.
3. విద్యాన్ గంటి కోగి సోమయాజి ప్రాచీన కావ్య మంజరి, (1966), విశాంధ్ర ప్రమాదజాలయం, విజయవాడ.
4. బి. సీతారామాచార్యులు తజ్జీ రత్నాకరము. ఆకారాది ఆంధ్ర నిఘంటువు, (1988), ఏషియన్ ఎడ్యూకేషన్ల్ సర్క్యూనెన్, C-2/15, S.D.A., నూఫ్ఫీల్డ్ - 110 016.
5. శ్రీకృష్ణదాస ఇయదేవ కవి శ్రీ గీతగోవింద కావ్యము [అష్ట పదులు], కొండపల్లి పీర వెంకయ్య అండ్ సన్స్, శ్రీ సత్యనారాయణ బుక్ డిపో, రాజుండ్రి (1958).

